

6382

МАЛАДНЯЖ

ШТОМЕСЯЧНАЯ
ЛІТАРАТУРНА - МАСТАЦКАЯ, ГРАМАДЗКА-
ПОЛІТЫЧНАЯ ЧАСОПІСЬ

1928

БЛАЖЕЦТВА Ц.К.А.К.С.М.Б. «Чырвоная змена»

توليدات وخدمات
С. А. Г. Б.
گینو، نوښیر
Ив. № 133780

Пролетары ўсіх краёў, злучайцеся!

МАЛАДНЯК

Літаратурна - мастацкая і грамадзка-
політычная часопісь — орган ЦБ Усе-
беларускага аб'яднання пісьменьнікаў
і поэтаў „Маладняк“

ПАД РЭДАКЦЫЯЙ

Іл. Барашкі, П. Галавача, А. Звонака,
В. Каваля, Я. Ліманаўскага, А. Моркаўкі

Год выданьня шосты

Сшытак адзінаццаты
Л І С Т А П А Д

1923—1928

ВЫДАВЕЦТВА ЦК ЛКСМБ „ЧЫРВОНАЯ ЗЬМЕНА“
М Е Н С К — 1928

Друкарня Беларускага Дзяр-
— жаўнага Выдавецтва —
Галоўлітбел № 169.
У ліку 1000 экз.
Заказ № 407.

Пяць нашых год

Пяць год маладой беларускай пролетарскай літаратуры! Пяць год сьмелых замыслаў, прыгожых дасягненняў, ідэёвых боек! Пяць год пэўных перамог, заваёў пазыцый на фронце пролетарскае культуры.

Беларуская літаратура наогул маладая. Але „старэйшая“ беларуская літаратура пачала сваё існаваньне яшчэ ў дарэволюцыйныя часы, і за перажыты час яна дала Беларусі такіх волатаў слова, як Янка Купала і Якуб Колас.

Маладая беларуская пролетарская літаратура налічвае за сабой толькі пяць год. Яна яшчэ не ўзрасьціла ў сваіх шэрагах сваіх Купалу і Коласу, ды і сьмешна-б было патрабаваць гэтага; яна яшчэ ня можа сёньня супроцьпаставіць традыцыям старой літаратуры такіх-жа сваіх традыцый (у сэнсе фармальна-мастацкіх дасягненняў), але яна сёньня можа сьмела дэманстраваць свае дасягненні. „Моладасьць заўсёды бядней старасьці, але ёй належыць будучыня“. Творчых дасягненняў „Маладняка“ ня бачыць сёньня толькі той, хто ня хоча бачыць расткоў новае літаратуры, у каго замест сталага разважання — беспрынцыповая крыклівасьць па адрасу творчасці маладых, хто, не жадаючы заглянуць у гэтую творчасць, уяўляе сябе „узвышшам“ беларускае літаратуры і ні за што ня хоча прызнаць ані малейшага дасягнення за маладой пролетарскай літаратурай.

Кастрычнікавая рэволюцыя расчыніла шырокія прасторы для разьвіцця беларускай літаратуры. Але першыя гады рэволюцыі на Беларусі былі цалкам запоўнены жорсткаю барацьбою працоўных за сваё вызваленьне.

„Калі грывяць гарматы—маўчаць ліры“.

І толькі з пачаткам мірнага будаўніцтва пачынаецца рост, разьвіццё літаратуры.

Беларуская літаратура не магла грунтавацца толькі на старых. Яна павінна была перажыць пэрыяд выяўленьня, зьбіраньня новых

літаратурных сіл, якія выходзілі з гушч працоўных. Пачаткам гэтага збіраньня сіл новай літаратуры зьяўляецца заснаваньне ў лістападзе 1923 г. „Маладняка“. „Маладняк“ стаў асяродкам беларускай рэволюцыйнай літаратуры.

І калі мы сёньня аглядаемся на шлях, пройдзены „Маладняком“, мы павінны адзначыць, што, узросшы і ўзмацніўшыся за пяць год свайго існаваньня, „Маладняк“ правёў вялізную працу па арганізацыі і згуртаваньні беларускіх рэволюцыйных пісьменьнікаў з рабочых і сялян, па іх ідэалёгічнаму і мастацкаму выхаваньню. Разгарнуўшы сваю дзейнасьць у выглядзе шырокай літаратурнай арганізацыі, цесна звязанай з усёй грамадзкай працай комсамолу і партыі, „Маладняк“ адыграў значную ролю і ў справе прыцягненьня да ўдзелу ў культурным будаўніцтве Беларусі, пад кіраўніцтвам кампартыі, слаёў маладой беларускай інтэлігенцыі.

Першы пэрыяд існаваньня „Маладняка“—гэта першы пэрыяд літаратурнай рэволюцыі на Беларусі, гэта пэрыяд перанясеньня ў сфэры ідэалёгіі тае непасрэднае барацьбы, якую вялі рабочыя і сяляне ў політычнай і эканомічнай сфэрах. Аб гэтым сьведчыць той факт, што „Маладняк“ вызначыў перш усяго сваю політычную і ідэалёгічную пляцформу, узяўшы ў аснову свае працы барацьбу за пляцформу куністычнае партыі, за ідэалёгію пролетарыяту.

Першыя часы існаваньня „Маладняка“—гэта словы аб зусім яшчэ сьвежай жорсткай клясавай барацьбе, гэта энтузіязм рэволюцыі. „Маладняк“ зьявіўся як арганізацыя літаратурных сіл пролетарыяту і працоўнага сялянства, якая напаўняла кроўю і жыцьцём беларускую літаратуру і пачала пракладаць новыя шляхі літаратурнай творчасьці. Толькі ў такія часы магла зьявіцца поэма Чарота аб „Босых на вогнішчы“.

Хай гэты пэрыяд існаваньня „Маладняка“ завуць пэрыядам „агітацыі“, „барабаннага бою“, хай ён ня даў нам пэрлаў мастацкае творчасьці, але гэты пэрыяд сьведчыў, што ў літаратуру йдзе новая, рэволюцыйная сіла, у словах якой упяршыню прагучэў завод, чуўся пафос пролетарскае рэволюцыі, палкая вера ў яе перамогу, у блізкасьць сусьветнай рэволюцыі.

На гэтым этапе свайго разьвіцьця, узросшы з рэволюцыйнай барацьбы рабочых і сялян Беларусі за сваё соцыяльна-політычнае і нацыянальнае вызваленьне, „Маладняк“ увабраў у сябе не аднолькавыя, па соцыяльнай прыродзе, элемэнтны, спаяныя суб'ектыўнай рэволюцыйнасьцю, натхнёныя рамантыкай рэволюцыйнай барацьбы. Зусім зразумела, што гэтакі склад „Маладняка“ хаваў у сабе потэнцыяльныя магчымасьці соцыяльнага, на клясавых позы-

цях, размежаваньня ў далейшым. Гэта размежаваньне з цягам часу і адбылося.

Уступаючы ў другі пэрыяд свайго існаваньня (1926 год), „Маладняк“ павінен быў зрабіць некаторае перагрупаваньне сіл, пераход да больш сур’ёзнае, упартае працы па стварэньню беларускай пролетарскай літаратуры, яскравей вызначыць сваю політычную і ідэолёгічную пляцформы, што вымушалася больш акрэсьленым працэсам клясавага размежаваньня ў горадзе і вёсцы, узрастаючай цяжкасьцю вырашэньня паўстаючых перад літаратурай задач. Надыйшла эпоха рэалізму, суровых будняў, урачыстасьці быту, пафосу будаўніцтва паступовага, упартага, эпоха, калі сусьветную рэвалюцыю трэба шукаць за кожнай дробязьзю.

Узрост матэрыяльнага стану і культурнага ўзроўню мас, павялічэньне іх актыўнасьці, няўхільнае разьвіцьцё клясавага размежаваньня і клясавай барацьбы, як у горадзе, так і ў вёсцы, адыгралі рашаючую ролю ў разьвіцьці і азначэньні момантаў размежаваньня літаратурных сіл. Вынікам гэтага быў адыход ад „Маладняка“ групы пісьменьнікаў „Узвышша“.

Ці ёсьць адыход „Узвышша“, як гэта яны самі і некаторыя інш. тлумачаць, толькі фармальнае зьява? Па словах „узвышаўцаў“, яны выйшлі з „Маладняка“ таму, што: час зьбіраньня сіл прайшоў, што, моў, зьмяніліся патрабаваньні чытача, які, апроч формы, пачаў вымагаць ад мастацкага твору і зместу; што ўмацаваньне Савецкіх Рэспублік, канчатковае выяўленьне сымпатыі працоўнае інтэлігенцыі—дазваляе літаратурным арганізацыям спыніць *аітацью* за пролетарскую літаратуру і перайсьці да *прапаганды*, а прапаганда вымагае ад кожнага паасобнага таварыша належнае падрыхтоўкі і сталай працы над сваёй творчасцю, над якасьцю мастацкае прадукцыі; што наладжанасьць працы політасьветных устаноў пазбаўляе літаратурныя арганізацыі неабходнасьці займацца політасьветнай справай і, урэшце, што ў зьвязку з гэтым адпадае курс на *масавыя* літаратурныя арганізацыі, а паўстае патрэба ў працы *сталых* літаратурных арганізацый, у працы якіх удзел павінны прымаць сапраўды таленавітыя адзінкі (?) і да г. п. (з лісту гэтае групы ў ЦК КПБ—1926 г.).

Ня глядзячы на ўсё гэта абгрунтаваньне, мы заяўляем, што адыход ад „Маладняка“ групы „Узвышша“ мае пад сабой глыбокія падставы соцыяльнага, клясавага парадку. Аб гэтым сьведчыць творчасць „Узвышша“ і „Маладняка“.

Соцыяльна-клясавы аналіз літаратурнай прадукцыі „узвышаўцаў“ і „маладнякоўцаў“ яскрава паказвае дзьве тэндэнцыі.

Творчасць „Узвышша“, пры ўсёй суб'ектыўнай шчырасьці заяў, якія яно рабіла, працаваць над узмацненьнем справы пролетарскае дыктатуры і працаваць пад кіраўніцтвам камуністычнае партыі, на справе, замест пратварэньня суб'ектыўнай рэволюцыйнасьці ў сьвядомую пролетарскую ідэолёгію, паказвае аддаленьне ад лініі рабочае клясы ў літаратуры *) (а асобныя з іх часамі даюць яскравыя пэрлы антыпролетарскае ідэолёгіі).

Найбольш яскрава гэта знаходзіць свой выраз у адмаўленьні тава-рышоў зьвязваць працу літгрупы з непасрэдным удзелам у грамадзкай працы. Як-бы ні абгрунтоўвалася гэтае адмоўленьне неабходнасьці пасіленьня выхаваўчай і самаадукацыйнай працы, яно азначае тэндэнцыю адыходу ад клясавай лініі, ад задач пролетарскае дыктатуры.

З другога боку, аналіз творчасьці „маладнякоўцаў“ паказвае ўсё большае, паступовае набліжэньне да ўяўленьня клясава-пролетарскае ідэолёгіі, элемэнты якой становяцца ўсё больш выразнымі і глыбокімі ў творчасьці. Творчасць „Маладняка“ носіць рэалістычны напрамак, блізкі разуменьню працоўных мас. Праца „Маладняка“ ідзе і ўяўляецца нам і ў далейшым зусім натуральнай у сувязі з працай комсамолу, пад кіраўніцтвам партыі ў масах рабочых і сялян. Аб гэтым сьведчыць масавая літаратурная праца, праробленая „Маладняком“ пасья лютаўскай конфэрэнцыі. Аб гэтым сьведчыць і той факт, што ў сваёй рэзолюцыі па дакладу прадстаўніка „ВАПП“у“ конфэрэнцыя „Маладняка“ (люты 1928 г.) адзначыла адсутнасьць жадных прынцыповых разыходжаньняў між „Маладняком“ і „ВАПП“, і, выходзячы з неабходнасьці ўстанаўленьня адзінага фронту пролетарскае літаратуры СССР і з таго значэньня, якое набывае ў сучасны момант адзіная інтэрнацыянальная організацыя пролетарскай літаратуры СССР,—ухваліла ўступіць у „ВАПП“.

Гэта зусім не азначае адмаўленьня, а, наадварот, вымагае ад „Маладняка“ аддаць галоўную ўвагу творчай працы, павышэньню якасьці літаратурнай прадукцыі. Аб гэтым сказала сваё слова і конфэрэнцыя.

Аднак, калі мы гаворым аб разьмежаваньні літаратурных сіл, мы ні ў якім разе ня можам браць „Узвышша“, як нешта ідэолёгічна аднароднае, цэлае. Магчымасьці далейшага разьмежаваньня закладзены і ў сучасным складзе „Узвышша“; гэта ў роўнай меры адносіцца да „Маладняка“ і інш. літаб'яднаньняў. З далейшым аформленьнем „Маладняка“, як пролетарскага літаратурнага аб'яд-

*) Бязумоўна, сказанае ні ў якім разе нельга аднесці да ўсіх т. т. з групы „Узвышша“, але нерэзгаваньне аб'яднаньня ў часопісі, рэцэнзіях на зьяўленьне такіх твораў, замаўчваньне іх гаворыць аб тым, што інтарэсы групы ў даным выпадку пераважаюць усякія гаворкі аб пролетарскасьці творчасьці (П. Г.).

наньня, мы пэўна будзем мець выходы з аб'яднаньня тых, каму будзе цесна ў рамках пролетарскае ідэолёгіі, гэткае адсейваньне будзе праходзіць і ў парадку вывучэньня творчасьці асобных сяброў аб'яднаньня, гэтак сама як і факты далучэньня да „Маладняка“ лепшага, здаровага, што ёсьць у іншых арганізацыях. Аб гэтым гавораць факты прыходу ў „Маладняк“ б. аб'яднаньня „Пробліск“ і большасьці сяброў „Літаратурнай Камуны“.

Зараз „Маладняк“ увайшоў у трэці пэрыяд свайго існаваньня. Пачатак гэтага пэрыяду ёсьць сканчэньне крызісу, які аб'яднаньне перажыло на працягу 1927 году, і ўступленьне „Маладняка“ ў „ВАПП“. Гэтым актам канфэрэнцыя „Маладняка“ паклала пачатак сувязі беларускае літаратуры з братнімі літаратурамі народаў СССР. „Маладняк“ стаў цвёрда на пазыцыі барацьбы за дыктатуру пролетарыяту, імкнучыся зрабіць сваю творчасць зброяй пролетарыяту.

Апошнія гады разьвіцьця нашае краіны праходзяць у ўмовах абвастрэньня клясавая барацьбы. Гэта зьяўляецца вынікам росту соцыялістычных пазыцыяў у краіне і пасіленьня соцыялістычнага наступленьня на нэпмана—у горадзе і кулака—у вёсцы. Клясавая барацьба ўсё ў большай меры пераносіцца ў сфэры ідэолёгіі. Нашай „Маладняка“, у сувязі з гэтым задачай зьяўляецца барацьба за пролетарскую ідэолёгію, за соцыялістычныя пазыцыі на фронце культурнага будаўніцтва. Ні на хвіліну не здаючы пазыцыяў кунізму, не адступаючы ні на іоту ад пролетарскае ідэолёгіі, аб'ектыўна ўскрываючы клясавы сэнс літаратурных твораў, няшчадна змагацца супроць праяў анты-пролетарскае, дробна-буржуазнае ідэолёгіі ў літаратуры, імкнучыся заваяваць на бок пролетарыяту ўсё лепшае, што ёсьць у беларускай сучаснай літаратуры.

Наша задача—пасіліць тэорэтычную вучобу, марксыцкае выхаваньне сяброў аб'яднаньня, узьняць культурны ўзровень маладнякоўцаў. Наша задача—узьяць якасьць творчай прадукцыі маладнякоўцаў, больш часу аддаць творчай працы, выкарыстоўваючы гіганцкія матар'ялы сучаснасьці.

Наша задача—бліжэй да пролетарскіх мас і мас працоўнага сялянства, бліжэй да практычнае працы партыі і комсамолу па соцыялістычнаму будаўніцтву, памятаючы, што наша мэта—зброяй літаратурнага слова змагацца за дыктатуру пролетарыяту,—працаваць усюды і заўсёды з комсамолам, пад кіраўніцтвам куністычнае партыі.

„Маладняку“ толькі пяць год. Але і за гэтыя пяць год „Маладняк“ мае свае традыцыі барацьбы за пролетарскую літаратуру. Гэта дае нам права смела казаць, што будучыня беларускай пролетарскай літаратуры за намі, за „Маладняком“!

Андрэй Лятун

(Апавяданьне)

— Эх, Андрэй, Андрэй, да чаго-ж ты дажыў, да чаго-ж дастукаўся: ні раздолья табе, ні жазлоў, ні пуцёвак... Стой, гібей са сваёй „кукушкай-сьвістускай“, чакай гнілых шпал, пляцформу— адвязеш за паўсоткі сажняў... Ня жыцьцё, а масьлёнка мазутная. І ні пары табе наддаць, ані поўны ход, ні табе семафоры крылатыя, а ні вёрсты, а ні рэйкі бліскучыя, што блішчаць-сакацяць пад грывучымі коламі... Так, браце Андрэй, сядзі цяпер і ня рыпайся. А чаму? Таму слабыя мы сталі, а віною ўсяму: гады точаць падшыпнік, не разгонімся цяпер, не разьедземся... А іначай кажучы—старасьць ня радасьць. Баста! Годзе! Ад'ездзіўся!

Так разважае часам сам з сабой стары машыністы Андрэй Сапун, калісьці вадзіўшы дзесяткі год кур'ерскія цягнікі і калісьці меўшы славу адважнага, сьмелага машыністага. І звалі яго тады не Андрэй Сапун, а Андрэй Лятун, бо яго цягнікі не хадзілі, а лёталі. Ён любіў пад'яджаць да кожнай станцыі з уласьціваю толькі яму пыхаю і сьмеласьцю. Заўсёды стрэлачнікі ўхадных стрэлак закрывалі вочы, калі праносіліся каля іх віхрам шалёных вагоны ня меней шалёнага цягніку. Вот, вот, здаецца, шыбане пад адшыб паравоз, пашчэпяцца колы на крэставінах ці ў пух разьляцяцца стрэлкі.

Але неяк абыходзілася добра; цягнік віхрам падлятаў да станцыі і раптам станавіўся, як укопаны.

Праўда, калі нейкая важная асоба набіла гуз на ілбу пры такой астаноўцы—Андрэю давялося крута. Яго зьвялі з высокай будкі пасажырскага паравозу, і цэлых поўгода ён прымушаны быў праездзіць з таварнымі цягнікамі. Але толькі паўгода. Потым ізноў—пасажырскі і, урэшце, кур'ерскі, на якім праездзіў Андрэй палавіну год свайго жыцьця.

Гэта ня мала. Не жалезныя вочы, не сталёвыя рукі чалавек мае, а звычайныя вочы, звычайныя рукі чалавечыя. А агнёў на пуці ня зьлічыш: і белыя, і зялёныя, і чырвоныя. Зьзяюць яны на стрэчках,

зіхацяць на семафорах высокіх, мільгацяць на далёкім пуці. Паспрабуй, углядайся ў марозную ноч—у вятры, у завеі—на мігценне агней, углядайся ня ноч, і ня год, а цэлыя годы,—праміргаш зоркія вочы, пагасьне бляск іхні, пагасьне іхні позірк: прынеш „бэкер“ за „бендзер“*), і зьяёнае стане чырвоным. І ня толькі вочы. Бачыш высахлі грудзі—на іх дыхае чудзішча-печ, песьціць холадам сьнежная замець—горача і моразна.

Вось чаму на „кукушцы“ Андрэй. Старасьць. Немач. К таму вочы ня зоркі, вушы ня чуткі, слабая рука—тресецца на рэгулятары. І ня дзіва, калі сцэпшык Іван, двойчы прасьвісьцеўшы сыгнал: „падавай паравоз пад вагоны“ лаецца гучна:

— Ня чуе, панчоха старая, хоць ты яму сьвішчы, ні сьвішчы. Пайсьці і падштурхнуць хіба, заснуў мо'...

Сцэпшык брыдзе да паравоза, лезе на прыступкі і пранізьліва гучна сьвішчыць-верашчыць над самым Андрэевым вухам.

Задрамаўшы над топкай, Андрэй падхватваецца з пераполаху, працірае вочы і, агледзіўшыся, падступае з кулаком пад Іванаў нос.

— Ты глядзі ў мяне, блыха крэставінная. Ужо я табе пакажу, як над вухам гудзець, людзей непакоіць. Калі-ні-калі пападзешся, гад, прышчамлю буфярамі, як жабу,—ня пісьнеш...

— „Кукушкэй“ прышчэміш?

Андрэй не адказвае. Дый ці можна адказваць чалавеку, які так зьняважліва адносіцца да паравоза. Хоць гэта й паравоз не паравоз, а так сабе, непаразуменьне нейкае, але ўсё-ж ткі машына, і павінна яна павагу мець і пашану належную. А то, на табе, куку-у-шка.

Андрэй моўчкі кладзе руку на рэгулятар і пагардліва пытае, гледзячы зьверху ўніз на Івана:

— Куды?

— Айда на чацьверты пуць, прыцэпка вагонаў.

— Ну?

— Што ну? Да транзытнага. Грузанья. Падбаў у свой самагрэй пары.

— Ну, гэта ўжо мая справа.

Іван маўчыць. Андрэй дзёргае гудок, моўчкі паварачвае рэгулятар. Ёржавы манэўравачны паравоз пачынае дрыжэць усім сваім старым нутром, акутваецца, як воблакамі, парай, і раптоўна, забуксаваўшы і забразгатаўшы на ўсе свае жалезіны і жалезінкі, кранаецца з месца.

*) Чыгуначныя стрэлачныя літары.

— Змазаў-бы хоць, вушы праскрыпіш,—ня сьцярпіць сцэпшчык.

— Вось я ўжо калі-небудзь ды змажу, ну і змажу, месца жы-
вога на табе не пакіну.

— Ну, годзе, чаго там, глядзі, куды едзеш...

Можна падумаць, што стары машыністы і сцэпшчык злуюць адзін на другога, што яны лютыя ворагі, што яны толькі й дума-
юць аб помсьце, крыўдах і іншых падобных рэчах.

Не, гэта старыя сябры, пракавечныя дружакі, якіх не разальеш
вадой, не разгоніш парай. Многа рэк пасьцёрлася за доўгія гады,
пагнуліся кастылі, тысячы буксаў перагарэлі, пазьезджаны сотні
паравозаў, а чалавечае жыцьцё—крэмень: ні яму сонца, ні золь, ні
вятры, ні завеі. Кулдыкнецца паравоз пад адшыб, тут яму й крышка.
А глядзіш, машыністы выбярэцца цэлы з-пад рашчэпленых колаў, і
праз дзень, праз другі зноў вядзе паравоз. Чалавек жывучы, а
дружба яшчэ жывучай. Сцэпшчык Іван быў калісьці качагарам на
паравозе і ў старыя гады ездзіў разам з Андрэем. Таму і дру-
жакі старыя. Вось і цяпер, калі сцэпшчык блыхой шныпарыць
паміж буфяроў, Андрэй, назіраючы за ім са свае будкі, крычыць:

— Глядзі, раздаўлю, беражыся!

І ў той-жа час думае:

— Трэба асьцярожней, а то, чаго добрага, цісканеш зьнянацку,
сьпячэш з чалавека блінец. А ці-ж гэта доўга: стары і Іван, не
такі ўжо ёмкі, як раней, спазьніцца, не патрапіць у час прасклі-
нуць між талерак, а то пасклізьнецца часам.

І асьцярожна націскаючы рэгулятар, Андрэй прымушае сваю
„кукушку“ плаўна прыстаць да вагонаў, бяз штыршкоў, бяз дзёр-
ганья. Нават тады, калі сцэпшчык прасьвірчыць у свой свісток,
што „гатова, давай ўперад“, Андрэй чакае, пакуль вылезе з-пад
вагонаў Іван і толькі тады дае ход сваёй „кукушцы“; праўда, Іван
злеу часам:

— Нешта ты сьпіш занадта; раз сьвішчу—паяжджай!

Як-жа, ён стары сцэпшчык, ён прывык усё рабіць на хаду: на
хаду прычапляць, на хаду выскакваць з-пад вагонаў, на хаду
хапацца за вагонныя ці паравозныя прыступкі, на хаду скакаць каля
стрэлак. Усё на хаду.

Але ня ўвесь-жа дзень на хаду. Станцыя невялікая. Манэўры ў
большасьці ўдзень. І калі замігцяць семафоры за станцыяй і абалье
месяц рэйкі сярэбраным сьвятлом—тады адпачынак. У апошні раз
прабраскочыць „кукушка“, забярэцца ў тупік і стаіць там спакойна
да раніцы.

Тады стары Андрэй дастае з прамазучанага куфэрку, што стаіць за тормазам, шчарбаты чайнік, налівае яго вадой з тэндэру, і калі гараць яшчэ дровы, прымайстроўвае чайнік ля топкі. Потым дастае паклю, старанна выцірае ёй упэдкаваныя мазутай рукі, дастае з куфэрку рушнік і пракопчаны абмылак—і йдзе да вадакачкі. Там ён старанна наводзіць „туалет“.

— Без туалету нельга. Адразу пашчарэпяцца рукі, і нос аблупіцца, дый твар не халява—яму мазутнага бляску ня трэба,—так кажа заўсёды Андрэй, калі, памыўшыся старанна, расчэсваў перад разьбітым люстрам свае рэдкія рудыя космы. Барады ў Андрэя няма.

— З барадой ля машыны ня зручна: і ў мазуту ўмажаш, дый яшчэ абсмыліць часам, а ў дадатак і баба не паважае: што ты, кажа, з памялом прэшся.

Прывёўшы ўсё да парадку, Андрэй садзіцца на сукаваты цюльпах перад топкай і моўчкі чакае вячэры. Хутка шчарбаты чайнік пачынае выказваць аднакі непакойства і падскаквае крышка, нос пускае гарачыя пырскі, увесь чайнік пачынае трымцець, як у той ліхаманцы. Ледзь прыкметная ўсьмешка прабягае па шчаціністаму твару Андрэя.

— Пазлуй у мяне, пазлуй і вось я ўжо зьніму цябе, ды як запару... ну і чай-жа важнецкі будзе.

Такім-жа манерам, як чайнік, прымайстроўваецца патэльня з салам. Тут ужо Андрэй робіцца весялейшым, бо больш работы: трэба круціць, трэба пераварачваць, бо не дагледзіш—перасмажыцца

— Непакойны-ж элемент гэта сала, да чаго трашчыць, да чаго верашчыць, нібыта той начальнік станцыі—вось-жа кіпучы.

Ад смажанага сала па ўсіх пуцях разносіцца прыемны пах. Да таго прыемны, што дзяжурны стрэлачнік, крутнуўшы некалькі раз носам, памкнуўся было даць лататы да хаты, але, успомніўшы, што да зьмены яшчэ далёка, нехаця паклыпаў да будкі. Там ён так старанна ўзяўся праціраць ліхтарынае шкло, што ад яго засталіся адны асцялёпкі.

— То-ж спакуса, прасьці ты божа, вячэраў-бы дзе-небудзь у хаце, а то, на табе, узапрэцца на паравоз і пачынае ўтвараць яешні.

Пах ад сала непакойць ня толькі стрэлачніка. Вось некалькі рабочых—рамонтшчыкаў, якія начуюць звычайна летам на станцыі, таксама, як па камандзе, павялі насамі і настырчымі іх на паравоз.

— Вячэрае... Айда хлопцы, класьціся яшчэ рана, а там і чаю пап'ём.

У госьці да Андрэя зьбіраецца цэлая хэўра моладзі. Андрэй чынна вячэрае і частуе хлапцоў чаем. Хутка да кампаніі іх

далучаецца стрэлачнік, забрыдзе на аганёк пуцявы стораж Антон, які ходзіць заўсёды падвязааны хустачкай. Бразнуўшы молатам і падсумкам з кастылямі і памацаўшы шчаку, ён лезе на прыступкі і, скрывіўшы твар, кажа „дзень добры“.

— Каму як, а ў цябе нябось нядобры. Баляць?

— Баляць, каб на іх нарад,—і Антон зноў мацае шчаку, нібы хоча лішні раз упэўніць усіх у прычынах свае хваробы.

— Дай-ка я пагляджу, а мо' вылечу,—і стрэлачнік цягнецца рукай да хвораі шчакі.

— Ну, ну, адвяжыся, гультай. Табе што, стаіш, як дуда на стрэлцы, да цябе і ніякая трасца ня прыстане... Вось пахадзіў-бы з маё...

— Ну й рабацяга знайшоўся! Толькі й ведае—кастыль ды гайкі, ды і молат для фасону носіць, з гады ў рады стукне дзе, а яшчэ, на табе, гультай...

— Годзе там, не падзялілі чаго, ці што?—наводзіць парадак Андрэй.

— А чаго-ж ён—гультай... Бач, разбэхаў шчаку, наспаў у будцы сваёй... Дык гультай.

— Вядома, гультай. Вунь стрэлкі нячышчаныя, а ён бадзяецца дзе.

— А ты што мне: начальнік станцыі, ці што? Дзе тваё месца? Гэта так пуць даглядаюць?

— А так стрэлкі пільнуюць?

— Штопка ты няпуцёвая...

— Дуда ты маляваная...

— Пацук ты лінейны! З кім раўняешся. Я стрэлачнік, а ты? Хто ты, я цябе запытаю? Ключ ты гаечны... Я стрэлачнік, у мяне спэцыяльнасьць; на стрэлку, дык на стрэлку, на сцэпку, айда на сцэпку. Захочу ў... захочу... адным словам, куды ні захачу—калі ласка, Астап Гаўрылавіч, наша вам пашана... А ты, чаго ты варт, хіба-ж рэйкі пільнаваць толькі ад каго?

— Ну, ну, годзе... Бач, разышоўся, спэцыяльшчык які,—умешваюцца рамонтныя, гатовыя заўсёды гарой пастаяць за свайго брата—лінейнага чалавека.

Астап Гаўрылавіч чмыхае носам і; пакрыўджаны, злазіць з паравозу. Ён чутна, як ідзе ён да стрэлак, мармочучы сабе нешта пад нос. „Як-жа, вадзі тут з імі кампанію, ці-ж яны разумеюць што...“

На хвіліну на паравозе апаноўвае ўсімі прыкрае маўчаньне і, каб разagnaць яго, усе круцяць цыгаркі. Андрэй корпаецца ў топцы, дастае вугаль, кідае яго з далоні на далонь, абдувае попел, і ўсе прыкурваюць.

— Бач, гарачы,—устаўляе нехта слова. Ё не пазнаць, ці гэта аб стрэлачніку, ці аб вугалі.

Прыкурваюць і маўчаць і паглядваюць, як мітусяцца на праржаўленых паравозных сьценках мяккія водбліскі ад цыгарак. А за паравозам ціхая ноч, дзесьці там, каля штабелі шпал стрыкоча цвыркун, над пуцямі струменіць пах палыну і мазуты. Ё пахне яшчэ перагарам вугалю і газавай копацьцю. А там, дзе мігціць сваім вокам чорнакрылы ўначы семафор, блішчаць пад месяцам рэйкі-істужкі. На іх любіць глядзець Андрэй, і заўсёды, калі глядзіць, на сэрца кладзецца пеляна лёгкага нявыразнага смутку. На міг, на хвіліну сэрца нібы памкнецца ўперад, нібы хоча дагнаць, перагнаць гэтыя сьветлыя рэйкі, гэтыя нязьмераныя дарогі чалавечыя. Але толькі на міг. Сэрца ня скочыць, яно старое, яно пракопчана агнём і мазутай, яно праржаўлена, як праржаўлена машына старога паравозу. Таму на сэрцы толькі ціхі сум—аб дарогах пройдзеных, аб пуцях папраежджаных. Ё схіляецца галава і коцяцца думкі-словы ў начную цемразь, дзе пахне палыном і мазутай, дзе пах вугалю і дыму.

— Так вось заўсёды мы... За дробязь, за глупства—у сварку. А ты-б падумаў вось часам. Ты, скажам, стрэлачнік, на стрэлцы стаіш, пільнуеш рэйкі свае... Ты рамонтны—табе рэйкі і шпалы... Ты—пуцявы: і твой клопат—кастылі ды гайкі і зноў-жа рэйкі... Я машыністы—па рэйках хаджу, з іх не звачваю. Ё выходзіць—усе мы паны аднолькавыя, усе мы па рэйках ходзім, жывём на іх... Бяз іх ня можам. Ё памерці нам каля рэйкі прыдзецца, а мо' і на рэйках... Што я—няпраўду кажу? Не, браткі... Зачым-жа гэтыя сваркі...

Дзесьці далёка-далёка, ледзь чутна прагудзеў паравоз.

— Мусіць, Каўтун едзе, на сваім шчукінскім. Яго паравоза голас за дваццаць вёрст чуваць, не мая кукушка... А што Каўтун—даезьдзіцца і да майго: стары ўжо, ды на сэрца гарачы, не шкадуе паравозаў, толькі й ведае: наддай пары, наддай. А так і дабяды можна хутка. А чаму не шкадуе? За сына помсту мае, за сына здуе на машыну. А з сынам яго, бач, такая гісторыя вышла. Даўно ўжо, яшчэ да таго, як качагарыў у мяне Ёван—сцэпшчык наш,—вадзіў я паравозы з Каўтуновым сынам, Пятрусьм звалі. Качагар быў адменны. Малады, здаровы, рукі, што тыя качэргі жалезныя, пару наганяў у момант. Дый ня толькі пару—усю машыну яму даручыць было можна, таму меў хлапец здольнасьць на ўсё і дасьціпнасьць. Ё вышаў-бы з яго машыністы на славу. Ды лёс, браткі, ад яго не ўцячэш. Ё на рэйках наш лёс, усю дарогу так і бяжыць за табой па рэйках, адстаць баіцца.

Увосень справа была. Вялі мы ноччу цягнік з Пятрусём. Даўгі цягнік быў і грузаны. Памятаю, жартаваў з Пятрусём я, кпіў над ім—ці хутка на вяселье пакліча і чаму так марудзіць. А прызнацца, добрая дзяўчына была ў яго—сьлесара Рыгора дачка. Не дзяўчына—любасьць адна. Асабліва-ж—каса па калені, а вочы, што агні на далёкім пуці: маняць цябе, прывабляюць—пад'едзь бліжэй: падыйдзі, падзівіся. І калі думаў я аб іх, аб Пятрусю, значыцца, і аб яго каханцы, дык ведаецца—ног ня чуў пад сабой і так лёгка было весьці паравоз тады, падганяць яго, пускаць у перагонкі з ветрам спадарожным.

Дык вось, ехалі мы. Ішлі з уклону. Паравоз пусьцілі ва ўсю, таму пад'ём уперадзе, ды закругленьне—трэба разagnaць машыну як сьлед. Пятрусь падкідаў вугалье ў топку, каб паравоз не астыг часам. Я стаяў ля вакенца, углядаючыся ў цемрань начы, якая ляцела насустрач нам, глытаючы паравозныя іскры, кідаючы на сьвятло ліхтароў матылёў начных і казюрак.

Пятрусь падкідаў вугалье і ціха ўголос расьпяваў нейкую песьню. Якая—ня памятаю, дый справа ня ў словах, а ў песьні. А ад песьні заўсёды сум на сэрцы і жаль, мо' аб тым, што жонка далёка, мо' аб тым, што моладасьць праляцела калісьці бяз пуцёвак і станцый. А Пятрусь малады, маладая і каханка. Чаму-ж не пазайздросьціць чужому шчасьцю, асабліва, калі гэтае шчасьце на парог ляціць.

Але шчасьце шчасьцем, а закругленьня ў пуці ня мінеш. І ўспомніў я, што пясочніцы ў мяне няспраўны, а закругленьне вялікае, а пад'ём круты. Трэба праверыць. Вышаў я з будкі ўперад на пляцоўку. Цёмна там, хоць вока выкалі. А вецер напірае на грудзі, надувае кашулю парусам, нібы хоча ўзняць цябе, перакінуць цераз дрыжачыя парэнжынкi. І толькі ступіў я крок, а мо' два, як раптам нібы падхапіў мяне хто пад рукі і кінуў уперад. Колькі ляцеў я—ня памятаю. А калі ачухаўся і адчыніў вочы, убачыў я, што ляжу на броўцы. Паспрабаваў узняцца, але так кальнула ў назе, што ледзь ня страціў прытомнасьць. Нага была пераломлена. Ледзь, ледзь злаўчыўшыся, зірнуў я назад—аж у ваччу пацямнела: ляжыць паравоз мой, прыкленчыўшы на пярэднія калёсы, цендзер у бок схіліўся і сплюшчыўся ў блін, а за цендзерам груды вагонаў, адзін над адным, адзін ледзь ліпіць, стаўшы старчаком над самым цендзерам. А іншыя ў трэскі, адны рабравіны тырчаць пагнутыя.

— З чаго-б гэта сталася,—падумаў я.

— Ніяйначай рэйка лопнула, але дзе разьбярэшся тут, калі зьмешаны ў кашу і рэйкі і шпалы.

Узялі мяне пасья ў бальніцу, быў ужо няпрытомны. І толькі на другі дзень успомніў я аб Пятрусю: дзе ён і што з ім. Наведвалі таварышы, у іх распытваў, але кажуць: ня бачылі і ня чулі. І толькі на трэці дзень знашлі майго качагара ў топцы. Адны косьці засталіся, да й тыя парассыпаліся, калі выцягвалі яго з прадчаснай магілы. Як падкладваў ён вугальле, так і шугануў у топку, калі паравоз зарыў зямлю носам.

Андрэй маўчыць, скіліўшы голаў, зацягваецца акуркам, дакуранным аж да самых пальцаў, сплёўвае яго і затаптвае нагой.

— А вы вось кажаце... Таму лёс, каму як... Ці думаў, ці гадаў Пятрусь аб гэтым. І што-б са мной было, калі-б не пясочніцы гэтыя самыя. І трэба-ж было час выбраць.

— А многа вы, мусіць, дзядзька Андрэй, і людзей парэзалі на сваім вяку?—пытае малады рамонтны, як відаць, з навічкаў.

— Дурных машына парэзала, а ня я...

Андрэй, як і кожны машыністы, ня любіць гаварыць аб сваіх афярах, ня прынята, ды і нашто: сябе ганьбаваць, сказаць аб сваім недаглядзе. Не, аб гэтым Андрэй расказваць ня будзе.

— Папытайцеся ў паравозаў, яны лепей ведаюць. А мне што... зачым-жа гэта людзей рэзаць. Я вось вылечыў некаторых... дык гэта іншая справа.

— Як гэта вылечыў?

— А вось і вылечыў... І ня чым іншым, як паравозам. Рамонтшычка Саўку ведаеце? Кульгавага? Ну, дык вось... Быў ён калісьці кульгавы крыху, садануў, мусіць, молатам па калену, а мо' кастылём. Ну і кульгаў. Ні тое каб занадта, а ўсё-ж кульгавы, так і празвалі ўжо: Саўка Кульгавы. Добра. Еду я раз з пасажырскім, пад'яжджаю да стрэлак. Усё як сьлед, і стрэлачнік, бачу, на месцы, пуці вольныя, нават дзяжурнага ўбачыў здалёк, вышаў і ён жазло прымаць. Потым, зірк гэта я бліжэй—і што-ж вы сабе думаеце: перад самымі буфарамі чалавек мільгануўся, цераз крэставіну скочыў. У мяне-ж у думках маланкай:

— Царства яму нябеснае... дай божа хоць без пакут...

А сам за рэгулятар, качагар за тормаз. Сталі. З паравозу зьлезьлі. Глядзім, ляжыць наш чалавеча цалёханькі, белы толькі, як дзіска тая, і не варушыцца. Стукнула яго крыху білам, да ў самую тую нагу кульгавую. Стукнула і адкінула. Ён сабе і ляжыць. Ну, мы хуценька яго пад кран, ды вадой, а там на паравоз, ды на станцыю, ды ў пакой прыёмны... Здалі і паехалі сабе. А праз месяц сустракаю яго гэтага Саўку, значыцца, на зьменцы

шпал. Ехаў я прыцішаным ходам, і гляджу, кланяецца мне чалавеча ды смяецца яшчэ.

— Здароў, кажа, дзядзька Андрэй, вялікае табе дзякуй за нагу маю пакалечаную, цяпер, бач, як з кузьні, ні крывіцца, ні кульгае.

Мяне аж жах узяў. Але гляджу і ўсамдзеле: ходзіць чалавеча і нішто, нібы яму й паравоз ня брат. А вы кажаце—рэжам... На ўсё свой лёс.

— А кінь ты ўжо са сваім лёсам, даўся ён табе ў знакі. Раскажы-ка лепей, як бандытаў вазіў ты.

— Ну, што-ж, вазіў. Чаму і не правезьці часам...

Андрэй гаворыць, а рукой мімаволі мацае за левую кішэню замасчанай кашулі. Там у яго ў сьвяточныя дні вісіць заўсёды ордэн Чырвонага Сьцягу. У буднія дні ордэн у скрынцы, бо нязручна з ім, яшчэ ў мазуту упяміш, ды ці мала што ля работы. Але ўспомні толькі яму пра бандытаў, як рука па прывычцы падымаецца да левай кішэні. І сам ён увесь падцягваецца, выпростае плечы і цярэбіць рукой выцьвіўшыя рудыя вусы.

— Так вазіў. Усяго было, браткі, на нашым вяку. Што цяпер... Паравоз ідзе, як па маслу, у вагонах праваднікі завяліся; глядзяць, каб і блыха бяз білету не праехала. Вы вось, скажам, рамонтшчыкі, ведаеце хваробу кожнае шпалы. Чуць захварэе—дабш новую, тое-ж самае і кастыль, і рэйка табе, і замок, і гайка, скажам, кожная ў вас не застарыцца. Дый самі вы... Што вам... Скажаце хіба—кепска, працаваць нельга... Ого! Вы паспрабавалі-б вось папрацаваць у дзевятнаццатым, у дваццатым, даведаліся-б пачым фунт гаек... Але што казаць! Ты-ж, Гаўрыла, ведаеш, ты-ж і тады служыў. Так. Дык ехаў я раз з пасажырскім (гэта год шэсьць таму назад, а то і сем). Былі мы ўжо на перагоне перад Ясным Лесам. Дровы былі тады, і распаскудныя—хоць ты сам заместа іх у топку лажыся. Сяк-так гаравалі, але з пары паравоз ня спускалі ніколі. Маладыя каторыя, дык тыя маяліся з дрывамі гэтымі самымі. Я-ж не маладзён.

І толькі гэта мы пераяжджаем Крывулінскі мост, як бачу я—уперадзе аганёк мітусіцца. І каб які-небудзь там, дык не, самы што ні ёсьць чырвоны. Я за гудок—бачу, моў, ня сплю—а сам сабе здагадкі раблю: чаго гэта самае, з якое прычыны? Прыцішыў ход, пад'яжджаем. А ноч цёмная, людзей,—хоць-бы чалавечка ўбачыў, толькі й мітусіцца аганёк, то ўніз, то ўгору. Бачу—справа сур'ёзная, націснулі на тармазы, пад'ехалі, сталі. І толькі гэта я галаву з

вакенса высунуў—тут мне дула пад нос, а на прыступках ужо чалавекі са два і ў поўнай гэта, значыцца, амуніцыі. Ну, на амуніцыю яно мала было падобна, але-ж ружжы там, бонбы розныя і ўсякія іншыя там прычындады, усё як сьлед. Праўда, ня было мне там часу прыглядацца асабліва, бо другім клопатам галава была поўна.

Заб'юць, думаю, ды душы-ж не памілююць.

А па вагонах, чую гам, калатнеча. Застаўся з намі на паравозе адзін часавы толькі, усе з цягніком распраўляюцца, па вагонах шныпараць. А паравоз у мяне, як конь стаенны, дрыжыць пад парамі, чухае насосам... Дый у мяне сэрца ўсхадзілася—ня суняць. І жаль тут узяў. Зірнуў я гэта скоса на часавога, ат саплівец нейкі, да яшчэ з ліхтаром чырвоным. І зло мяне ўзяло. І ні то, каб на сапліўца гэтага, а галоўнае за тое, што погань такая ліхтар чырвоны трымае, да яшчэ над табой камандуе, ні за што, ні пра што машыну ў пуці ў прастой уганяе. А часавы гэты самы, узяўшыся за поручні і нахіліўшыся з паравозу, глядзіць усьцяж вагонаў: нецярпёж чалавеку... І ня ведаю, як тут вышла, але-ж садануў я нагой, ды проста паміж лапатак гэтаму самаму часавому. Заенчыў толькі, паляцеўшы потырч з прыступак. А я нагой у хрыбет, а рукой на рэгулятар, ды бяз усякага гэта, значыцца, сыгналу як дзерганём уперад, ды поўны ход, ды як паехалі, ды як паляцелі—нічагусенькі ня чуваць, што там па вагонах дзеецца. Бачу ўжо, і семафор уперадзе зялёным вокам мігае: „калі ласка, моў, чакаем“. Семафор адкрыт, а я на поўных парах, адкрыў гудок, закаціў трывогу на ўсе застаўкі. Пасьля расказвалі на станцыі, перапалашыліся там усе—начальства, варта: з чаго, моў, шалее—семафор адкрыт, а ён у трывогу ўкінуўся.

Пакуль яшчэ пад'ехаў пазьбегліся ўсе. Пад'яжджаю, трублю і крычу ўжо на станцыі: братцы, бандытаў хутчэй хапайце! І што-ж вы думалі—усіх пабралі, як міленькіх. Адзін толькі й саскочыў, да й той небарака аб сотнік чарапянку зламаў. Бач, калі дзергануў гэта я паравозам, ашаломелі яны ўсе. Некаторыя лататы хацелі даць, ды пасажыры скемілі, у чым справа, да за каўнер, ды за аружжа.

І пацехі-ж было пасьля, бо я обэра лаяў, чаму за білеты ня ўзяў з бязьбілетнікаў гэтых самых... А ён мяне крыў:

— Ня меў, кажа, ты аніякага поўнага права без майго сьвістку шалёны ход пачынаць...

— А навшта-ж згубіў ты, кажу, сьвісток гэты, пад лаўку хаваўшыся...

Сьмяхоцьце, браткі, было... Ну, а пасьля некалькіх месяцаў мне і ордэн гэты чырвоны.

І Андрэй зноў мацае сябе за кішэню і, не знашоўшы там па-трэбнага, вінавата апусьціў руку.

— Ня варта насіць цяпер, навошта...

На станцыю, запыхаўшыся, прыбывае таварны цягнік. Хутка моцны шчукінскі паравоз параўняўся з нашай кукушкай. З паравознай будкі высунулася ўскудлачаная галава, угледзіўшая нас.

— Здароў, Каўтун!

— А, Андрэй, вось не пазнаў, браце, цемь, бачыш. Ну, як кукуеш?

— Кукую, голуб, нічога, браток, не папішаш...

— Кукуй, кукуй. А да жонкі калі?

— У панядзелак зьезджу. Калі ўбачыш часам, скажы, хутка прыеду.

— Дзе ёй сумаваць там. Нябось, маладога знайшла, ці ты-ж ёй пара...

— Ну, ты ўжо пачаў. Табе-б толькі-б зубы лупіць. Хадзі вось шклянку чаю перахваці...

Калі таварны, заскрыгатаўшы коламі, забуксаваўшы магутным паравозам, крануўся ўперад,—Андрэй замоўк. Нават выгляд яго зрабіўся шэрым, бескаляровым.

— Расказаў-бы ты нам яшчэ пра браняпоезд, дзядзька!

— Не, браткі, годзе. Другім разам ужо. А цяпер спаць. Бо і ў мяне ўжо косьці ньюць і пазяха-а-ещца-ж, здаецца, праглынуў-бы і кукушку сваю, да таго-ж спаць ахвота. Дый вам час. Нябось, заўтра а шостаў гадзіне на пудь. Ну, дык і трэба вылежацца крыху, а то і штопка з рук выпадзе, калі гэта, значыцца, ня выспацца.

— Што ты, дзядзька, каб у нас да выпала!

— А яно і ўзапраўды: ці мне-ж раўнавацца з вамі. Калі-б то мне вашы гады, здаецца-б, плячом паравоз з дэпо выштурхнуў. Стары я, браткі, недалугай раблюся. Што год, то хужэй. Але не шкада, сваё адгуляў, сваё адмазоліў...

Сям'я Андрэя жыве на другой станцыі. Дый не сям'я, а так—адна толькі жонка. Кожны тыдзень Андрэй езьдзіць да яе на пабыўку. І заўсёды ён садзіцца да якога-небудзь знаёмага машыністага на пасажырскі паравоз. Іначай ня можа.

— Душа ня прымае. Ці можна-ж мне ехаць у вагоне: занудзіцца там, змарнееш.

І калі цягнік адыходзіць ад станцыі, Андрэй заўсёды просампросіць машыністага:

— Родненькі, галубчык мой, дай-жа я правяду трохі.

Яму не адмаўляюць.

Дрыжачай рукой націскае Андрэй на бліскучы рэгулятар, напружваецца сам, як магутны паравоз, і, радасны, прыслухоўваецца, як хліпідь гарачая пара ў шырокіх паравозных трубах, як ляскочудзь усё шывчэй і шывчэй гарэзныя высокія колы паравоза, як пышкае пара з-пад бліскучых, гарачых поршняў цыліндра.

І перагнуўшыся ў вакенца шырокімі грудзямі, удыхае Андрэй пах палыну і мазуты, мерна пакачваецца на сядзеньні і ў тахт усяму дрыжачаму паравознаму целу прыгаварвае часам:

— І ляцім-жа, браткі, э-эх ляцім!.. Даганяй—не дагоніш...

З атрадамі
 слаўных хлапцоў
Пад шэпты
 бярозавых гаяў,
Пад шум
 непраходных лясоў...

Я чую,
 як глуха ўздыхае,
Як грудзі
 ўздымае зямля...
Учора
 загадам Загая
Прышлося
 пяцёх расстраляць...

Кружыся,
 зямля, бязустанья,
Навалай
 ліхой ветравой!—
Пракоцяцца
 заравай ранню
Каскады
 падзей і трывог.

Далёка
 цяжкая ростань,
Цяпер
 не разьмерваю крок.
Я чую,
 што сэрца так проста
Ня сьцісьнеш
 тугою ў камок.

Раз трэба ахвяры,
 дык трэба,
Крывёю акроплен
 наш шлях...
... Сінее
 кавалачак неба,
Ўздыхае стамлёна
 зямля...

І тут,
 дзе дыміцца порах,
 Пад часты
 вінтовачны гул
 Ёсё-ж вобраз далёкі
 мне дораг
 З усьмешкаю
 яркіх губ...

Як быццам
 сапраўдны я лірык,
 Дзе банды,
 трывогі
 тут,
 Як быццам
 тут месца для лірык,
 Дзе ворагам—
 кожны куст...

І часта,
 ў сядле,
 у паходах,
 Ё агні перастрэлак,
 баёў—
 Ё вачох
 гэтакі блізкі
 і родны
 Вобраз
 далёкай маёй...

Галіна—
 прыгожае слова,
 Галіна—
 пяшчоты імя...

.
 А коні
 імчацца стралою,
 Паводзьдзімі
 іх ня стрымаць...

Паходы,
 прывалы,
 пагоні...

Баі,
перастрэлкі,
лясы...
Такія дзянькі,
як сягонья—
Кашмарныя,
страшныя сны...

... Далёкая,
слаўная,
дзе ты?
Здалёку
вітаньне маё...

Ша...
Чую страляюць дзесьці,
Увесь на нагах
батальён...

Скрозь нетры,
скрозь дзікія зарасьлі,
Скрозь лес,
скрозь балотную гаць
Памчымся ватагаю
зараз мы...
Канчаю пісаць...

II

Зноў пішу,
Для каго—ня знаю.
Бо я пісаць мне
Няма каму...

Ноч ланы
Цёмнай агартае,
Ўсё хаваючы
Ў цьмяную муць.

Вымер сьвет...
Цішыня...
Ні гука...
Поўнач вокал—
Чорнай сьцяной.

Толькі грунтам дарожным гулка
Разьлягаецца стук
Конскіх ног...

Ў полі вецер
Бяжыць шалёны,
Калыхаючы
Шызую муць,
І стамлёныя бегам коні
Пенай брызгаюць
І
Храпуць...

— Конь мой гнеды,
Скачы шпарчэй ты!
Сябра лепшы—
Салдату конь...
Вунь і зоркі
На ўсходзе чэзнуць
І бялее туман
Над ракой...

Я адзін...
Навакол нікога...
— Конь мой гнеды,
Скачы, скачы!..
Толькі ляскаюць
Гулка падковы
І разносіцца гук
Уначы...

Глянупу ў неба:
Скацілася зьнічка...
Глянупу ўперад:
Вецер у твар...
І ня сплю,
А далёкае сьніцца
Навяваючы
Слодычы мар...

Мары?—К чорту!
Пад вашай аховай,
Не знасіць
На плячо галавы...

Разгуляўся Булак-Балаховіч
Па дарогах лясных,
Крыжавых...
Хмурыць бровы
Суворая поўнач...
Скача конь...
Недалёка і полк...
Будзе сёньня
Разьбіт Балаховіч—
Беларускіх лясоў
Люты воўк...
Ардынарац—
Татарын скуласты
Аб татарцы пяе маладой...
— Ты скажы, Тамерланавіч,
Часта
Ўспамінаеш радзіму і дом?
— За Казаньню,
За Волгай шырокай
Загубіўся у стэпах
Мой дом...
Трэці год
Ад радзімы далёка,
Ад каханкі маёй маладой...
І замоўк ардынарац,
І вокал
Ціш нямая
Ахутала змрок...
Уздыхнуў ардынарац
Глыбока...
Уздыхнуў...
Засьвістаў...
І змоўк...
Вунь і хутар
Стаіць за гаем...
Адпачнем, а далей—
Дзяржыся!
.....
І на гэтых радках у Загая
Абрываюцца ў кніжцы запіскі.

Лірычнае адступленьне

Я стаю ў задуменьні глыбокім
 На закаце ліпнёвага дня...
 О, таемныя шэрыя змрокі!
 О, вячэрняя цішыня!

Як дзяўчыніны чорныя косы,
 Абвілі мяне змрокі вакол...
 О, замоўкні душы адгалосак!
 О, прыдзі ты жаданы спакой!

Я стаю...

Загараецца горад
 Бляскам тысячным перада мной...
 Сколькі тамака бачана гора!
 Сколькі там лятуценена сноў!

Я стаю...

Бы кагосьці ў чаканьні...
 — Друг жаданы, прыдзі хутчэй,
 Я табе раскажу аб каханьні
 І аб здрадзе чорных вачэй.

Раскажу я табе нібы казку,—
 Хочаш—сьмейся, а хочаш—маўчы...
 Былі вочы—рубінавы бляскі,
 Ёх ня часта спаткаеш ў жанчын...

І яшчэ была ўсьмешка такая,
 За якую—душу аддай.
 Вось такую, калі пакахаеш—
 Сьмех і песьні і шум—прападай.

І яшчэ былі губы—такія
 Цалаваць, цалаваць, цалаваць...
 І забыцца ў гады маладыя,
 Што на плечах тваіх галава.

То было у часы галадоўкі,
 У часы грамадзянскай вайны,
 Калі громы над краем ня моўклі,
 І калі вар'яцелі дні...

Ён тады непакойны і грозны
Бараніў успажараны край.
І аднойчы у вечар марозны
Чорнавокую напаткаў...

О, жыцьцё! Твая жорсткасьць і сьцюжнасьць
Многіх з нас пазьбівала з ног.
Толькі той, ў кім трымалася мужнасьць,
Ў тых дні усміхацца мог.

О, жыцьцё! Твая гарач і слодыч,
За атруту часамі гарчэй.
Пакахаў ён у гэныя годы
Прыгажосьць нязвычайных вачэй...

Ён такі непакойны і грозны,
Усхвалёваны віхрам падзей,
Разгадаў асалоду крозаў
У адзін нязвычайны дзень...

Ўвечар той завіруха шумела,
Як шумела ў разьбегу аўто.
Ён убачыў яе на панэлі,
А навокал—людзкі натоўп.

І калі ў няпрытоме адвозіў,
З жалем бачыў стамлёны твар,
Пабялелы на колкім марозе...
І ў трывозе крычаў:

— Шофэр, шпар!

І пасья закружыла каханьне,
Біла ў голаву хмельным віном...
Ён заўсёды сьпяшыў на спатканьне,
Дзе над рэчкай зялёны дом...

Слухай далей... Ён зваўся Загаем,
Грозным быў, а ў душы поэт...
Быў чэкістам... Калі над краем
Палыхаў пажаравы сьвет...

А яе называлі Галінай.
Вось такую—да сьмерці кахаць.
Ўзбунтавала Загая дзяўчына,
Каб пасья асьмяяць...

Слухай далей... Жыцьцё не згадае,
 І на радасьць і боль маўчыць...
 І заўсёды пакута чужая
 Не закрае пачуцьцяў ніць...

Дні шумелі тады нясьціхання,
 Дні гримелі шалёнай пальбой...
 І Загай ў захапленьні змаганьнем
 Захаваў у душы сваю боль.

Як шалёны ад краю да краю,
 Па краіне насіўся тады...
 Пракліналі бандыты Загая
 У суворыя тыя гады...

А Галіна? Жыцьцё не чакае—
 Падхапіла, панесла з сабой...
 Толькі вобраз прыгожы Загая
 Нечакана прыходзіў парой...

І цнатлівасьць у кожнай усьмешцы,
 Сарамлівасьць дзявочай красы
 Пагубляла па пройдзеных сьцежках,
 Як і сьмеху зьвінячы рассып...

І іначай кармінныя губы
 Рассыпалі усьмешкамі сьмех...
 Не адзін называў сваёй любай,
 Выпіваючы шчасьця хмель...

Ў гэтым п'яным і вабным чадзе
 Воч агні заблішчэлі ярчэй...
 Слухай... Слухай аб жорсткай здрадзе,
 Аб здрадзе чарнявых вачэй...

Слухай, дружа!..

.....
 Я глянуў навокал
 І ніякага друга са мной.
 Я стаяў ў задуменьні глыбокім,
 А вакол уздыхала ноч...
 І дарэмна я друга клікаў—
 Друг ня прыдзе—яго няма...
 ... Неба сыпала зор бяз ліку,
 Белым шалем ўздымаўся туман...

Бура сьціхае

— Што гэта?
Скуль гэта?
Дзе я?

— Ціха, таварыш,
ляжыце.
Мы ўжо былі
без надзеі,
Думалі:
вам ня жыць...
Зараз
вы будзьце спакойны,
Потым
раскажам усё...
Стан мільгануў
стройны,
Зьнік за дзвьярмі...
— Гэта сон?

Белыя сьцены
у хаце,
Ў вокны
глядзяць сады...
— Чорт!
Не магу здагадацца,
Як я папаў
сюды...
І паплылі
успаміны,
І абарваліся
ўраз...
Помніцца:
крык, страляніна,
Зброі сталёвы лязг...
Потым
рака і бераг,
Потым
холад і кроў...
... Зноў адчыніліся дзверы,
Белая постаць
ізноў...

Што гэта?—

Яў ці казка?—

Думак парвалася ніць...

Зіркам прабег—

павязка.

Боль у плячы

смыліць...

Голас,

як быццам аднекуль

Ціхі й пяшчотны

такі...

— Як вам, таварыш,

лепей?

Дайце

папраўлю бінты...

Тыдні са два

ўжо мінула...

Вас прывязлі

сюды...

Шкода памерці

ад кулі

Ў вашы гады.

Ночкаю тэю

жахлівай

Атрад

ардынарац прывёў.

Параненым цяжка

нашлі вас,

На беразе

сьцёкшым крывёй...

І ночкаю тэю

суровай

Грымелі лясы

пальбой...

У Польшчу

уцёк Балаховіч,

Ратуючы

лёс свой...

Ну, досыць.

Цяпер засьніце.—

Найлепшы для вас

загад...

... І белая постаць

зьнікла

І ў сьне

забыўся Загай.

(Канец будзе).

Кацярына

З самага паўдня ішоў дробны дождж з сырым і сіверным ветрам. Зусім нізка, над цёмна-шэрай вёскай, нанізваліся адна на другую рэдкія, сьцюдзёныя хмары. Часамі апускаліся яны за далёкімі гумнамі, потым як-бы зачэпліваліся за іх чорныя й мокрыя крышы, і тады-ж плакалі дробнымі і халоднымі слязьмі. У той час маўчала вёска, глыбока захаваўшы ў сябе вялікія чалавечыя радасьці, мізарнела перад усім вялікім, што ёсьць у прыродзе, і рабілася ненормальна сьціплай, песенна-журботнай...

У той дзень густа пахла сьвежым бульбянікам, недазрэлымі аўсамі, а за старымі гумнамі—мокрымі палыном і лапухамі.

А к вечару густы сіверны вецер адагнаў хмары к сінеючай за алешнікам далі, абсушыў трохі сырыя абросшыя трыпутнікам і дзятлікам дарогі і выгнаў на яскрава-сінеючае поле неба паміраючае сонца...

Яно слаба ўсьміхнулася гэтаму ліпеньскаму дню, тысяччу дзячэнтных зор адбілася ў расе на мокрых кустах адцвітаючых руж і залацістай фіранкай павісла на даўгіх косах заплаканых на мяжы бяроз.

Тады сьмяяліся бярозы, і сьлёзы іх былі слязьмі ціхай радасьці і маладых уцех.

Мо' яшчэ затым сьмяялася сонца і віхрастыя красуні-бярозы, што вёска з дальняга свайго канца песьняй дзівоснай захліпнула, скаланула празрыста-самлеўшыя далі на сырых сялянскіх загонах, перасыпала іх слаўнымі пачуцьцямі сёньнешняга перажытага і з сьветлым надзеямі панесла ў ружовае заўтра...

Мо' таму яно так ціха-любоўна схілілася над сінеючым аксамітам старога бору, каб разagnaць сёнешні сум, глыбокую журбу і стварыць новыя песьні з новымі радаснымі словамі...

Трубіў пастух.

У сырым, наскрозь прапахнутым далёкімі палямі паветры чулася прыгожая мэлёдыя скрыпкі.

З паплавоў іржаў запаздалы конь.

На бліжэйшым палетку дзед з унукам абганялі бульбу, і сьвежая зямля пахла востра ды нагадвала яшчэ нейкі асаблівы пах, які бы-вае ад ворыва ўвосень на аўсянні.

Далёка за вёскай залацілася іржышча. Яшчэ дальш—мокрым вароньнім крылом чарнеў узараны папар.

Цьвілі запаздалыя ружы.

А каля пахілага гумна, далёка за плячыма хаты, на агародзе заросшым густой і высокай лебядой, пырыкам і едкімі палынамі—палолі дэзве жанчыны.

Яны палолі моўчкі, ціха, як-бы засердаваўшы адна на другую нават не падымалі галоў, нават ні разу не аддыхнулі. Гледзячы на іх, думалася, што вось яны надзвычайна рады, што дарваліся да любай ім работы і кожная стараецца як найбош зрабіць за гэты кароткі вечар, ці то сабраўшыся на адну работу кожная з сваімі вялікімі і глыбокімі пачуцьцямі перажытага, з сваімі несканчонамі, як палявыя дарогі, думамі, па якіх уласна ці ўяўленьню бяз граніц і меж, аж пакуль не захочацца думаць,—кожная ня хоча парушыць маўчанкі, каб не абрываць прэста-ружовай істужкі думак...

Худымі рукамі калупаліся ў градах жанчыны, пеў жаваранак, пахла восецьцю, а ў канцы агароду, пад сланечнікам, перабірала нейкія цацкі малое дзіцё...

Я сяджу пад зжатай бабкай жыта і неўзаметку наглядаю за іх працай. Я тут сеў выпадкова, каб прачытаць некалькі лісткаў кніжкі, і толькі потым, калі пачала глуха і захліпаючыся ды бяручыся абэручкі за свае сухія грудзі, пакутна кашляць старэйшая жанчына—я здагадаўся, што ў суседнім ад мяне агародзе полюць грады.

Па сіпавата-сухотнай гутарцы, па нячутным для вуха сьмеху і кашлю я спазнаў сваю знаёмую. Гэта яшчэ маладая, гадоў дваццаціпяці жанчына—жонка шаўца прышла (ці мо' хутчэй усяго ўцякла ад п'янага свайго мужа) к маладой незамужняй дзяўчыне-сіраце Марысі дапамагаць у поліве.

Перабіраючы абрыўкі думак, я адыходжу ў памяці на некалькі год назад і бачу перад сабою гэтую Кацярыну, жонку шаўца, зусім маладой, прыгожай, з вялікімі карымі вачыма і з слаўным грудным альтам... Кожным вечарам у хату шаўца сыходзілася ўся моладзь вёскі паслухаць песень прыгожай Кацярыны. Здаволена ўсьміхаючыся ў даўно нябрытую шчаціну сваёй барады, весела і ганарыста цягаў дратву яе мужык Сьцяпан, слухаючы, як яго прыгожая, стройная жонка чаруе ўсіх сваімі надзвычайна мілымі сьпевамі...

Здавалася, што і Кацярына ведае цану ня толькі сілы свайго голасу, але яшчэ і свайму харакству, бо не ў аднаго з хлопцаў блішчэлі вочы і, нават, не тады, калі яна сьпявае, але калі й маўчыць.

Зайздросьціла ўся вёска. Але нядоўга. Піць пачаў Сьцяпан.

А потым і біць сваю красуню-Кацярыну. Не пашанаваў ні красы дзявочай, ні тых слаўных песень, ад якіх заўсёды ў яго на вуснах грала ўсьмешка пагарды.

Прабавала яна кідаць свайго мужыка-п'яніцу, думала разводзіцца, а потым чамусьці прымірылася і засталася так жыць і надалей...

Толькі ўжо ня стала тэй ранейшай Кацярыны-песеньніцы...

Прапаў голас, асёкся. Мо' таму, што ад частых боек, ад голаду, ад частых дзяцей і цэлых начэй увосень праспаных у сырых пунях, каб схавання ад разьюшанага свайго мужыка,—можа і ад гэтага так востра-глыбока кашаль убіўся у грудзі, ссушыў іх і пераеў такі прыемна-высокі даўнейшы альт.

Вочы глыбока ўпалі, зрабіліся яшчэ большыя, ды толькі згубілі сваю ранейшую жыцьцярадасьць, сьмех і чыстату пачуцьцяў... Замест усяго гэтага ў іх цяпер адзін востра-хваравіты і гарачы бляск ды навокала разьбегліся дробныя дарожкі змаршчакоў...

Няма і тых даўнейшых вуснаў-вішань. Замест іх—хваравіта-сашчэпленыя, пасіненыя...

Ад гаркаты пражытых дзён—твар яе памяўся, зьбялеў ды яшчэ распаўзлася па ім нейкая тонкая жаўцізна.

Усё-ж ткі калі не застаўся той ранейшы моцна-чаруючы голас, дык засталася нейкая мяккасьць у ім з мінорнымі нотамаі, ціхая журба і глыбокая туга пакрыўджанай беларускай кабеты.

Мне здаецца, што Марыся пазвала Кацярыну для таго, каб ад яе навучыцца тым песьням, якія так прыгожа пела яна ў часы шчасьлівага свайго замужжа.

Можа яна хоча адзін-на-дзін паслухаць песень Кацярыны, каб потым, слухаючы іх, успомніць сваё нярадаснае жыцьцё, пераплеценае з сьмерцю яе бацькоў заўсягдашняй службай у наймітках, пабоі і ўсё дзявоцтва без мацярынскай ласкі, пяшчот і парад.

А калі падрасла ды сталай сымпатычнай, поўнагрудай з мяккімі блакітнымі вачыма-саракоўкамі, дзяўчынай—дык адразу-ж палюбіла гэтак сама маладога шаўца, ужо адведаўшага за свой кароткі век усе якасьці распуснага жыцьця.

Палюбілі Язэпа ня розум з глыбокімі разрахункамі на жыцьцё (да гэтага Марыся ніколі не даходзіла)—палюбілі яго глыбокія Марысі пачуцьці, сэрца і душа...

І зусім невінавата ў гэтым Марыся, што кожным вечарам яна чакала яго, заўсёды трохі п'янаватага, на сваім ганку хаты і ў доўгім чаканьні, гледзячы бліскучымі вачыма на зоры,—пела несканчоных песьні аб каханьні, аб разьбітым сэрцы; аб супольным шчаслівым жыцьці; невінавата яна і ў тым, што так міла, пакідаючы на ружовых шчочках ямачкі ад усьмешкі, прыветна ўсьміхаўся яе твар з яго прыходам; невінавата яна, што так парыўчата рвалася яе маладое сэрца да гарачых абнімкаў, а поўныя сакавітыя вусны да засмаглых пацалункаў!..

Можа невінавата Марыся ў тым, што неўзабаве кінуў яе п'яніца-шавец, знайшоўшы сабе багацейшую і аставіўшы ёй толькі гаркату начных сьлёз ды нейкае прыемна-балючае адчуцьцё пад сэрцам...

Невінавата ў гэтым Марыся так, як невінавата і ў тым, што прыгожая яе маці аставіла дачцы пасья сваёй сьмерці—цудоўныя вочы, соўнечны твар, усьмешку і такія глыбокія пачуцьці душы!..

Былі бяссонныя ночы, былі сьлёзы, былі шаптухі, і... нарэшце бальніца...

Цераз некалькі дзён выйшла адтуль Марыся скудалая, з патухшым агнём уваччу, маўклівая... З тых часоў ніхто ніколі ня бачыў яе ні на вечарынцы, ні на аніякіх зборышчах... Замкнулася, глыбока ўвайшла ў свае адчуваньні і перажытае, і, аналізуючы мінулае, зусім крытычна пачала адносіцца к сучаснаму: здавалася ёй, што кожны чалавек нясе з сабою для яе няпраўду, зьдзек і пасьмешышча...

Хто яго ведае, можа кожны дзень, абдумваючы і перабіраючы ў памяці мінулае, Марысі хочацца чым-небудзь загаіць свае свежыя раны душы,—таму так заўсёды і слухае яна ціхія, поўныя горачы песьні Кацярыны.

Пад сланечнікамі заплакала дзіця, накалоўшы свой палец на ягрэставы куст.

— Ёдзі, Віначка, дамоў, ідзі, мае дзіцятка!..—устаючы ды атрапаючы ад пяску сваю спадніцу і на хаду сарваўшы пару красак-адналетак, кінула дзіцяці Кацярына.

Дзіця глядзела на свой пакалечаны палец і ня ўнімалася. Ня ўнімалася і тады, калі маці, даючы цацкі, цалавала яго і, адарваўшы ад свайго падолу кавалак істужкі, бярэжліва перавязала яму хворы палец.

— Ды згарыце вы ад мае галавы!.. Пропасьці на вас няма?!—загарэўшыся сухотнымі плямамі, крыкнула Кацярына, выпхнула дзіця за вешніцы агароду і сама пашла на сваё месца.

Некаторы час моўчкі ўсе палолі.

— Чаму ты, Кацярынка, так кажаш на сваіх дзяцей?!—парушыла маўчанку Марыся.

Тая адказала не адразу.

— Ды і ты сама была-б ня лепшая!.. Ты думаеш, што мне ніколькі ня шкода сваіх дзяцей, калі я на іх гэтак кажу?.. Ты думаеш, я ня маці ім?.. Але ты ня ведаеш, што робіцца ў мяне на душы, калі я гляджу на іх!.. Няхай-бы яны лепш на сьвет не раджаліся, каб потым гараваць за такім п'яніцам-бацькам!..

— Ён-жа, кажуць, ня піў раней?..

— Хто, Сьцяпан?..

— Ну, але!..

— Ня піў, а потым стаў піць, хай ён смалы нап'ецца!..—і памаўчаўшы дабавіла.—Ведаеш, усе шаўцы п'юць!..

— Праўду ты кажаш, сястрыца!..—не падымаючы ад поліва свайго твару, ціха сказала Марыся.

— Дык што-ж табе за жыцьцё з ім, з п'яніцам такім, разбойнікам... Кінула-б яго... Разьвялася!..—доўга над гэтым думаючы, падала Марыся.

Кацярына засьмяялася сухім нездаровым сьмехам і закашлялася. У гэтым сьмеху адчувалася гіронія, сьмех над словамі і думкамі Марысі, якая яшчэ мала пражыла і добра ня ведае ўсіх законаў жыцьця...

Яна кінула палоць, адсунула асьцярожна двума пальцамі левай рукі страху наехаўшай ёй на вочы хусткі, цяжка ўздыхнула і, хва-равіта пабліскваючы вачыма, сказала:

— Усе вы ўмеце толькі гаварыць: разьвядзіся, разьвядзіся!.. А ці падумаў хто, як жыць і дзе жыць разьвёўшыся?! Вас каторую, дык хоць бацька свой за служанку прыме з хлеба, а мяне хто, калі я бежанка і бацькі мае, можа, дзе даўно ужо зьмёрлі, а калі і не—дык ці дабярэшся цяпер да іх, к палякам?!

А што з дзецьмі буду рабіць?.. Старцоў цяпер няма ды ніхто і ня дасьць ні кавалка хлеба... Дык пасья гэтага ведаеш куды мне дарога?.. Га?..

— Ведаю!..—яшчэ цішэй сказала Марыся, ніжэй нахінулася над полівам і, ня гледзячы на яе, кінула.—Зрабіцца вулічнай!..

— Ну, вот!..—як-бы з радасьцю кінула Кацярына, паднялася з баразны на граду і загаварыла скоро, са злосьцю, з перахватамі кашля, які душыў яе ужо даўно.—Вот ты сама гаворыш!..

А падумай толькі, як добра гэта „выйсьці на вуліцу“?! Як лёгка згубіць сумленьне і сваю чыстату?! Ох, сястрыца мая родная, не гавары!.. Не гавары, бо мяне нешта душыць у грудзях, цісьне да сэрца!..

І ўзноў, не дасказаўшы сваёй думкі, яна схпілася за свае плоскія грудзі, прылягла імі к градзе і зайшлася сіпатым кашлем...

Я маўчаў і ня мог займацца тым, для чаго я прышоў сюды яшчэ раней. Я міжвольна слухаў іх гутарку, заходзіў няпрошаны і непатрэбны ў іх складаную і чулую душу, адбіраў там усё, што ёсьць толькі лепшае, і гэтае ўзятае ўзьвешваў з іх перажытым, і думаў. Думаў шмат над доляй жаночай, над горам іх, над іх пачуцьцямі. І ў працэсе думак перада мною як-бы адчынялася новая кніга, цікавая, гістарычная, ніколі мною яшчэ ня бачаная, і, упіваючыся ёю, я чытаў толькі адзін першы радок:

— Трэба шанаваць жанчыну як чалавека, перанёсшага ў сваім мінулым вялікія здэкі і гора, зробленыя тым-жа чалавекам, дужэйшым за яе...

Раптам абарвалася нітка маіх думак і ўяўленьняў дзіўнай мэлёдыяй песні... Нібы я прачнуўся.

Пела Кацярына.

Пела так, як пье кожная беларуская жанчына, агорнутая вялікімі і гострымі думамі перажытага, як пье чалавек, які ў песні знаходзіць усю душэўную асалоду.

Акрамя гэтага, у Кацярыны была яшчэ адна неўлавімая асабліваць, якая адрозьнівае яе песню ад другіх сьпявачак. Асабліваць гэта ў тым, што Кацярына, здаецца, не пье, а плача ўсімі фібрамі сваёй душы, усім стомленым сэрцам...

Яна пела нежным, залаціста-ціхім, як гэты летні вечар, дагэтуль мною ня чутым, мотывам.

У голасе было шмат сьлёз, горачы і, між іншым, нявер'я ў праўду.

Словы яе ціха гаварылі аб любым-ненаглядным, аб начох, праведзеных разам, аб тым шчасьці, якое асталося у дзяўчыны пасля таго, як той пабраўся з ёю...

Я падняўся з свайго месца і глянуў на жанчын. Кацярына, не адрываючыся, палола, а Марыся моўчкі і нярухома, апусьціўшы нізка галаву, сядзела на градзе, сашчаміўшы на каленах свае чорныя ад пяску і худыя рукі.

Навокала было ціха-ціха.

Дзіўнай музыкай разьлівалася песня.

Раптам Марыся падняла галаву і глянула на зусім заходзячае сонца—і ў вялікіх васільковых вачох яе дарагімі самацвётамі гарэлі пацеркі-сьлёзы...

Гэтыя сьлёзы ціха спаўзалі па ўпалых шчаках на вышываныя грудзі сарочкі...

Здавалася, што Марыся, бачыўшая ў сваім жыцці столькі няпраўды, маны і зьняваг,—цяпер толькі ў песьнях жыве тым, чым трэба было ёй жыць у рэчаістасьці, і ведаючы, што гэта толькі песьня далёкая ад сапраўднасьці,—яна цераз прызму сваіх успамінаў ачышчае пачуцьці, каб даць пасья месца сапраўднай жыцьцёвай радасьці...

І таму ў яе з дна душы капалі

сьлёзы...

17-VIII—28 г. Чабаток.

Дэлегат

Грукае глуха конь парай накормлены, стогне і грукае цяжкімі ўздрыгамі, лязгам напружаным, рвецца наперад бяз стомы, знямогі. Пыхкае глуха, асіпла ўскліпвае, цяжка ўздыхае па нечым няведамым. Знізу дарожанька роўная, вузкая, коціцца ціханька, сунецца, сьдзецца. З боку слупы прабягаюць радочкамі, дзесьці губляюцца, дзесьці знікаюць. Поле насустрач бяжыць, спатыкаецца, кусьцікі куцыя гоняцца-гоняцца...

А ў памяці ўзбуранай, стомленай, зморанай, бледны ўспамін сонца-кветнымі ўзорамі, з дна перажытага ціха наверх выплывае. Помніцца раніцы сьвежыя, цёплыя, помніцца поле, даліны шырокія, смелы размах далячынь неабмераных.

Лета было.

Было цёпла і радасна. Сонца з-за хмар паглядала румянае, вусны складала ў усмешку шчаслівую. Сінія далі купаліся ў возеры бляску праменьняў яскравых, росы срабрыстыя—сьлёзы нявінчыя тлелі агнямі сталёва-задорнымі, а радасьць бязьмежна вялікая сонцу яскраваму слала пяшчоты вясны.

Днямі, гадамі даліны шырокія, кусты прыбярэжныя чулі, як рэха рыкала ў бары стагадовым; бачылі дзед старога з торбай вялікай, пугай сырычнай, трубой берасьцянай. Бачылі стада пакорліва ціхіх і рабых, і белых, і чорных, і рыжых. Песьні цягучыя хвой сьпявалі ў бары стагадовым, сумныя песьні скаргі адвечнай.

А дзед свае думы цягучыя думаў. Смелыя думы глыбока-глыбокія. Толькі людзям здаваліся марамі дзіўнымі, недасяжна-далёкімі, і людзі баяліся дзедавых смелых жаданьяў. Толькі бор стагадовы і стада пакорліва-ціхае слухалі дум недасяжных хаценьне.

Днямі, гадамі, як колісь, даліны шырокія; кусты прыбярэжныя слухаюць ціха, як рэха рыкае ў бары стагадовым. Вольна, як колісь, спакойнае стада і чорных, і белых, і рабых, і рыжых пасецца ў кустох прыбярэжных, пад сьвежай страхой самарослай, зялёнай. А дзед з трубой берасьцянай, пугай сырычнай, дзед а няма.

— Дзе ён?

Мо', стомлены цяжкімі сьмелымі думамі, змогся на сьцежках заблытаных?

— Не! Ён ня змогся, бо сьмелыя думы глыбока-глыбокія мары далёкія праўдаю сталі. Дзіўнаю казачнай праўдай-праўдай вай, аб якой нават бор не адважыўся песень сьпяваць.

.....
Грукае глуха конь парай накормлены, ціха ўздыхае. А дзедава сэрца напоўнена радасьцю; рытмы машыны і сэрца—адны. Дні перажытыя бледнуць адцвёўшымі кветкамі. Чырвань яскравая далі нязьведанай цёплым агнём палыхае наперадзе.

Раніцай сьвежай стада рыкала.

Раніцай сьвежай бор стагадовы складаў свае сумныя песні.

Раніцай сьвежай пастуху-дэлегату сьпяваюць стазвонныя песні сырэны сталёвых машын!

Ал. Салагуб

Восень у вастроже

Ня сьвіргочуць ластаўкі над вакном вастрожным,
Пошчак салаўіны змоўк, прыціх, замёр...
Толькі ліст пажоўклы зашуміць трывожна,—
Дроту тэлеграфнага чуцен перабор...
Лета адкацілася дзесь у даль, у прочкі,
Да вясны замкнулася вузкае вакно.
Я адзін самотны буду цёмнай ночкай
Аб краіне роднай прасьці думак лён.
Не забыць мне волю, сенажаць, пакосы,
Каласоў нашэпты, песьні верацён...
Як забыць мне цяжка маці роднай сьлёзы,
Першае каханьне маладняцкіх дзён.
Ня сьвіргочуць ластаўкі над вакном вастрожным...
Лета ўлятнілася, адплыло ў нябыт.
Толькі сэрца б'ецца радасьцю трывожнай.
Веру. Засьмяецца мне вясной блакіт.
Нас ня зломіць цемра, сіла капітала,
Мы гартуем волю на граніт і сталь,
Каб істота наша хараством зіяла,
Каб штодзень сьвятлейшы быў наш ідэал.
У грудзёх іскрацца, пыхкаюць праменьні
Веры і надзеі ў сонца і сьвятло.
Веру, не змарозыць краты і каменьні
Сэрца, што так верыць ў праўду і дабро.

Лукішкі.

21/VIII—27 г.

Валеры Маракоў

* * *

Адсумаваўшы маладосьць сваю,
І ён прышоў к краіне лістапада...
Стамлёны клён абсыпваў галаву
За залатую клетку
Раненага саду...
Ў блакітным возеры ўсёй сусьветнай
Разьбіты месяц горда патапаў,
І хтось з зямлі пужліва,
Няпрыкметна
Яму рукой,
Як з берага махаў!..
Давай, мой друг далёкі і нязнаны,
Бярэм чаўнок юнацкіх пачуцьцёў.
У нас ў грудзёх
Адны і тыя-ж раны,
Адзін і той-жа ўспыхвае касьцёр.
Хутчэй адсюль,
З краіны лістапада.
Хутчэй к цяплу і к людзям і к зямлі;
Хай наш чаўнок
Нясе нас ў дзьверы сада,
Дзе зоры з кветкамі на градах дзён ўзышлі.

Янка Бобрык

Ноч над Менскам

(Імпрэсія)

...А ноч харошая такая..
а ноч—

і ціш наўкол.

Чудь чутна ліст з бярозы ападае,
то сьлёзы лета капаюць на дол...

А ноч харошая такая,
а ноч—

ня сьпіцца мне.

Над Менскам меркнуць зоры, дагараюць,
Як у маёй далёкай старане.

А ноч харошая такая,
а ноч—

вазёрнай сіні гладзь.

Там дзесьці лес ў таемнасьці змаўкае,
тут камяніцы хмурасьцю глядзяць.

А ночь харошая такая,
а ночь—

краса мая!

Паволі бурны горад заціхае,
а з ім і я.

14-X—28 г.

Менск.

Барыс Мікуліч

Тэма і варыяцыі

Ой доля людская, чом ти не правдива,
Що до инших дуже гречна, а до нас сресива.
Іван Котляревський

* * *

Дні за днямі. Падаюць у нябыццё зэркамі. Адны сьветлыя, з васільковасцю ўсьмешак, другія—шэрыя, нудныя і жалобныя часам...

Їх было трое.

Яны разам сышлі з вакзальнага перону, утрох праціскаліся праз дзверы станцыйнага будынку і апынуліся ў сталіцы.

Усім тром, напэўна, кінулася ў вочы аграмадная шыльда:

„Піва—Беларусь—лепшы гатунак“.

Разгортвалася раньне.

Гаспадар зрываў з попельніцы-неба дробныя кавалачкі попелу.

Гаспадар наладжваў парадак, бо любіў працаваць у чыстаце.

Узыходзіла гэта сонца.

Брук Міхайлаўскай вуліцы пачынаў жаўцець пад яго праменьнямі, маючы сылуэты будынін.

Усё гэта ўбачылі прыезджыя.

Ня ведаю добра, ці паехаў хто-небудзь з іх на ізвозчыку, але відаць усе трое папалі ў „Мэбліваньня пакоі“ на Ленінградзкай.

Прыехалі яны ў сталіцу з розных куткоў Беларусі, прыехалі шукаць шчасся. Усе трое былі маладымі хлапцамі, і сьвет уяўляўся ім ружовым.

Маладосьць вірлівая, неспакойная, прымушае рушыць у нязьведанае.

Маладосьць—яна зносіць усё, яна праходзіць і праз сьветлыя дні, з васільковасцю ўсьмешак, і праз дні шэрыя, нудныя і жалобныя часам. Маладосьць—яна пераафарбоўвае саматканьня сьвігікі ў аксамітныя і парчавыя рызы, яна павольнае шлёпаньне будняў пераўтварае ў марш-паход па залатое руна.

Маладосьць—бяз хмелю хмельная.

Юнаком можна бачыць далёка-далёка, за шэрасьць жыцьцёвых заслонаў, за буры і навальніцы, за цемру і агністае сьвятло.

Їх было трое.

Трое маладых і бадзёрых, якіх шмат на нашай зямельцы. Яны імкнуліся ў сталіцу. Ён вабіла да сябе грукаччо вуліц, іх вабіла да сябе і вежа з манатонным і нудным бомам гадзінніка...

Сталіца кінула іх у „Мэбліраванья пакоі“, дзе за сорок капеек уноч атрымаеш усё: і дожак, і кашмарны сон, і маленькіх жывёлінак з розных зоолагічных ступеняў... *заалягічны*

Гэтак сустрэла сталіца.

1. Варыяцыя лірычная

Янка прачнуўся позна.

Праз шчэліну дзвярэй праціскаўся промень сьвятла, узбураючы плейму пылу ў паветры.

За тонкай сьцяной нехта моцна лаяўся, бо яго ашукалі на некалькі капеек.

Уставаць не хацелася—ахапіла ўсё цела нейкая млявасьць.

Праносіліся ў галаве знаёмыя вобразы:

роднае Зарэчча,
хлопцы вясковыя,
яе твар...

Усплыў у памяці вечар, хмельны вечар ад павеваў аleshніка на беразе ракі. Недзе, як часта бывае, мільгацела зараніца, змяняючы ледзьве бачныя абрысы неба.

Сьпявалі пад гармонік дзяўчаты ў канцы Зарэчча,—песьні, адна за адной, з прыгожымі пералівамі, несрліся да ракі, узбураючы хмельнасьць аleshніка.

Ён, Янка, адной нагой стаяў на кладцы, другой непакоіў хвалькі, што дробнымі маністамі апляталі бераг.

Яна падышла да яго ззаду, ціхутка дакранулася да пляча. Ён зірнуў на яе: вочы гарэлі непакойлівымі аганькамі, лён валос выбіўся з-пад белае хусьцінкі, уздымаліся грудзі. Ён узяў яе за руку, працяглым зіркам глянуў ёй у вочы. Сказаў:

— Апошні, Танечка, вечарок... А?..

Яна нічога не адказала, толькі трахнула галавой, адганяючы, відаць, агідныя думкі. Села на кладку, спусьціўшы ногі ў ваду.

— Ну, апошні,—адказала раптам.

А песня, песня чулася вясёлая, як агнявая маладосць, як жыццё хлапечы, вольнае і гульбівае...

„І што яно хавае—жыццё?“—падумалася яму.

... Бразгалі за сцяной дзверы; недалёка, на станцыі, гудзелі паравозы цягучымі і нейкімі нязвычайнымі гудамі...

Янка парашыў устаць.

Адзеўшыся і памыўшыся, накіраваўся ён у горад.

Усё здавалася надзвычайным. Гэткім, якім ён ніколі ня бачыў. Тыя-ж будынкi, што і ў іншых гарадох, набывалі ў яго вачох нейкую асаблівую пекнату і вышыню. Чырвань аўтабусаў спачатку яго зацікавіла, але тая мешаніна, што адбывалася ля іх на астаноўках, яму не спадабалася.

Янка вандраваў па вуліцах.

Навокал бегалі людзі, сьпяшаючыся на работу, дадому, у магазіны.

Лёталі аўтабусы і чарапахамі поўзалі конкі. На саборнай званіцы адбіваліся гадзіны, а гучнагаварыцель рабіў спробу, лічучы лікі: адзін, два, тры, чатыры, чатыры, тры, два, адзін...

Гуло жыццё.

2. Варыяцыя трагічная

Садовіч апынуўся на Савецкай вечарам.

Пры электрычным асвятленьні магазіны рабіліся бутафорскі-празрыстымі, конкі яшчэ мацней нагадвалі пахавальны катафалак.

Ужо суткі, як жыве Садовіч у Менску, але ніяк ня можа з ім звякціся.

Прыехаў ён сюды адшукаць сабе заняткаў, бо родны горад, як здавалася яму, у гэткай адмові. Жывучы ў маленькім сваім гарадку, ён думаў, што толькі трэба прыехаць і праца зьвякціцца адразу.

Сёння раніцай, узяўшы свой скарб (два сініх сшыткі з двума дзесяткамі вершаў і поэмай), накіраваўся ён у адну з рэдакцый.

Дачакаўшыся рэдактара, сунуў Садовіч яму вершы.

Чалавек у капялюшы (г. зн. рэдактар), не адчыняючы сшыткаў, запытаўся:

— Гэта вершы?

І, атрымаўшы дадатны адказ нахілам галавы долу, дадаў:

— Прачытайце лепшы...

Дрыжачымі пальцамі Садовіч адгарнуў поэму.

Яна была эпогэем яго поэтычнай дзейнасьці, якая глынула шмат вечароў.

Казалася ў поэме пра дзяўчыну, што шукала шчасся ў жыцці, а жыццё жорстка гэткае абярталася да дзяўчыны грубымі бакамі.

Праслухаўшы поэмы, рэдактар праказаў:

— Поэма, ведаеце, нішто... Я вам дам параду... Кінце пісаць вершы і займацеся справамі...

Садовіч калыхнуўся постацьцю.

— Як гэта зразумець?—запыталіся вусны.

Рэдактар, запаліўшы цыгарку, глядзеў на сцяну. Што ў дазены момант зацікавіла на ёй рэдактара—сказаць цяжка. Садовіч схваў у кішэню сінія сшыткі, павярнуўся да дзвярэй і сказаў:

— Мой настаўнік—Сяргей Ясенін.

Разумеце?

А ў српину адказ:

— Парады, таварыш, не забывайце...

Стаіць вось зараз Садовіч на Савецкай.

Лагоднымі і пяшчотнымі гукамі нясецца вальс з расчыненых вокан супроцьстаячага дому. Вокны гараць электрычнасьцю, і ўяўляе сабе Садовіч: стромкія дзяўчыны пад гукі рояля вальсуюць там.

Бегаюць думкі:

„Як туды папасці?.. Гэта, напэўна, тое...

Нуу... Богэма... Прыгожая...“

І Богэма, аб якой марыў столькі, жывучы ў раённым гарадку на Базарнай вуліцы, устае прад вачыма яшчэ прыгажэйшай, яшчэ больш прывабнай, яшчэ больш жаданай і незразумелай, як гэтыя гукі матыльковага вальсу...

— Я ўсё-ж такі поэт! Гэта вы разумеце?! Той баяўся конкурэнцыі... Я гэта ведаю,—ледзьве ня крычыць Садовіч.

А вуліца звініць.

Вальсуючы, пралятаюць аўто і сьмех людзей на панэлі пераплятаецца з агульным гудам вячэрняе вуліцы...

І пье рояль...

3. Варыяцыя патэтычная

Раманчук прыехаў вучыцца.

Жаданьне яго, глыбокае і бязрэжнае, пачынала пераўтварацца з марай у рэчаістасьць. Ён атрымаў камандыроўку на рабфак. Гэткая акалічнасьць асабліва акрыліла яго: недасяжнае вучэньне, што праз вэлюю немагчымага клікала да сябе Раманчука і раптам даблізілася.

Менск не спадабаўся яму.

Мо' ад таго, што пасля пасёлкаўскага жыцця горад уявіўся яму непакойлівым муравейнікам, мо' ад таго, што палі і лес адбегліся тутака далёка, мо' і ад таго, што цагляныя будыніны відавочна ціснуць маленькія абшарпаныя хаткі.

Да пачатку заняткаў заставалася шмат часу, і парашуў Раманчук прыглядзецца лепей да гораду, у якім прыдзецца жыць доўгія месяцы, а можа і гады... У рабфакаўскім інтэрнаце з паловы дня рабілася ціха. Хлопцы разыходзіліся па гораду: хто пасядзець у скверы, хто пачытаць газэту, а хто проста павалэндацца па вуліцах.

Вышаўшы на вуліцу, пастаяў і падумаў, куды ісьці. Улева, на рагу вуліцы, халодны і шэры стаяў Карл Маркс. Пяцёра рабочых наладжвалі ля яго брук. Раманчук паглядзеў на іх і, прашоўшы ў парк ля тэатру, сеў на лаўку.

Насьвістваў песню.

Песні ня было,—былі толькі кавалачкі складанага недзе чутага мотыву.

Крычалі на дрэвах галкі, заходзіла сонца, фарбуючы корпус тэатру сурмой.

Побач з Раманчуком села дзяўчына.

Ен краем вачэй агледзіў яе і сьвісьцеў.

Праз хвілю ўчуў раптам, што дзяўчына ледзьве чутна запела той самы мотыв.

Тады Раманчук павярнуўся да яе.

— Даа... Гм... Паслухайце.

Дзяўчына пела: тра... та, та, та... там... та, та...

— Адкуль вы, а?..

Дзяўчына ў сваю чаргу зірнула на яго і адказала:

— Прыехала вучыцца ды, здаецца, таго...

— Што таго?

Дзяўчына неазначальна кінула галавой.

— Ээ,—працянула яна:—Бяз нас хопіць... На адно месца дзець чалавек. Гэта табе ня жартачкі...

Размова завязалася.

Яна расказала, што прыехала паступаць у ВДУ, але там гэтакі наплыў, што надзей на паступленьне няма.

Тымчасам сонца пачало сыходзіць ніжэй, і цені ад дрэў паслаіліся ўдоўж дарожак.

Дрэвы былі старыя, і цені ад іх таму рабіліся кур'ёзнымі. Раманчук і дзяўчына пашлі побач.

4. Рэалізацыя лірычнай варыяцыі

Некалькі дзён бадзяўся без работы Янка, але калі моцна дамагаешся чаго-небудзь—атрымаеш.

Работа знайшлася.

Біржа накіравала Янку з групай рамонтных рабочых рамантаваць напалову згарэўшы будынак.

Прывыкшага да работы Янку гэткая акалічнасьць ня здзівіла, і ён без асаблівых цяжкасцяў стаў з ёю спраўляцца.

Раньнем прыходзіў ён на месца работы адным з першых і, дацягнуўшы да гадзіны дня, змораны плёўся да дому.

Знаёмых Янка ня меў ды пільнай патрэбы ў іх ня было.

Атрымаў з Зарэчча ліст, у якім яна пісала, што без яго тутака жыцьцё ня жыцьцё, што яна яго яшчэ мацней кахае і адной уцехай для яе будзе ліст.

Янка адказаў ёй, што парашыў ён кінуць зямлю, што ён застаецца ў горадзе і будзе дабівацца нечага лепшага.

Сам Янка добра ня ўцяміў, што яно—за „лепшае“, але інстынкт падказваў яму, што ў вёсцы добра ня будзе, што прыдзецца век цэлы калуцацца на неўрадлівых палосках.

Палова дня была вольная.

Янка адпачываў троху пасьяла работы, браўся за кніжку і чытаў.

А калі-ж вечар незнарок абаўе горад і вуліцы пераапруцца ў начное сваё адзеньне—выйдзе Янка на вуліцу, пройдзецца некалькі разоў, а потым заверне ў сад або клуб глядзець кіно.

Раньнем, калі жнівень расквечвае зямлю, калі горад яшчэ сьпіць, калі толькі гудкі на акраінах вітаюць сонейка гудам сваім—ізной ідзе на работу.

У мазгу неадлучная думка: працаваць. І вучыцца і маладосьць разам з крывёю цячэ па жылах.

5. У трагічнай варыяцыі чуецца фальш

Падышоў да яго чалавек.

Падышоў і глянуў у вочы.

— Паслухайце, вам ня трэба... какаіну...

Толькі цішэй, калі ласка...

Садовіч ўздрыгнуў.

— У мяне няма грошай... Лепей дайце кавалак хлеба.

Чалавек шмаргануў носам. Садовіч адчуў—было цёмна—што на яго твары зьбеглася ўсьмешка.

— Хлеба-а кажаце? А чаго вы тутака, як сатыр, блукаеце?..— запытаўся ён.

— Мне няма куды ісьці... Я поэт і прыехаў шукаць жада-
нага, а яно фруую... паляцела...

Чалавек здзівіўся:

— Дык вы таксама поэт?

Садовіч пытаўся разглядзець яго твар.

— Ведаеце, — растлумачыў той, — аднойчы вось я дапамог гэт-
каму, як вы. Ён стаў маім кампаньёнам і, зразумела, пайшчыкам.

Замаўчаў. І потым:

— Давайце пройдземся... Гэтакі пекны вечар, што аб справах
і думаць нельга...

Садовіч пайшоў за ім.

Ісьці не хацелася, ногі быццам адвінціліся ад цела, — толькі іх
злучалі нервы і яны нылі.

Мільгануда думка: нябесная манна...

Яны прайшлі моўчкі зьвінеўшую Леніскую і апынуліся ў цём-
ным прапелку. *правуцкі*

— Што вы можаце даць у залог? Я вам дам работу... Некалькі
бутэлек у тыдзень і вывучка...

Садовіч з радасьцю згадзіўся.

— Толькі што я вам дам? — з сумам запытаўся ён. — У мяне
ёсьць бацькаў гадзіннік... Можа падыдзе?

Чалавек зарагатаў. Тонкім фальцэтам сыпаліся кольцы рогату.
Потым сур'ёзна і ціха:

— Мне патрэбна ваша сумленьне і... жыцьцё... Згодны?

... Паволі, апошнімі ўздрыгамі, грукочучы, гінуў шум гарадзкі і
бляднелі электрычныя ліхтары на цьмянейшым небасхіле.

Надыходзіў золак.

6. Патэтычная варыяцыя даходзіць да найвышэйшага пункту

„Боммм... Боммм... Боммм...“

Нудна, аднатонна адбівае гадзіннік бомы-гадзіны і, лічучы іх,
Раманчук яшчэ мацней адчувае, як нешта рвецца балюча ў сярэ-
дзіне і рвецца, напэўна, у апошні раз...

А пад правай лапатай зудзіць боль, — гэта гадзіну назад шпрыц
упіўся ў яго цела і выціснуў некалькі грамаў ртуці...

А сустрэча была пекная, гэткая, як здавалася Раманчуку, *пэ-*
тычная. І праз тры дні пасья яе, расквітнелі кветкі сустрэчы
і прышлося, перамагаючы агіднасьць і сорам, зьвярнуцца да ўрача.

Цяпер вось пацягнуцца дні за днямі, шэрыя і нудныя, з чар-
гамі ў амбуляторы і страхам зірнуць у вочы людзям...

На прыёме сёнрыя доктар сказаў:

— Старайцеся, як-небудзь, адмежавацца на кароткі хоць тэрмін ад людзей... І галоўнае, устрыманьне... Хвароба загіне...

Праклінае Раманчук увесь сьвет, дзяўчыну тую, сваю неасьця-рожнасць, бомы гадзінніка, што ня лічыцца з ім...

Ён вышаў з парку.

Ногі пляліся самі па сабе і ён ні на што не зважаў.

Праціскаўся з апушчанымі долу вачыма праз натоўп.

Дашоўшы да маста, супыніўся.

Паглядзеў на ваду, брудную, зялёную ваду ракі. Вачыма нашчу-паў калы, што тарчалі ў дне яе. Зразумеў—мелка.

Калі кінешся, утапіцца на т не пасьпееш ды людзей многа, потым сораму не абярэшся.

Падбег газэтчык.

— Маскоўскі газэт! Но-васць!

Маскоўскі...

Раманчук прайшоў далей.

На плоце віселі афішы і вочы яго прабеглі па іх.

„Восхождение на Эльбрус“.

„Гибель смельчаков. Выпуск Совкино“.

Прачытаў уважлівей. Стала сорамна ад жадання памірыцца. Падумалася:

— За што ж гінуць? Яны вольны за навуку, а я?..

Павярнуўся і пайшоў.

7. Апошні акорд драматычнай

Прайшоў час.

Пісаліся вершы, пэмы і романы, кампозытары стваралі ўсё новыя і новыя вальсы, танго і фокстроты, недзе дажывала апошнія дні недасяжная Богэма—

А Садовіч гандляваў какаінам.

Чароўнай Богэмы ня было, але быў маленькі сямейны гурток чалавека, што прыстроіў Садовіча. Ён была Адэлаіда Тодараўна, жанчына пад сорок, што магла прыгадзіцца ўсім і хто жадаў... Быў какаін і моцны каньяк, былі лішнія грошы—і жыцьцё здавалася вартым і добрым.

Аднойчы, калі вочы Садовіча пачалі павялічвацца ад выпітага, калі Адэлаіда Тодараўна брынчэла на гітары „Таску“,—стукнулі дзьверы і ўвайшлі агенты.

Хоць і быў Садовіч хмельны, але адразу зразумеў: амба!..

Гітара зыхала з калена Адэлаіды Тодараўны, і зазвінелі апошнімі акордамі струны. Гэткія акорды бываюць пры словах вядомае песьні:

„Задрыжалі струны гучныя
і з рыданнем парваліся...“

Садовіч усхапіўся, кінуўся да свайго пальто, што вісела ля дзвярэй. У кішэні там была поўная бутэлька з чалавечым чэрапам на наклейцы. Але яго перапынілі і асунуўся ён долу, бо задрыжалі ногі.

— Значыцца, мы, таварыш начальнік, акурат набрылі,—звярнуўся адзін да начальніка.

Пачалі рабіць вобыск.

Праз поўгадзіны арыштаваных дапытвалі ў кабінэце начальніка Акрывышуку.

На запытаньні Садовіч плёў нешта, ад чаго рабілася страшна іншым арыштаваным, а пад канец зваліўся на падлогу і захрыпеў.

За вакном быў вечар, прыгожы з хмельным водарам, вечар. Недасяжнымі зданямі мільгацела зарніца, дабліжаліся хмары.

8. *Фініш* першай варыяцыі

У пачатку верасня Янка пісаў дадому:

... „У мяне ўсё добра. Спачатку спужаўся я гэткага вялікага гораду, але зараз ніштавата ўжо. Працую і рыхтуюся ў тэхнікум, калі не пападу ў гэтым годзе—у Зарэчча зьвяртацца ня думаю. Буду працаваць. Для мяне працы тутака хопіць. А ў хаце рабіць няма чаго. Скора атрымаеце там „Беларускую вёску“ (гэта я выпісаў), зьбірайце суседзяў і чытайце. У ёй пра ўсё ёсць. І пра жыцьцё-быцьцё нашае, і пра гаспадарку, і пра законы розныя.

Пішце, як у вас ураджай там, як разьмеркавалі зямлю, ці добра яна? А галоўнае—ці хопіць да вясны хлеба.

Усім хлопцам і дзяўчынам—маё прывітаньне.

Янка.

Пачаліся першыя замаразкі.

Усё часьцей і часьцей гандляркі на базары грэлі рукі над каццалкамі з гарачым вугольлем.

Ноччу стаяў мароз, а сонца днём агравала зямлю, але тая, як халоднай была, гэтак і заставалася.

Янка ішоў на першы залік.

Сэрца маленькім маторчыкам пульсавала такты і разам з трывогай перадавала па целе радасць.

Яна была ад маладосці.

9. Патэтычная варыяцыя вальнес

Марозныя ночы.

Маладзік рагацінай чапляецца за хмурынкі і яны на цёмным абшары былой блакіці сьвеццяцца жырнымі плямамі. Раманчук, хутаючыся ў кашушок, крычыць на анямелай вуліцы.

Рашэнне не пакідае яго—ён не начуе ў інтэрнаце.

Праўда, глядзяць хлопцы на начныя яго адлучкі падазрона.

Яшчэ ўчора быстравокі Пінчук пытаўся:

— Нештачка ты, Раманчук, ад нас уцякаеш...

Выкладвай, братка, сакрэт твой...

У адказ атрымаў:

— Ёсць справа... Дровы грузіць хаджу

на станцыю...

І, каб захаваць чырвань твару, хутчэй вышаў.

На прыёме жаліўся Раманчук, што немагчыма болей хавацца, што ад хваробы ледзьве няпрытомным не зрабіўся.

А доктар супакоіў:

— Праз тыдзень спартанства можна будзе зняць.

Хвароба робіцца не апаснай для абкружаючых.

Толькі шляхам прамога заражэння...

Учуўшы словы доктара, нешта нарадзілася раптоўнае ў Раманчука. Растлумачыць зьявы гэтай ён бы ня змог, бо ёсць у чалавека нейкія іншыя, нутраныя, самой істотай разуменні і пачуцці, якія сьвядома не асцыіруюцца ў чалавечым мазгу, але чалавек іх адчувае, чалавек ведае аб іх, чалавек жыве імі.

Ужо шмат начэй Раманчук праводзіць на вуліцы або ў „Мэбліваных пакоях“.

Раньне сустракае за горадам.

Пачынае сьвятлець небасхіл, ружавеюць пласты аблакоў і ападаюць рубінавыя сьлёзы на іней, на пажоўклае ад марозу лісьце, на горад.

Далёкім і гэтакім блізкім адначасова здаецца сонца.

І разам з прыродай, што гатова сустрэць пацалункі сібернае зімы—Раманчук вітае рань і сонца.

І глыбокая радасць, апавітая, праўда, яшчэ маленечкай крыўдай, апаноўвае ім.

* * *

Поэты пішуць:

жыццё—гэта безбярэжнае мора, гэта
бурныя хвалі прыбою, гэта глыбокі і
крутарлівы вір, гэта, нарэшце, шлях з
ухабамі і калдобінамі...

Мне ўяўляецца жыццё іначай.

✓ Ацэнкі поэтаў вельмі суб'ектыўныя, заўжды аднабочныя.

Жыццё сустракае чалавека на першым яго кроку,
прымушае жыць, сумаваць і радавацца, змагацца і
шукаць лёсу. З першай жа хвіліны жыцця чалавека
прагна шукае сьмерць...

Жыццё—гэта вузел нітак рознай велічыні і афарбоўкі. Гэта,
калі хочаце, Гордыеў вузел, які рассякаецца сканчэннем усё
такі не разьвязаным.

Жыццё асобных людзей—гэта шматлікія варыяцыі
адной усё тэмы—

жыцця!

І, розныя па зьместу, яны гучаць акордамі розных жа адценняў
і абрысаў.

Верасень 1928 г.

М. Хведаровіч

* * *

Ты сьнішся мне часьцей—
І вось
Такая бедная, старая
На крыжавых стаіш чагось,
Бяздомца-сына ўсё чакаеш.
І вочы так глядзяць з жальбой,
А вусны крывяцца ад болю.
І цень далёка за табой
Паўстала сымболом на полі.
Прабач, каханая, прабач,
Прабач за словы праўды чыстай,
Хоць цяжка, родная, ня плач,
Ў асеньнюю ўрачытасьць.
Я ня прыду, твой любы сын,
І прастаіш ты так да ночы,
І кроплі буйнае расы—
На дол уроняць твае вочы.
А ў цёмнай хаце—чорны лік,
Глядзіць з капцелае бажніцы,
Ўсе людзі спаць ужо ляглі,
А ты ня думала лажыцца.
Я веру, веру! Шчырасьць ёсьць,
Яна-ж у маці так вяліка.
І я, твой сын і любы госьць,
Паклікан, грамадой паклікан.
Ў жыцці шырокі берагі,
І ім нарэшце раз сыціся.
.....
Ня лій-жа сьлёз ты дарагіх
І позна ноччу не маліся.

Вячэрнія мэлёды

I. Гэта вечар...

Гэта вечар раскінуў шатры у прасторы,—
І застыглі вандроўніцы-хмары...
Хараство і жаданьне рассыпалі зоры,
Хараство і каханьне, і чары...

Лятуценьні, як цені, плывуць-пралятаюць,
Лятуценьні знікаюць, як зьнічкі...
Можа быць, маладосьці рука залатая
Чарпанула нэктару крыніцы...

Можа быць, гэта шчасьце, як лебедзь, усплыла,—
Распрасыцёрла бялявыя крыльлі...
Пырскі золата, срэбра—на сіль небасхілу...
Павуціньне нябёсы пакрыла.

Гэта вечар раскінуў шатры у прасторы,—
І застыглі вандроўніцы-хмары...
Гэта сэрца трызвоніць, крыніцы уторыць
І зьбірае прыгоршчамі чары...

II. Змрокі...

Змрокі паціху вэлюмам чорным
Вёскі, палаткі зьвіваюць...
Вее пяшчотна вецёр і горне
Шэпты задумнага гаю...

Дрэвы-музыкі шэlestы ночы
Ловяць лістотаю вецьце...
Вусны бярозкі квола шапочуць...
Мо' гэта песьняй завецца?..

Зоры у сіні зьзяюць, як вочы,
 Вочы — гаручыя зоры...
 Сэрца ня сьціхне!.. Сэрца ня змоўчыць!..
 Песьнямі рвецца ў прасторы.

Птушкай імкнецца ў сінь небасхілу,
 Зоркай — у далеч-зьмярканьне...
 Туліцца вецер да хвоі пахілай,
 Туліцца ў шчасьці, каханьні!..

III. Паўночны час...

Паўночны час дрымотнай цішай вее,
 Губляе сны самотнасьць навакол...
 Ёзноў цьвітуць натхненьня, кроз лілеі!..
 І песьні зноў зьвіваюцца вянком!

Адзін... Адзін... А ноч таемна кліча:
 У гуках-шэптах музыка крыніц.
 Адзін... Адзін... Каханай здань-аблічча
 Ўспывае ў шэрані... Хілюся моўчкі ніц.

* * *

Блакiты возера люструюць мілай вочы...
 Пшанічным золатам — каскады пышных кос...
 Дрыжачым голасам, як ружа, штось шапоча —
 І словы сыплюцца — брыльлянты срэбных рос.

А грудзі белыя хвалююцца жаданьнем,
 Пахучай мятаю дурманяць валасы...
 Так хвалі жытнія у ціхі час зьмярканьня
 Калыша ветрык і цалуе каласы.

* * *

Гадамі, вечнасьцю здалося мне чаканьне
 Спатканьня з любою і вогненных хвілін...
 Ахоплен радасьцю да мілай прынікаю —
 І вусны палкія мне вусны апяклі!..

Яшчэ, каханая!.. Яшчэ адну хвіліну!..
 Празрыстай хмаркаю мінае ноч вясны...

Свавольна, радасна рассыпаў звон гадзiньнік...
 Міргае равіца... Зьнікаюць мары, сны.

Шуміць тайга

(Урыўкі з дзеньніку 1927—28 г.)

22-VII—27 г.

У Сібі́р

... Поезд імчыцца: кілёметры, мілі. Новыя, новыя...

І жыццё невядомае—новае.

Мой знаёмы—мускулісты, здаровы—пільна прыглядзеўся і раптам праказаў:

— Крыўдзіўся бацька, адзіная дачка ў Сібір уцякае, крыўдзіўся незнаёмаму. Цяжка яму. Шкада мне яго, шкада.

Нехаця ўзьняліся змораныя павекі—зірнула:

— Навошта!?

А з суседняй лаўкі паглядаў спагадлівы строгі твар, падалі каменнямі словы:

„Сурова, няпрыхільна спатыкае Сібір беларуса. Глуха вые тайга ў неполаду, безьліч жалбы, безьліч сьлёз у ляманце глухім. Блудзяць там за шчасьцем у пагоні—золата шукаюць...

Слухала,—у грудзёх сэрца спала, хоць і білася—аб вёсцы Гарадзенскай, што за паўстаньне 63 году цалкам у Сібір на Лену выслалі: „Плакалі, галасілі гаротныя сяяне. Белыя глыбіны—могілкі ледзяныя засталіся... І пра мяне казаў:

— „Гэта маці—Беларусь кліча. Гэта за тым імкнемся мы, каб долю краіне сваёй прыдбаць. Гора, нядоля пякельная спаткаюць вас там, дзяўчына... Зноўку зьвернецца на Беларусь і тугу нязьменную і балючую прывязіць. Бо калі ня знойдзеце братоў сваіх, могілкі пабачыце ды палын, сьлязьмі і крывёю ўзгадаваны. Бо ці мала сьлёз з потам і крывёю арасілі зямлю Сібірскую? Да апошніх часоў помніў народ наш бацькаўшчыну, імкнуўся, жыў толькі марамі аб ёй, толькі романтикай мінуўшчыны.

А зараз цешыцца збалелае сэрца Беларусі, бо ёсьць яшчэ людзі, якія зракаюцца шчасьця і долі і сьпяшаюцца туды, куды кліча іх маці—Беларусь.

І заўсёды памятайце, як-бы цяжка ні было, што мы жывём для роднай Беларусі. Напішаце вы, шмат раскажаце—абліецца сэрца крывёю братоў родных, пачуюць заклік ваш і вялікую справу зробіце!!.

Ворша... Не сьпяшаючыся падняўся і, пагорблены, задумны, пажадаў посьпехаў і вышаў...

— Хто гэта, адкуль?!

Засталася здзіўленая. Змагаліся смутак і радасьць...

Радасьць сьветлая, лілейная!

— Край мой, край!

— „Я-ж біля тебе, я толькі тобі“...

25-VIII

За Масквою

О не, я не шкадую! Сумна: хата па-над Сьвіслаччу ўспомнілася. Пуста, маркотна там.

Доўгая дарога. Хутчэй, хутчэй, я напаткаю родных.

У маім купэ чатыры пасажыры, я—пятая. Насупраць дружная вельмі інтэлігентная сям'я, тут-жа малады вайсковы доктар.

Мне ня сьпіцца. У вакне мільгае чароўная Волга з міліярдамі бліскучых аганькоў. Я ніколі ня бачыла яе дагэтуль. І гэтыя неабдымныя чорныя хвалі і далёкія прывабныя аганькі нагадалі мне жыцьцё прывабнае і ласкавае—здалёку, жорсткае і бязьлітнае ў рэчаістасьці...

А вось і Яраслаўль: мора электрыкі, цёмныя сілуэты фабрычных будынкаў. Вось бліснулі-дагарэлі агні. Ёзноў далей, далей... Навокала ціха, і толькі аднастойны, павольны грукат колаў нібы люляе, вартуе непакойную плынь думак.

Вось зноў апавіла іх шэрая хмарка-трывога і на душы зрабілася сумна, маркотна.

— Ці даеду?

29-VIII.

„Вітайце Азію!..“

Праехалі імшыстыя скалы Уралу. Дзесьці далёка застаўся Сьвярдлоўск.

— Вітайце Азію!..—спагадліва жартаваў доктар. А я задумная і маўклівая не магла адхінуцца ад акна.

— „Ну, тут уж і матушка Сібір'я пачынаецца“,—імкнуўся ён крыху разьвесьці мяне. Толькі не, ці магла я быць вясёлай? Вось так-жа глядзелі яны на гэты пахілы імшарнік.

Любыя мае! Аб чым думалі, марылі вы, едучы ў далёкую чужыну! І ці спраўдзіліся, ці зацьвілі, закрасавалі вашы надзеі?..

— „Тюмень! Позвольте билетки!“...—нечакана зрушыў цішыню бязудзельны голас правадніка.

— „Послезавтраго к вечару будзеце на месце“,—ветліва звярнуўся да мяне.

А ў вакно пазіраў няпрытульны цагляны будынак, у зацьвілых плямінах пляцформа і надпіс „Переселенческий участок“. Каля яго таўклася гурма народу. Хто гэта? Мо' зморанья, бяздольныя перасяленцы сабраліся сюды, каб зноў успомніць, зноў разьвітацца з каханай краінай?

Вось адзін, клапатліва зірнуўшы на ногі, падвязаў аборы лапцей. І, падвязаючы, нібы думаў, думаў аб будучыне. Бо ці прыдзецца калі яшчэ таптаць гэныя лапці? Мо' здаволення і сытыя, яны з лапцямі забудуць спрадвечную спадарожніцу—нядолю і недахоп...

— Дзядзька!..—ня ўстрымалася я, каб ня спытаць,—адкуль вы?!

— З Меншчыны, з-пад Бабруйску...—нібы нехаця адказаў ён і памаўчаўшы крыху, дадаў:

— А вы мо' чулі, ведаеце?!

— Так дзедка, і я адтуль!

— Адтуль?! Дык зямлякі значыцца...—і тады шэрыя вочы цёпла і ласкава бліснулі пад сівымі брывямі. У нас завязалася жвавая гутарка, далучыўся яшчэ і сусед украінец, каб крышку „пагаманіці про ридну Україну“. Я даведалася, што мой зямляк едзе да сына, а сын дваццаць год у Сібіры жыве.

— Цяжка было мне пад старасьць з родным кутком разьвітацца. Слабы, нядужы я. Хацелася хоць сьмерці там прычакаць. Ды вось дачка апошняя ў загавіны памёрла, зяць ажаніўся—няма пры кім жыць. А сыны з Сібіры лісты шлюць, абяцалі дагледзець, шанаваць, на спакой клічуць. Наняўся я было ўвесну мінулую платы па Барозе ганяць—платгоншыкам, а потым бачу—сілы нямашака. Прыслаў сын грошы на дарогу. Разьвітаўся я з усімі, разьвітаўся з зямелькаю роднай. Набраў крыху ў ладанку—усё паміраць лягчэй будзе. Пакланіўся ва ўсе чатыры бакі. Зяць на чыгунку завёз білет купіў. Сумна, ой сумна было, бо чые сэрца—не звярнуся дадому. Сеў я і паехаў“.

Скончыў дзед. Абцёр рукавом дакучную сьлязінку. Празьвінеў другі званок... Заклапаціліся пасажыры. Голасна загрузатаў, загрузеў цягнік. Мы разышліся па вагонах, кожны з сваімі думкамі і настроямі.

Пацягнула сьцюжай...

— „Сибирь себя знать дает“, — гаманілі ў купэ. А ў запыленым вакенцы мільгаў убогі сібірскі краявід, цягнуліся нязьлічоныя стэпы і балоты.

Вечарам праехалі Ёртыш.

Зноў чарнела неабдымная шыр і дзесьці далёка мігцелі маякі.

А наша будучына, наш маяк?

Ці блізіцца, ці скорая?!

31-VIII.

Прыехала

Апошні раз моцна сьціснула зубы, баючыся прыкусиць язык, уздрыгваючыся на кожнай купіне. Мой возчык раптам затрымаў каня.

— „Прыехалі!..“

Узрадваная, выпрастала постаць і з цікавасьцю зірнула наўкол. Сапраўды, хто зьведаў на сабе ўсю слодыч доўгага пераезду Барабінск-Каіжу, калі зьліпаюцца вочы ад шэрага пылу і няма чым дыхаць, а на кожнай купіне кашоўка пагражае перакуліцца, — той напэўна спачувае маёй міжвольнай радасьці. Напалову каменны, двухпавярховы будынак здаваўся брудным і няпрытульным і зусім адпавядаў агульнаму выгляду гарадка. Маленькая, ледзь прыкметная шыльда — „Клинское Окроно“, а блізка, амаль насупроць, блішчэлі пярэстыя літары — „Продажа вин и водочных изделий“.

Ля дзэвярэй шэраг таўстых кабецін з пыльнымі цукеркамі і сланечнікамі пільна ўпіліся вачыма.

— „Скажите, тут Отдел Народного Образования“.

— Туточка, — во на гору подняться — только сегодня празничак-то — воскресенье“, — адказала адна з іх. Ё, падымаючыся на вузкіх сходках, чула ўсьлед:

— „Прыезжая вишь, акцёрка можюць...“

Нэрвова адчыняю дзверы: цёмны калідор, дзесьці ляскае рахункавод. Хвіліна нерашучасьці — і я стаю перад сталом, дзе з-за папераў выглядае кругленькі чалавечак у акулерах, за вухам аловак. На вакне вялізная чэцьверць... мо' з вадой? Проста зірнуў на мяне, у вачох агоньчыкі.

— „Вам ково-с?“

А калі растлумачыла па якой справе, зноў зрабіўся шэрым і звычайным. Кісла прыказаў:

— „Завтра доложите, после 10-ти часов прием начинается“.

Хмурая, сыходзячы, лічыла сходы і мімаволі думала: — што рабіць, дзе застанвіцца?.. Падыходзячы пад возчыка, запыталася:

— Ты мо' ведаеш, дзе пераначаваць?

— „Садитесь!..“ Зноў застукала каламайка, узьнімаючы слупы пылу.

Белы домік, лавачка, па-над ганкам надпіс „Мебелированные комнаты“. Рахманы хлопчык зацягнуў рэчы. Насустрач з тварам, як сонца, выкацілася кабеціна.

— У вас комнату можно?

— Заходите, угловая свободна...

Вузенькі пакой у вочы б'е: шырокая пасьцель, люстэрка ў плямах, на вокнах фіранкі і чырвоная гэрэнь. Разьлічылася з возчыкам. Гаспадыня, бразгаючы ключыкамі, вышла, і нешта паяўрэйску распытвалася ў яго.

Потым усё сьціхла. Я засталася адна. Навокала было глуха і няпрытульна. Міжвольна ўспомніліся Гогалеўскія „Мертвые души“ з провінцыяльнымі „заезджымі дамамі“ і характэрнай асаблівасьцю іх. Жяхліва азірнулася... Адчувала сябе нязьмерна стомленай, хацелася забыцца, уцячы ад дакучлівых думак... Лягла. Ніхто не дакучаў, ня пытаўся, ня стукаў. Усюды была нязрушная глухая цішыня. Успомніла, што бывае гэтак: калі нізка, нізка зьвісаюць чорныя хмары, калі змораны вецер пакідае змагацца і з кожнай хвілінай набліжаецца навальніца. Успомніла... бо любіла з дзяцінства гэтыя хвіліны, бо адчувала роднае, сваё ў моцных ударах пяруна, у бяздонных пераліўных бліскавіцах. Успомніла... і кволая млявасьць атуліла моцным сном, сном зморанага, усхвалёванага чалавека.

А калі прачнулася, сонца снопам раскідала залатыя праменьні, за вакном зьвінелі пераліўныя маладыя галасы газэтчыкаў:

— „Советская Сибирь“, „Советская Сибирь“!! Первый номер на почин, кому пожалуйста, „Со-вет-с-кая Си-би-рь“!!

3-IX.

Зноў у дарозе

На трэці дзень пад вечар мы былі зноў у дарозе. Здалёку да-неслася рэха гудкоў... там поезд.

Краіна мая дарагая!

На захадзе чароўнай сеткаю зьвіліся ірдзістыя промені. Ля возера шаласьцеў чарот...

Ї усё ніжэй, ніжэй нахляўся небасхіл, і, здавалася, смагляя вусны яго ўпіліся ў люстэрную вадзяністую гладзь.

Ї здавалася, што недзе на захадзе ўзрасталі чароўныя, празрыстыя замкі, зацьвіталі лілавата-ружовыя лілеі надзей...

Ї хацелася марыць бясконца, хацелася кудысьці ляцець... Ляцець на зваблівых крыльях сваіх лятуценняў.

Але вось з'явіліся першыя хмурынкі і сьцені начныя гусцей спяліся, гусцей атулілі зямлю.

Вось апошні дагарэў прамень. Бліснула ірдістая стужка. Дальнасьць і бязмежжа, прага і адчай, мо' яны змагаюцца ў гэты час, і за кім перамога?..

А промені, пераліўныя промені, мо' ў бліскучым прадоньні бяскрайнага возера, вы, загубіўшыся, знайшлі салодкае забыцьцё, а мо'?..

Тут мой гаспадар энэргічна вылаяў кабылу:

— А, язьві цябе...—затрымаў яе,—падцягнуўшы лейцы, і пачаў рабіць „накідку“—нешта падобнае да звычайных будак слускага балагола. Коні рвануліся... І тады, пад аднастойны грукат колаў і ціхае пасьвістаньне пугі, мне сьніліся лепшыя хвіліны чалавечага жыцьця, мне сьніліся далёкія дні майго дзяцінства.

9-IX.

У раёне

Мой раён—Купіна, звычайнае сяло. Пераважная большасьць насельніцтва украінцы, гавораць пасвойму. Атрымала прызначэньне ў п. Медзякова. Адносіны настаўніцтва варожыя; лічаць, што ніякіх беларусоў няма, а гэта пустая выдумка, і тут-жа на конфэрэнцыі:

— „Поразительно, но дети, кончая четырехлетки, пишут и по-русски читают совершенно безграмотно, а говорят между собой—хоть уши затыкай“...

Паступова выяўляецца, што скардзяцца тыя, якія працуюць у пасёлках не старажыльскіх, а ў украінскіх або беларускіх. І кіргізы і немцы хоць і ня зусім добра, але ўсё-ж такі абслугоўваюцца нацпрацаўнікамі. Прыдзецца змагацца, але:

„Варожасьць шляху не зачыніць,
У перашкодах дух расьце“.

Мой раён

На гэты раз скарыстаю для характарыстыкі сваёй мясцовасьці нават нялюбыя лічбыны. Купінскі раён, дзе знаходзіцца п. Медзякова, мае тэрыторыю ў 7045 км., лічыцца адным з багацейшых раёнаў Барабінскай акругі. Усяго пасеву ў 27 г. 58747 дзесьцін. Па падліку налагавых камісій за 26 і 27 год гэты пасеў мусіў даць 2 м. 200 т. руб.

Усяго жыхароў 24137 ч., з іх па перапісу 25 г. беларусоў 3224 ч. Але паводле гутарак з мясцовымі працаўнікамі, весткі ня зусім дакладныя, бо нібыта перапішчыкі часамі ня былі падрыхтаваны,

беларусоў запісвалі расейцамі. Адлегласць раёну ад акруговага асяродку 264 км.

Культурны ўзровень: 56 школ (да рэвалюцыі ўсяго 13) і 9 хат-чыталень, сельсаветаў 46, вёсак 117, з іх 8 амаль выключна беларускія, часта сустракаюцца украінска-беларускія пасёлкі.

Беларускіх школ 1 (Медзякова), бел. хат-чыталень і іншых устаноў зусім няма.

Прырода

Шэрыя, нібы попелам усыпаная стэпы. Дзе-ні-дзе маленькія—карлікавыя бярозкі. Чароўным оазысам сінеюць горка-салёныя вазёры і дыміцца аддзьвілы кавыль. А ў стэпах няспынны сібірскі вецер узнімае, кружыць вялізныя слупы пылу і калыша вялічэзны палын.

Шэрая, бескаляровая прырода. У пасёлку амаль ніводнага дрэўца. Доўгім колам расьцягнуліся нязграбныя саламяныя пласьціянкі.

Чамусьці сумна і жудасна. Шэры пыл, а мо' попел зруйнаваных мар і надзей.

Медзякова

Пасёлак Медзякова—жыхароў 644; з іх 485 зусім няпісьменных а рэшта—малапісьменныя. Школа існуе з 1927 году, штодня абслугоўвае звыш 130 чалавек. Настаўніца адна. Памяшканьне—вузенькі пакой з чаднаю зялезкай, без усялякіх прыбудовак, распраналень і г. д. Ё там, у шэрым, пыльным пакоі бязустанку зьвіняць маладыя бадзёрыя галасы, узрастае імкненьне да сьвятла—навукі.

Матар'яльны стан насельніцтва кепскі—большасць беднякі. Скардзяцца на прадналогі і маразы. Ё сапраўды, страшэнны недарод апошніх гадоў, суровыя зімы і няўменьні карыстацца зямлёй,—прымушаюць у Сібіры амаль галадаваць, ды бясконца сварыцца за кавалачак „новай зямлі“.

Шмат разоў многія распрадаліся, ехалі на Амур, у Самару. Праходзіла год, два...

Зьбяднелы, змораны вяртаўся вандраўнік. Вяртаўся, бо цягнуў родны народ, бо сурова і няпрыхільна спатыкалі чалдоны (старыя жыхары) новых прышэльцаў.

— „Многа нашага брата-хадакоў па калодзежах пагніла“, часта скардзяцца сівенькія дзядкі“.

— Вось Ёван Мітраў—чалдон сам прызнаваўся:

„Бывала жана ў мяня п'ёт чай да вспомнит: „Чай-та, пара, пара-та на кочетов пострелять, и стреляем без щоту“.

„Дый маразы прыціскалі здорава. Кожную зімку зноў выбіраліся мы на радзіму, але потым падыходзіла вясна—пачыналася праца ў

стэпу. І гэтак цалюткае лета, аж да прымаразкаў: і дзень і ноч на полі. А потым зноў зіма, маразы“...

Доўгія зімовыя вечары са звыклымі няскончанымі гаворкамі, са звыклымі няскончанымі марамі і тугою па далёкаму роднаму краю.

Крыху гісторыі і этнографіі

Пасёлак Медзякова 129 двароў. Большасць беларусы, пераехалі сюды ў 1908 годзе з Бабруйшчыны, а менавіта з Парычаў, Сякерычаў, Вякіноў. Мо' дзякуючы апошняй назове, амаль палова пасёлку мае прозвішча Вякіноўцы.

Прыехалі: бо прыіскала безьзямельле, бо маладзейны пан казаў што „ў Сібіры на бярозах калачы растуць“. Першыя гады батракамі працавалі ў старажылаў. Зараз маюць на душу па 6 дзесяцін зямлі, але ня ўмеюць выкарыстаць яе; кожны пай знаходзіцца за 7—10 вёрст ад пасёлку. Улетку збіраюць харчы і ў нядзелю на цэлы тыдзень выяжджаюць у стэп, і гэтак цалюткае лета. Узімку накорміць жы-вёлу і—на печ. Мову захавалі надзвычай добра. Гавораць з асаблі-васьцямі сваёй мясцовасьці—„пойдам, будам, гаворам, хочмуць, здаровы (у сэнсе вялікі), багата (многа)“ і г. д.

Носяць радняныя сарочкі і пярэстыя тканяны андаракі. Пяюць „менскія песьні—„Сягодня субота, а заўтра нядзеля“, або беларускія песьні з новым сібірскім зместам.

— А што-ж у хмарцы шуміць, гудзе
Дачка метцы гасьцінцу шле.
А што-ж там за гасьцінчык—
Ды садовае, ды румянае яблычка.
Ой, ці жыва, ці здарова, мая матачка?

Ці іначай:

П'ю гарэлку, п'ю вішнёўку.
П'ю ня ўпіваўся.
З маладою сібірачкай
Семь год заляцаўся.
Памёр сынку, памёр любы
У нядзельку рана,
Цела вязуць, каня вядуць,
Конь галоўку клоніць,
Маладая сібірачка
Белы ручкі ломіць.
Паламіла белы ручкі
На мізенцы пальцы:
— Ці ня ўвіджу,
Ці ня ўгледжу
Такого красаўца?

Ёсьць яшчэ цэлы цыкль песняў з нязьмернай тугою па Беларусі, з скаргамі на нядолю і адзіноту. З зваротамі да ветра, да саколіка, галубочка.

Я у сенцах пахаджу,
Галубочка пабуджу.
Любы вецер, — братачка,
Паляці ў край мой!..

5-XI—27 г.

З штодзённасьці

У невялічкім беленым пакоічку на сталае кнігі і закураная лямпа, а паабапал спагадлівых, любых абліччы. Вось і бабка Караліха, вядомая знаходка на вёсцы, прыгожая, стройная. Толькі твар, зрэзаны нязьлічонымі зморшчыкамі, сьведчыць аб перажытым. Шмат расказваюць пра яе. „Адзінаю дачкою ў заможных бацькоў гадавалася, краля-краляю. Ажно падышла пара, зажурылася сэрцайка. Палюбіўся красуні-дзяўчыцы панскі парабак.

— Ня дурэй, Наста! Бо ніводнага валаска цэлым не пакіну,— сурова прыказаў бацька.

Галасіла, малілася над пястуньяю-дачкаю бязвольная маці. Не паслухала. Зачмуціла розум каханьне. З хлопцам тым уцякла ў Сібір Настулька. Няпрывычная да нядолі была, а тут, як кажуць: „ні кала, ні двара“. Дзе ні глянё—стэп голы.. Зладзілі пласьцяначку, каравёнку купілі, навучыліся і кізьяк рабіць. Ды ці мала сьлёз змачыла яго, пачнуць бабы ў печы распадваць, дык раўмяравуць, не ўгарваецца. Але больш за ўсіх плакала ды смуткавала Настулька, высахла, счарнела ўся. Бывала, выйдзе на ляду, заломіць рукі ды запяе і, здаецца, і жывёліна на нагах ня ўстаіць ды зямля ад жалю-болю таго ўшчэнт паколецца. Кажуць людзі, што і возера гэнае з сьлёз Настулькіных. Думалі—ня выжыве. А потым дзеці пайшлі—зьмірылася. Зараз і ўнукаў мае, толькі ў сьвята, гадзінкаю вольнай вып'е чарачку—запяе ізноў, аж сьцены, аж стэп той ад гора, ад болю захліпваюцца“.

Вось якая простая і сумная гісторыя жаночага жыцьця ўспамінаецца мне, калі я гляджу на бабу Караліху. Вось і зараз, разам з другімі, прышла яна паслухаць весткі з радзімы далёкай. У хаце шумна і весела. На сярэдзіне сівы, сухенічкі, з касматай барадою дзед Дудка, пацешліва разводзячы рукамі, даводзіць:

— „Я-ж ім казаў, людцы мае. Сабраліся ў „земскае“ ды пісар той бэкае нешта пад нос сабе. Я да яго: ты-ж, кажу, чаго людзей падводзіш, сабраў няма-ведама чаго...“

— Так ужо і няма-ведама...—перабівае яго здаравенны хлапец у чырвонай кашулі.

— А ты маўчы, мала кашы еў, каб старэйшых вучыць. Ну і парадкі,—незадаволена ківае галавою дзядок і, адчуўшы зацікаўленасць, кажа далей:

— Ён гэта шмыгае носам ды буркануў:

— „Неабразованасць, слухай. Левалюцыя (рэвалюцыя) гэта...

— „А бажухна мой! Аж нутро схаладзела, ногі закалаціліся. „А людцы-ж мае, закрычаў“ скінулі пана, ані табе бізуна, ні кія, жыві да цешся. Ажна во і нацешыліся, наклікалі бяду-ліху—левалюцыя...

А мае вы...

— А яны аж заходзяцца з рогату, ну, нехрысьці.

Ці-ж можна над старым чалавекам кпіны строіць?

Пажартавалі... Прачытала аб посьпехах мэліорацыі ў Бабруйшчыне. Дзівіліся, успаміналі мінулае. А калі другія пеўні адсьпявалі, роўныя і любія разыходзіліся яны па хатах. Зьцяжалелыя зьліпаліся павекі, а са стала дакорліва паглядаў „Дапаможны плян заняткаў з 3-ма групамі“, „Праграмы Гуса“ і адчынены сшытак для календарнага пляну штодзённых заняткаў.

5-ХІ.

Новыя перашкоды

Штодня з нецярплівасьцю чакала я беларускіх падручнікаў. Распачала заняткі, але іх усё няма. І так крыўдна, так балюча калечыць мне мову дзяцей і сваю. А гэтак цяжка было перамагчы варожасьць да беларускіх заняткаў. Памятаю, як скардзіліся бацькі:

„Падабаешся ты нам і норавам і абліччам, адно кажуць: не пахрысьцянку дзяцей вучыць будзеш“.

І колькі слоў патрабавалася, каб пераканаць упартых землякоў, што няхрысьціянская—беларуская мова нічым ня розніцца ад гэтак званай „менскай гаворкі“, якою гавораць і яны самі і дзеці іх. Як цяжка было даводзіць цёмным, няпісьменным сялянам неабходнасць пераходу школы на родную мову. І як цешылася сэрца, калі маленькія досьледы над моваю дзяцей падтрымлівалі мае довады.

А зараз, калі скончана самая цяжкая падрыхтоўчая праца, я зноў ля разьбітага карыта.

У мінулую нядзелю, прыехаўшы з гурткавых заняткаў, пачула радасную вестку—„кніжкі прышлі“, і, ня глядзячы на позьні час і страшэнную стомленасць, як звар'ядзела, бегла ў с.-с. (1^{1/2} вярсты). І словамі ня выказаць усю расчараванасць, усю злосьць, калі замест патрэбных кніжак я атрымала—25 брошурак аб адчыненні

летняй пляцоўкі і некалькі экзэмпляраў перакладзенай пра-мы Гуса. Жорсткія кпіны для Сібірскай глушы. Ламаючы пальцы, ўсю ноч пісала розныя заявы і лісты. Праходзіць другі тыдзень: кніжочкі няма. У адчаі губляю сьвядомасьць, а што далей! Дзе шукаць спагады і ратунку?

2-XII.

З апавяданьняў даеда

А мая-ж ты зямлячка, хочаш ведаць, пашто Медзякоў гэтак завецца. Дык слухай, кралечка!

Даўненька гэта было. Яшчэ бацька мой, царст-ва яму нябесна у Сібір паехаўшы хадаком, прыпісаў нас тут.

Ведама, цяжка было, ды „на бязрыб’і і рак—рыба“. Абжыліся, з саману хатку склалі. Бацька ў пастухі да чалдонаў згадзіўся. Іначай крыху было тут; стэп ды стэп. Глянеш: кругом пусташ адна, ані чалавека. Усё загубіцца, баяліся ў чортава логава патрапіць. А празывалася гэтак—заімка чалдонава, што ля льяй настульчынай, чула-ж пра яе. От-жа заможны ён быў чалавек. Але дзе багацьце, там і скнарасьць, кажуць: „ад прыбытку галава не баліць“, ды „з багацьцем чалавек не засьпіць“. Вось і баяўся ён, што мо‘ пазай здросьціць хто, урэжа. А яны чалдоны тыя—добрыя хіжы ня любілі бядноту прышлую, за пажтва свае зубамі трымаліся. Тым часам, ля самага трахту сядзіба яго стаяла. Ёдзе наш брат у хадакі, сабраўшы апошнія медзякі, зморыцца, папросіць прытулку, значуе. Ды назаўтра ня выйдзе ён з хаты гэтай. Ня выйдзе, бо гасьцінны гаспадар пачаставаў сякераю гостраю, а зьмярцьвелае цела ў калодзеж сьпіхнуў. Гэтак і разжываўся ён, кажуць, у кубэлку зарытым медзякі хаваў.

Вось аднаго разу, пад вёсню гэта было, толькі стэп зазелянеўся, бачу: ідуць па дарозе ўдвох, у лапцёх, у сьвітачках падзёртых з кайстраю праз плячо—ведама свае—хадакі. Ішлі да завярнулі на заімку. Пэўна, думаю, значуюць. Зацягнуўся пад вакно, глянуў: сядзяць дзяды ў куту „чакаюць“, а гаспадары тут-жа „ўхаджаюць“. Завярнуўся я, ды пайшоў пасьвістваючы сваёй дарогай. А пасьяя расказваюць: адчаявалі яны, у горніцы на палацях спаць паклаліся, а гаспадар з жонкаю за дзвёрыма шушкаюць:

„Захروط-то кочаты, што тыя койвадні, поберем топоры і—кана. А цяперыча засьнем маласть. Поспеем дельце обдэ-
лать. Сама-то рыбка в сети зашла“.

А тыя хадакі таксама народ ня дурны, прыслухаліся, Калоцячыся, дачакаліся, калі сьціхла ўсё, ды крадучыся на двор, дзвёры

балтом прыткнулі. І як на тое ліха, ноч цямнюткая, ані зоркі нідзе. Вобмацкам да прыгуменьня дабраліся, салому знайшлі, паскручвалі жгуты і.. падпалілі. Ці-ж доўга?! Раніцою, 'шчэ кароў у поле ня гналі, а кожны ведаў, што чалдонава заімка ўся чысьценька з гаспадарамі згарэла. Цалюткі дзень рыліся,—грошы шукалі. Не знайшлі. Зараз ворава на гэнай заімцы. Арэ хто-небудзь, бач бліскане медзяк, так і дасюль гэта.

Адзін за адным цягнуліся нашы лапатнікі ў Сібір, заімку чалдонаву займалі. Мо' бачыла, камень у яміне на лядзе вялізарны, кажуць, нячыстая ішла ліхадзея, душагубцы гэнага да каменя перайшла. Мо' таму шчасьця нямашака, скаціна прападае, збожжа сохне. За чужыя грахі і нявінны адкажа. От кажу я сваім: запішамся ў „Камунію“, возьмем коняў Харытонавых, ды паедам у сваю Беларусію.

Бо ці-ж няпраўда:

„Казаў дзень-добры—меў хлеб у торбе,
а кажыш здрасьце, дык маеш трасцу“.

Скончыў дзед Максім сваё апавяданьне, крыху пагутарыў і вышаў. Схілілася над гурбай вучнёўскіх сшыткаў, выправляючы іх, а руплівая думка бегла далей, бегла да будучыны.

10-XII.

Успомнілася роднае

Мне сумна сёння, нязьмерна сумна... З неба пазіраюць недасягненныя ільдзяныя зоры, наўкола сьцеліцца бязкрайны, сьнегавы прастор. А за многа тысяч вёрст, за Ёртышом, Уралам, Волгай, мая радзіма—Беларусь. О, як хочацца і мне ўплесьці кветку ў цудоўны вянок яе росквіту, як хочацца лёгкакрылай птушкаю перамагчы адлегласьць. У глушы, у адзіноце адцьвітае моладасьць, адцьвітуць імкненьні. Бясьсільная і зламаная жорсткім змаганьнем, мо' пакорліва схілю голаву заваям і бурану. А зараз—пульсуе юнацкая кроў, чароўнай лілеяй цвіце вера ў перамогу—у будучыну. І толькі часам трывожыць думка, маўклівая і задумная, упарта важу: а можа памылка? І тады нязьмерна хочацца ўцячы туды, дзе любая Сьвіслач, Дняпро, дзе многа глухіх куткоў і мора непачатай працы.

14-XII.

За прагай

Бязкрайняя заледзянелая шыр. Ледзь заружавеўся небасхіл, заліцстым снопам глянулі промені і бліскучымі пэрламі, дыямэнтамі замітусіліся сьняжынкі.

Зімна... Палахліва глянула на градусьнік—42, а што далей! І здавалася, не зайсьці, здавалася бясьсільнай і зламанай—у адзін

момант згінеш, згінеш, адчуўшы слодыч суровых ільдзяных абнімкаў.

... Шэрая пласнуначка, нізкія вакенцы, з коміну віецца дымок—гэта школа. І адразу:

— „Зіна Аляксандраўна, дайце сшытак!

— А мне аловак!..

— Мне пяро

— Прамакатку...“

А в мени книжку змените,—крычыць маленькая Хрысьця—украінка.

— „А ў мяне новая хустка“, дадае другая.

І для кожнага з іх патрэбна ласкавае, спагадлівае слова, з ветлівай усмешкай скідаю калматую шапку, вешаю паліто. А навокала дзятва шчыльным пярсьцёнкам, квяцістай сьцяной атулілі.

— А мы чулі: вы ўцякаць зьбіраецеся?

— Ды мы ня пусьцім, ня пусьцім!!—гарэзьлівымі пераліўнымі званкамі зьвіняць любыя, добра-знаёмыя галасы.

— Мы дзьверы зачынім!

— Буквар прачытаем! Задачкі рашым!

— Ціха, малыя, ціха... аглушыце!—імкнуся я абараніцца ад іх, а ў грудзёх сонечныя праменьні разьліліся і на хвіліну робіцца лёгка, радасна.

— Любыя крошкі мае!

Вось ля распаленай зязлёзкі малы Валодзька Русіновічаў, бледны, сухі. Нязграбныя палатаныя пімы, падраная сьвітка і вялікі бацькаўскі картуз ды аблезлая старая хуста, павязаная руплівай матчынай рукой—зусім захавалі шэрыя, жывыя вачаняткі. А на павеках бліскучымі ільдзінкамі застылі празрыстыя сьлязінкі.—Бедны Валодзька, як зьмёрз ён сягонья, і так штодня, бо ня мае завошта пашыць яму кажушок бацька; за пазычаныя грошы купіў ён апошняю надзею—самагонны апарат. „Вось выганю гарэлкі, прадамо“. Няпісьменны, пагорблены горам бацька, як пільна ўглядаўся ён на лемантар, калі яго старэйшы сын—яго горадасьць і надзея—брудным маленькім пальчыкам выводзіў першае—„мама“.

— Як прыду са школы, пасодзіць бацька ў кут—чытай, і цялюткі дзень прымушае за кніжкай праседзець, і ні на вуліцу, ні з дзецьмі гуляць ня пушчае, кажа:

— „Раней багатыры вучыліся, а цяпер наша воля—вучыся“.

Часта скардзіцца малы Валодзька, і сухі, бледны ён такі.

У клясе ціха...

Пакорліва схіліліся бялявыя, цёмныя галоўкі...

— А ў нас—у Расеі...

Нечакана прарэзвае цішыню нечы галасок і маленькі шасьцігадовы Санька, стала, як дарослы, працягвае прывабнае:

— у Ра-се-і...

— У Беларусі, папраўляе яго Янка Бусел.

— А ён-жа там ня быў, перабівае Мікіта Грабянок і адразу дадае:—там цёпла і... яблыкi вялізныя, вялізныя!..

— Дзеці, ціха!..—нібы прагнуўшыся, прабавала я іх супакоіць.

Але ці лёгка супакоіць вялікае пераліўнае блукатаньне кропелек раньняй вясною, цудоўную сымфонію палявых музыкаў, калі ружавее даль і зацвітае першы васілёчак?

— Зіна Аляксандраўна! А вы нам дасьце кніжку, толькі беларускую. Мы пабеларуску вучыцца хочам.

— Мы беларусы,—цягне картаўлівы Алёша і адразу падхватвае дружны хор.

— Беларусы, беларусы!..

Перамога, радасьць! Штосьці непакоіцца, клякоча ў грудзёх.—так нязьмерна хочацца сказаць аб далёкай, роднай Беларусі.

20-ХІІ.

Самагон загубіў

... Раніца.

Па звычайнаму холадна, няпрытульна. Сяляне выгаварваюць:

— Загубіш сябе! Ці-ж можна з раньня да вечару без палудню.

Аслабнеш, пойдзеш увечары да дому, вецер асіліць, сьпіхне ў гуру, а там і канец. З Сібірам не пажартуеш.

.....
Сьпяшаюся ў школу. Насустрэч дзятва. Усхвалёвана зьвіняць галаскі:

— Валодзька памёр!..

— Учадзеў!

Сэрца пахаладзела...

Нямеюць словы...

А навокала рахманья спагадлівыя вочкі. Пытаюся: дзе?

Разам адказваюць—у хаце!

Мо' не памёр яшчэ—самагонку гналі... Сьпяшаючыся задаю працу.

Ураз лячу—бягу да дому—там нашатырная соль. Мо' адратуем?

У пімы набіраецца сьнег. Рашпілілася, горача. Хутчэй, хутчэй!..

Вось і ў мэты:

Прыгнулася—нізенькія дзьверы.

Чаднае—цяжкае паветра...

Чорныя зацьвілыя сьдены, заледзянеліся брудныя цурочки вады. А пад зьлінялымі абразамі.. выцягнуўся на лаве хтосьці незнаёмы, сухі, бледны..

— Валодзька!.. хочацца—гукнуць, крыкнуць, а штосьці нязнае сьціскае грудзі, прымушае камянець. Сухі, нярухомы ляжыць Валодзька. Загостраны тварык, напалову рашчынена вока і... усьмешка.

Маленькія зграбныя ручонкі пакорліва накрыв ляглі на грудзёх, хтосьці турботліва звязаў ногі тасмой, а руплівая матчына рука ў апошні раз апранула любімага сына ў лепшую шэрую кашулю.

Усё гэта адразу адбілася ў вачох і цяжкім каменем сьціснула грудзі. Кабеціны прапусьцілі мяне наперад. У вачох кругі—зялёныя, сінія... Расхрыстаная, успухлая ад сьлёз, маці кінулася на шыю:

— А мая-ж ды радзімачка, а мая-ж ды крэўная!

А ён жа-ж—да ця-бе...

У—ш-ко-лу ха-дзі-і-ў.

А ён-жа-ж цябе ды гэтак любіў.

А наша дый вучыцелька

Па нашаму вуча нас...

І цалуючы, бледныя зьмярцьвелыя ручонкі свайго Валодзькі, цягнула далей:

— А мой жа ты сыно-ча-а-к,

Дый на каго пакідаеш нас?

А мой жа ты галу-бо-ча-а-к,

Узварухніся, устань!

Колькі мукі, болю ў гэтых простых словах беларускай маці-сялянкі. Старэйшы сын—адзіны бацькаўскі памочнік.

Галосіць, праклінаючы Сібір, долю, лёс.

— Родная!..—як хочацца памагчы, адратаваць. Доўга напружана слухаю сэрца, прыкладаю лютэрка да вуснаў. Позна... Сьмерць бязьлістасная і магутная. Усхліпваючы з глухім лямантам, расказвае маці:

— Запарылі крыху, бацька выгнаць меўся; бо дзе ні глянь—нястачы ў нас.

І мімаволі погляд упаў на брудны шырокі ложкак, дзе на голых дошках палохліва туліліся абадраныя, усе ў больках, хваравітыя дзеці.

— Мала—мала—меншы. Старэйшаму сёмы пойдзе. Вучыцца ахвотнік, у школу просіцца. Дык ты яму і кашушок спраў, і пімы купі. А ўзяць адкуль, калі і на хлеб няма?

— А мае-ж вы дзетухны...—зноў зацягнула маці, а потым даверліва прытулілася да мяне. Хацелася суцешыць:

— Галубынька, супакойдэся, ня трэба. Сьлязьмі не памагчы...— а словы здаваліся сьціплымі, нікчэмнымі, прыкра і балюча было,— прага і бясьсільле—спрадвечныя ворагі.

Шопатам расказвалі бабы:

— ‘Шчэ жывы быў, як за грудзі выцягнулі, ды ня ведалі, як ра-таваць. Шапталі над ім, варажылі. А ён, небарака, раз па разу дыхнуў, ды ўжо і сьцішыўся.

Увечары, у невялічкім пакоі коопэрацыі, седзячы на мяхох пшаніцы, барадатыя дзядзькі прыкурвалі свае люлькі і шчыра спачувалі зьнядоленым бацьком.

— Ня мае чым за труну плаціць Сьцяпан Лобан, а Лобаніха аж асіпла галосячы.

— „Прыходзіў ён і да мяне“, моцна расьцягваючы словы, кажа Мікола Калускі, і тут-жа дадае: — „бледны, калматы. Вочы, як у п’янка. Адно кажа засталася: пакласьці кізюка ў печ ды зачыніць уюшку. Калі канаць—дык няхай усім разам“.

Позна зьвярнулася ў свой няпрытульны, халодны пакойчык, нязьмерна балела галава. Баялася ўзяцца за аловак, ці за кнігу. Здавалася, ня вытрымаю—звар’яцею. Як балюча і крыўдна адчуць сябе зусім бясьсільнай і непатрэбнай?

— Дзесьці далёка сумуе і плача па сваёй сібіраццы мая матуля. Вось каб зараз на хвіліначку пабачыць; прытуліцца да яе. Я змарылася... усё часьцей хочацца ўцячы, забыцца ад дакучлівых, аднастойных заняткаў. І няма больш надзеі ўбачыць сваю радзіму, з кожных днём губляюцца сілы, руйнуюцца мары мае. Штодня ўночы разгневаны буран прароча блізкі і жудасны канец. Кніжкі прышлі, з першай групай займаюся пабеларуску. У асобнай бел. групе жадаючых 25 чалавек, учора старшыня групы Патап Русіновічаў зачырванеўшыся падае мне канвэрт, разглядаю: вялізнымі крывымі літарамі выведзена пісьмо ў Б. С. С. Р.

Вось яно:

Пісьмо ў БССР

„Мы пішам у сваю родную Беларусь ад вучанікоў Медзякоўскай школы. Мы ніколі ня чулі пра Беларусь і калі казалі, што прышлюць беларускую вучыцельніцу, мы згаварваліся ўзбунтавацца, каб ня вучыцца пабеларуску. А старыя казалі, што гэта не па хрысьціянску і трэ’ нам рускую вучыцельку. Потым мы прышлі ў школу, новая вучыцельніца стрыгла Саньку і вельмі нам панравілася, і стыдна было сварыцца. Яна нам расказала па Мінску, што гэта за Беларусь. Мы ўбачылі, што гэтак пабеларуску шмат гаво-

раць у нашай вёсцы. 17 верасня мы пачалі вучыцца на сваёй беларускай мове і крыху навучыліся пісаць і добра чытаць. Пасылаем мы паклон сваёй Беларусі і ўсім вучнікам і просім у вас адказу. Пісаў вуч. Ш гр. Патап Русіновічаў“. І адразу ўсплылі ўспаміны... Шэраг белых парт, стол ля вакна, невялічкая чорная дошка і шафа, пакой, дзе амаль трэцюю частку займаюць печы: вялікая „руская“ і курная чыгунка. Вартаўнік дзед Аніська, заўсёды брудны і калматы распальвае чыгунку, і шэры дымок гарэзьлівым струменем ласкоча нос і вочы. Ля стала на табурэтцы дзяўчынка, на выгляд ёй нельга даць больш сямі год—гэта славуная Санька. З самага дзяцінства абкрадвае яна медзякоўцаў, і няма змоў з ёю. Колькі разоў калечылі, білі яе, зламалі нагу і, ня глядзячы на гэта, яна жыве і мае пятнаццаць год. Мяне папярэдзілі, каб і я асьцерагалася. А Санька, сустрэўшая на вуліцы, палахліва азіраючыся, прасіла:

— Вучыцца хачу, прымі ў школу.

І маленькая сухая постаць у лахманах з бруднымі зьбітымі нажонкамі, з калматай галавёнкай, да якой ніколі не дакраналася турботлівая матчына рука (Саня—сірата), успухлы ад сіяноў твар выклікалі жаданьне выратаваць, перавыхаваць дзяўчынку. У той памятны дзень я стрыгла і прычосвала Саньку, а яна дзікім зьварком, палахліва і недаверліва, паглядала на мяне жывымі вачаняткамі і здавалася, чакаючы небясьпеку, зьбіралася ўкусіць. Якраз тады прышлі старэйшыя вучні, і іх, здаецца, таксама здзівілі чалавечыя адносіны да „злодзея“. Гэты выпадак нас зблізіў.

Санька засталася вучыцца. Бацькі і вучні паўставалі супроць гэтага. Два тыдні яна была старанай і пакорлівай. Я пашыла сукенку, вымагала мыцца і прычосвацца. Саня нібыта адзіецца, умовіліся: калі ёй што патрэбна, яна папросіць у мяне, і, бязумоўна, ня будзе красьці. Кожны дзень зьяўляліся новыя запатрабаваньні, Саня прыходзіла за грашыма, адмаўляць не хацелася. У школе бязустанку білася і сварылася. Штодня за яе перажывала я новыя няпрыемнасьці, і адчувала сваё поўнае бясьсільле. Пісала ў раён, каб прыстроіць яе ў колектар, але вынікаў няма. Заўчора, бледны, прыбег старшыня сельсавету:

— Саньку Дзікунову п'яны Прахорчык забіў. Прыехаў ён з Карамайкі да сястры. Бач, а ў вакне шыба выбіта, а ля прыгону Санька крадучыся нешта ў сіта хавае. Ён да яе, за кудлы ўхваціў ды біў, біў... А пасья прывязаў да возу, пагнаў каня. Усьлед за санямі валочыцца Санька ў крыві...

26-ХІІ.

Каляды

Вёска гуляе. Нават сівыя дзяды пакінулі сваю печ і самагонам грэюць старыя косьці.

У суседа—пастуха Фёдара ўсю ноч курыўся дымок—гналі самагонку новым „расейскім“ апаратам.

— „От жа, з Вяжноў Іван Панасаў прывёз, з сваёй стараны. Тутака і няма гэтакіх“, хваліцца дзед Фёдар, прышоўшы да нас і нечакана зацягвае сваяго „гаплюка“.

Калматая шапка зухавата сядзіць на сівой галаве, вочы разгарваюцца і плечы самі па сабе пачынаюць рухацца.

— „Ой ды вышла дзяўчына пагуляць, пагуляць,

Ёй насустрэч хлапчына скуль узяўся,

Зачапіла дзеўчына гаплюком:

— Ты на што нялюбы на-вя-заў-ся“...

Мае гаспадары другі дзень, як паехалі ў госьці. У хаце страшэнная халадэча і, прыгнуўшыся да печы, я старанна дзьмухаю кізьяк, але з гэтага мала карысьці, і ён упарта ня ўгарваецца. Дзеду Фёдару, мабыць, шкада мяне, ён дакорліва ківае галавою і кажа:

— „От дзеўкі, нягожа табе. Мусіць і ня ела сягоня?“ і, бачучы маю маўклівую згоду, дадае:

— „От пачакай хвілю. Саломы прынясу, чай загатуем“...

І сапраўды, праз хвіліну ў печы шугае полымя, а крыху пачакаўшы закіпвае чай. Дзед ветліва расказвае пра сваё жыцьцё, пра тое, як колісьці ля Парычаў у пана лясніком служыў ды мядзвездзя закалоў рагацінай. Салома дагарэла і сінім агоньчыкам ледзь тлее кізьяк... Дзед пашоў дадому, мне трэба ісьці праводзіць комсамольскі сход і рэпэтыцыю, а з вуліцы чуцен п'яны гоман, крыкі. І так ня хочацца адыходзіць ад агню, здаецца бясконца, глядзела-б на бледнасіня полымя і думала, думала... Жудасная рэчаістасць. А зусім нядаўна рабіла на сходцы даклад аб шкодзе і выніках п'янства. І так заўсёды: гаворыш, імкнешся пераканаць. І раптам—горкая расчараванасць і поўнае бяссьільле.

Зайшоў Аляксей, падзяліўся арцельнымі навінкамі. Арцель „Новая жызнь“ існуе другі год, утварылася з медзякоўцаў, жывуць нішто: маюць трактар, адно гора—самагон. Аляксей—трактарыст, слаўны актыўны комсамалец. Разам ідзем у школу. Па дарозе сустракаем Аніську, шырока расставіўшы рукі, ён хістаецца ля плоту і нешта п'е, убачыўшы мяне, асіплым голасам крычыць.

— Аляксандраў-на! Ні зва-жай...

Далі... бог... рускую піў!..

7-1—1928 г.

З штодзеннага жыцця

Пяць дзён цягнулася раённая канферэнцыя... Далей доўгая дарога, далей—невялічкія шэрагі пласціянкі амаль усе хаваюцца ў белых сьнегавых гурах.

— Т... п... ру... ру... Пад'ехалі!..—І мой возчык рахмана расчыняе вароты. Скідаю тулуп, сьпяшаюся ў хату.

— Аляксандраўна!—у самым парозе сустракаюць радасныя водгукі. З усіх канцоў пазьбіралася маладая дзетвара глянуць на свою вучыцельку.

— А мы зажурыліся,

засмуткавалі...

— Думалі мо' ня зьвернецеся.

— Аніська дражніўся—кінула вас...

— Малыя мае! Колькі чуласьці, спагады ў гэтых калматых цёмных бялявых галавёнках.

Увечары прыходзілі старыя, дзяліліся апошнімі навінкамі. Дыпытваліся: „Мо' што новае ў нас—у Расеі—чуваць“.

Разам смуткавалі, разам успаміналі пакінуты край.

На печы гаспадараў хлопчык Сьцёпка зацягнуў сьмяшлівую песеньку:

Паря па ваду паехаў,

Паря за вугал задзеў,

Перадоўка парвалася,

Паря з возу паляцеў.

Прыпеўка гэтая надзвычайная папулярная ў маім паселку кпіць над замілаваным словам сібірака—паря. У сваю чаргу старыя вымудраюцца падкалоць і нашых беларусоў, клічучы іх лапатнікамі, мякiнiнікамі або проста—хахламі.

9-1—1928 г.

Паўноткая школа—і старыя і малыя. Дзе-ні-дзе ветліва ўсьміхаюцца кабеціны, або, падманіўшы пальцам, падсолнушкамі пачастуюць. Слухалі ўважна, часамі галовамі ківалі.

— О, бачыш, дарма што маладзенькая...

Рабіла даклад аб 9 студзеня і ленинскіх днёх, а калі скончыла і з вясялаю гурмою вышла на вуліцу, чамусьці здзівілі чароўнай прыгожасьцю далёкія недасяжныя зоры, цешыла сьвежае марознае паветра. Дадому не зайшла, зьмерзла, зьледзянела ўся. Мімаволі згадзілася пагрэцца ў Караля Івана, а там заручыны.

Мяне правялі да стала. Радасна абкружылі бабы:

— Вось дзякуем, што зайшла, ня цураешся... Скідалі шапку, частавалі:

— Галубачка, зямлячачка, сірацінка!—залемантавала п'янаватая крывая Настася. Хтосьці роднаю ласкаваю рукою песьціў валасы. А навокала жаніхова радня, тыповыя украінцы, здзіўлена паглядалі на радасную сустрэчу. Бабы тлумачылі:

— „Наша Менская вучыцелька“. І нечакана гаспадарова маці, надзвычайна прыгожая кабеціна, зацягнула моцным высокім голасам:

„На чужыне жывучы,
Будзеш плакаць ідучы“...

Нехта падцягнуў, нехта падышоў памагчы. І чароўныя журботныя гукі роднай беларускай песьні кудысьці плылі, зьнікалі, штосьці нагадвалі, глушачы рызыкаўную пляску гармоніка, ды сьмяшлівыя прыказкі сівога свата. Прыціхла моладзь—слухаюць... Зьліваліся гукі, лілася песьня аб мінулай долі-нядолі:

— А ў Сібіры ліхі пан—
Няхай людзям
Ды ня нам...

І столькі нязмернага, нявычэрпнага гора, бяздоннай тугі адбівалі ўпалыя, зьлінялыя вочы:

„Ой загуду я, загуду
Пра сваю горку бяду...
Я ў Сібіры ня буду.
Ды я ў Сібіры ня буду...
А ў Сібіры ліхі пан—
Няхай людзям дый ня нам.
Ды ў Сібіры варагі,
Кругом хаты абляглі...
.....
.....“

„Ой пайду я ў даліну,
Шукаючы радзіму...“

і далей:

Я ножкамі не зайду,
а лятаці не магу,
ой я лятаці не магу...

— „Аляксандраўна, слухай, табе нашу родную Менскую п'ям“,— звярнуўся да мяне запявала.

У глухім куточку Сібіры зьвіняць сумлівыя наскія песьні.

Наборшчык

Стаіць над касаю,—
напаты зрок вачэй.
Гранёных літараў
насыпаны пячуркі.
Рука прывычная,
скачы спрытней, ямчэй,
стаўляй у строгасьці
каравыя фігуркі.
Радок адзін,
радок другі—яшчэ..
Шпагатам скручана
высокая калёнка
(А за сыцяной
гудзе машынны цэх—
газетных аркушаў
друкуюцца старонкі).
У грудзях—
едкі пыл,
сухі ліхтарны бляск;
Строга-разьмерана
давераны гадзіннік.
Рытмічным поступам
гадзін не пагубляць
між скогату
калёс машынных.
Стаіць над касаю,—
напаты зрок вачэй.
Плытнеюць літараў
гранёныя пячуркі.
Рука прывычная,
скачы спрытней, ямчэй,
стаўляй у строгасьці
каравыя фігуркі.

На украінскія мотывы

Казакі, казакі плывуць па Дану
І песьню пяюць пра сваю старану.
Пра слаўныя стэпы, пра шолах дуброў,
Пра вольныя рэкі і Дон, і Дняпро,
Байцоў-гайдамакаў караючы меч,
Прытулак казакаў—раздольную сеч,
Як мчаўся па краю бушуючы кліч
І ляхаў карала „Тарасава ніч“.
І песьню іх рэха удаль панясло,
І плёскае мерна па хвалях вясло,
І слухаюць песьню чарот і кавыль,
І слухае стэп чараўнічую быль.
А я на ўзьбярэжжа... ўважаю, стаю
І хочацца песьню сьпяць мне сваю,
Каб зноў узьяццела ў нябёсы стралой
Маркотная песьня айчыны маёй.
Яны-жа ўсё далей плывуць па Дану
І песьню пяюць пра сваю старану...
І сонца іх сьпіны няшчадна пячэ,
І Дон нясупынны ціхутка цячэ
І чую здалёку напеў іхны я
І словы, бы рокат:
„Украйна мая...“

Шляхам гадоў

(Пяць год часопісу „Маладняк“)

Гэй, узвейце сваім крыльлем,
Арляняты, буйна, бурна,
На мінулых дзён магіле,
Над санлівасьцю хаўтурнай!..

Я. Купала.

У гэтыя дні, калі сьвяткуецца пяцігадовы юбілей „Маладняка“, варта ўспомніць шлях часопісу, які, як правільны баромэтр, паказваў жыцьцё і шляхі арганізацыі.

У нас на Беларусі яшчэ зусім ня вывучана роля таўстых часопісаў („Полымя“, „Маладняка“, апошні час „Узвышша“) у формаваньні новай беларускай літаратуры.

Мы добра ведаем, якую ролю адыгралі ў жыцьці расійскай грамадзкасьці 40—50 г. г. мінулага сталецьця такія часопісы, як „Отечественные записки“ на чале з Бялінскім, які робіцца кіраўніком лепшай часткі тагочаснай грамадзкасьці, устанавіваючы эстэтычныя разуменьні і вызначаючы значэньне новых пісьменьнікаў; у 50 г. г. „Современник“ з Чэрнышэўскім і Дабралюбавым на чале — арган радыкальнага захадніцтва.

Пасьля Кастрычнікавай рэвалюцыі ў расійцаў іх часопіс „Красная Новь“ быў тым арганізатарам літаратурных сіл, які накіроўваў іх на шлях служэньня рэвалюцыі, вызначаючы актуальныя пытаньні літаратурнага жыцьця.

Зразумела, і ў нашых беларускіх умовах роля часопісаў значная. Часопісы „Полымя“ і „Маладняк“ дапамаглі выявіцца цэламу шэрагу новых здольных поэтаў і пісьменьнікаў, вызначылі правільную лінію літаратурнага разьвіцьця ад старога народніцкага адраджэньства ўперад да новых моцных парасткаў пролетарскай літаратуры.

„Маладняк“ з зімы 1926 г. стаў органам ЦБ „Маладняка“, а раней, зьяўляючыся органам ЦК ЛКСМБ і ЦК КП(б)Б, быў асноўным рупарам арганізацыі, які знаёміў беларускую савецкую гра-

мадзкасць з лепшымі творамі маладнякоўцаў, з асноўнымі ідэалёгічна-формальнымі кірункамі.

У сваім аглядзе мы будзем прытрымоўвацца хронолёгічнага парадку, лічучы такі агляд больш мэтазгодным, бо ён дае магчымасьць наяўна ўбачыць крывую росту часопісу.

1923

год быў годам пачатку арганізацыі, і таму толькі адзін нумар, які вышаў у канцы году, зьяўляецца першай ластаўкай. Часопіс выходзіць як орган ЦК КСМБ. У рэдакцыйную колегію ўваходзяць М. Чарот і А. Ажгірэў (Ан. Вольны).

У гэтым нумары ўдзельнічаюць і старыя нашаніўцы (Купала, Ц. Гартны, Бядуля) і новыя маладыя літаратурныя сілы, якіх нарадзіў вялікі Кастрычнік.

У вершы „Маладняк“, якім пачынаецца часопіс, М. Чарот кажа:

Дні прышлі—ажно ня верыцца...
Хто-ж адвагі знойдзе, сьмеласьці
З сілай моладзі памерацца?!

Гэты верш, поўны бадзёрасьці, энтузіязму, патосу барацьбы, захапляе чытача сваёй глыбокай верай у тое, што

Стары бор з карэньнем выламан,
Сумны шум яго на векі змоўк.

У гэтым вершы сконцэнтраваны ўвесь настрой, увесь напрамак часопісу. У ім шчыльна спалучаны думкі і настроі тых пісьменьнікаў, якія моцным і разьмераным крокам пачалі ісьці ў беларускую літаратуру.

Старшыня ЦВК БССР т. Чарвякоў на старонках часопісу зварачаецца з заклікам да маладых пісьменьнікаў: „даліну вёскі ўзорвайце глыбей, і вынікі ад гэтай працы будуць аграмадныя“. Гэты заклік знайшоў належны водгук. Прагледзеўшы ўважліва часопіс за ўсе гады яго існаваньня, мы ўбачым, што лік новых поэтаў і пісьменьнікаў, якія ідуць непасрэдна з вёскі для важнай і адказнай працы будаваньня беларускай пролетарскай літаратуры, якія вырасьлі на старонках часопісу, значны.

Пераходзячы да разгляду зьместу, прыходзіцца спачатку заставацца на вершах.

Старыя пісьменьнікі—пісьменьнікі-нашаніўцы—чула адазваліся на заклік „Маладняка“. Купала друкуе тут верш „Арлянятам“, верш, які сёньня вы знойдзеце ва ўсіх шматлічых чытанках для нашай школы. У гэтым вершы, поўным глыбокага натхненьня, поэта заклікае

моладзё дыхтаваць для новых якоў нячувалыя ясноты. Ён ужо верыць у тое, што доля беларускіх рабочых і сялян сягоньня раскавана ад ланцугоў прыгнёту.

Ц. Гартны сваім вершам „Яна ідзе“ працягвае далей думку Купалаўскага вершу. Ён глыбока верыць, што

І сіла ўжо ніч'я ня спыне
Да векаў скону
Яе рашучага разгону.

Яна—гэта Рэвалюцыя—вызваліўшая прыгонную Беларусь, якая шырокімі і цвёрдымі крокамі ідзе на спатканьне, ідзе насустрач „сусветнай Комуны“.

Бядуля на „Крылатых машынах“ узнімаецца высока ўверх для барацьбы з стыхіямі.

Тагочасныя маладнякоўцы ў шэрагу вершаў працягваюць і паглыбляюць усё тую-ж думку, якая вызначана ў вершы Чарота.

Чарот у вершы „Над калыскай“ дае нам клясычны ўзор калыханкі, якая цалкам ідзе ад народных твораў. Глыбіня матчынай ласкі, якая люляе сваё дзіця, перададзена з нязвычайнай мастацкай сілай. Гэтую-ж плынь мастацкага фольклёрызму знаходзім і ў вершы Дубоўкі „Ой, ды не звані крыніца“.

Андр. Александровіч, якога сёньня Беларусь ведае, як аднаго з выдатнейшых нашых пролетарскіх паэтаў, у вершы „Я чую кліч“... ужо цвёрда ведае, што сонца волі глянула ў вакно хаты беларускага селяніна; ён ведае, што мінуліся часы, калі з сялянскай працы ласавалі паны. Сягоньня сам працоўны зьяўляецца гаспадаром сваёй працы. „Крывавыя сьляды“, „хмары“, „туман“ адышлі ў нябыт. „Беларусі дзеці больш ня будуць ценьмі“... І прыдзе час калі: „Сьлед мінулай паншчыны будзе толькі сон!“

Вершы Дудара, Вольнага, Пушчы і Якімовіча зьліваюцца ў агульную ўздыхаючую сымфонію бадзёрасьці, радасьці маладога жыцьця і цвёрдай веры ў лепшую будучыню.

З гэтага нумару пачынаецца вядомая аповесьць М. Чарота „Сьвінапас“; аповесьць аб Грышчы-сьвінапасе, які зрабіўся паўстанцам, зрабіўся правадзіром сваіх братоў у іх барацьбе з панамі. Па гэтаму твору напісаны сцэнары кіно-карціны „Лясная быль“, якая з такім посьпехам дэманстравалася ў свой час у нашых кіно-тэатрах.

Барацьба паміж старым і новым у вёсцы пуката адбіваецца ў аповяданьні З. Бядулі „У глушы“.

Калі яшчэ сюды дадаць артыкулы: Ёгнатоўскага „Бальшавіцкім шляхам“, С. Фрай „На аванпостах“, М. Баравога „Жыцьцё вясковай моладзі ў Заходняй Беларусі“ ды Ан. Вольнага „Комсамолія“

(па лістох з вёскі), то мы будзем мець перад сабой ясны твар часопісу. Часопісу новых, маладых, моцных, бунтарскіх сіл, якія „зарунелі на беларускіх загонах, узораных плугам Кастрычнікавай рэволюцыі“.

Мэта, якая потым у вядомай „Замест дэкларацыі“ („Маладняк“ № 6 за 1925 г.) вызначалася, як

„з асноў сягоньнешняга жыцця вылучыць асновы заўтрашняга і апрануць іх у вопратку мастацкай творчасці, штодзённы вопыт рабочых і сялян — будаўнікоў новага сьвету — ажыццёвіць у мастацкіх праўдзівых вобразах“

Ужо яскрава намячаецца ў гэтым першым нумары, які, трэба адна-таваць, быў вельмі прыхільна спатканы крытыкай.

У наступным

1924

годзе вышла чатыры нумары часопісу (№ № 2—3, 4, 5) у трох сшытках. Склад рэдакцыйнай колегіі застаецца ранейшы і толькі з № 5 далучаецца яшчэ Мік. Арэхва, тагочасны сэкратар ЦК ЛКСМБ.

У разьдзеле прозы мы маем далейшы працяг аповесьці Чарота „Сьвінапас“, якая канчаецца захопам Менску Чырвонай арміяй. Хоць у канцы напісана „канец першай часці“, але і да гэтага часу далейшага працягу аповесьці, які-б паказаў нам Грышку ўжо не ва ўмовах грамадзянскае вайны, а ў пэрыядзе мірнае будаўнічае працы, мы ня маем. А шкада.

З гэтага-ж году пачынаецца друкам аповесьць Ан. Вольнага „Два“, цікавая спроба прыгодніцкай романтикі на беларускай глебе, якая, ня гледзячы на свае некаторыя мастацкія недахопы, карыстаецца вялікай папулярнасьцю, асабліва сярод вучнёўскай моладзі.

Якуб Колас у сваёй казцы „Што яны страцілі“ ў вобразе гутарак і адчуваньняў розных казюляк алегорычна перадае настроі пэўных колаў грамады. На асноўнае пытаньне: што такое шчасьце? кожны дае свой адказ, які выплывае з яго адносін да грамады.

З гэтага году на старонках часопісу зьяўляецца прозьвішча К. Чорнага. Яго апавяданьне „Дзякуй богу, як шклянка“ з жыцця новай вёскі. Жыцьцё на вёсцы, шчыльная сувязь з ёй, зразумела, былі ў той час асноўнай крыніцай яго творчасці.

Выступае і Андр. Александровіч у якасьці прозаіка. Мы маем на ўвазе яго „Палёт у мінулае“ (ад Каліноўскага да нашых дзён). Гісторыя тройкі бойкіх рухавых хлапцоў з заводу, якія вынашлі прыладу для вандраваньня ў мінулае. На сваім „Паўлюяздане“ яны

пазнаюць мінулае жыццё Беларусі. Багушэвіч, героічная барацьба беларускіх паўстанцаў на чале з Кастусём Каліноўскім праходзяць перад іх вачыма.

Жыццё яўрэйскіх рабочых і рамеснікаў, якія побач з беларускімі рабочымі і сялянамі жывуць і працуюць на працягу сталецьцяў, знаходзіла вельмі слабае адбіццё ў беларускай літаратуры. Гэта зусім зразумела. Значная колькасць тэм з свайго жыцця, для распрацоўкі якіх не хапала ў беларускіх пісьменьнікаў часу, спрыяла гэтаму. У № 2—3 мы якраз маем першую, праўда, яшчэ слабую, спробу на старонках часопісу адбіць жыццё яўрэяў. Апавяданьне „Ўцка“ Я. Левіна малюе гісторыю сіраты Ўцкі, бацьку якога вясковага шкляра Лейбу забілі балахоўцы.

Вострую патрэбу вёскі ў п'есе, у сдэнічным творы часопіс па меры магчымасьці спрабуе задаволіць. У 1924 г. выдрукаваны „Чаму Янка ў камуну пайшоў“ агіт-жарт у 1 дзеі М. Міцкевіча і „Калі дзяк гаворыць праўду“ антырэлігійны аднаактовы жарт Ан. Вольнага.

З разьдзелу поэзіі трэба ў першую чаргу аднатаваць: „Комсамолія“ Чарота, „Вам“ Купалы, „Вясковец-рабфакавец“ Ц. Гартнага, „З песьняў сонца“ Бядулі і „Студэнт“ Дубоўкі. Гэтыя творы ў сёньнешнія дні настолькі вядомы шырокім колам чытачоў беларускай літаратуры, што на іх можна і не застанаўлівацца.

Сярод новых прозьвішчаў поэтаў мы бачым Чарнушэвіча (зборнік яго вершаў „Дзіва“ вышаў у 1927 г.) і А. Бабарэку (сучаснага ўзвышшаўскага крытыка), які ў той час таксама пісаў вершы.

Па ранейшаму друкуюцца Александровіч, Пушча і Дудар. Александровіч выступае з урыўкамі з поэмы „Менскі рытм“ як яскрава акрэсьлены поэта гораду, яго рытмаў і зыкаў. Пушча, захоплены імажынізмам, распрацоўвае вясковыя мотывы. Вершы гэтага часу ўвайшлі ў яго першы зборнік „Раніца рыкае“. У Дудара асноўным мотывам вершаў гэтага часу зьяўляецца мотыў барацьбы („З вершаў 1920 г.“, „Поэты рэвалюцыі“).

Зьяўляецца на старонках часопісу і першая спроба перакладу. Гэта пераклад вершу расійскага поэта Ціханова „Самі“, які зроблены Ал. Дударом.

Цікава аднатаваць, што ў гэтым годзе мы маем спробу літаратурнай апрацоўкі ўражаньняў ад жыцця беларускай вёскі (М. М.— „Вандраваньне па Беларусі“). Але гэты жанр у далейшым (як мы ўбачым) зусім не культываваўся.

Грамадзка-політычны адзел тут пабудаваны тэматычна, так № 2—3 прысьвечаны пяцігодзьдзю Комсамолу і вызваленьню Бела-

русі, а № 4 і 5 Леніну. Сярод аўтароў артыкулаў спатыкаем прозьвішчы Троцкага, Багудкага, проф. Ігнатоўскага, проф. Вольфсона, Цьвікевіча І. і інш.

Маецца шэраг невялічкіх артыкулаў аб тэатры, хору, беларускай студыі ў Маскве, „Маладняку“ (Грышкі, О. Дылы, Худніцкага і інш.).

Толькі з № 5 зьяўляецца аддзел крытыкі і кнігапісу. Тут Ул. Гайдуковіч разглядае зборнік Журбы „Заранкі“ і выдрукаваны тры невялікія рэцэнзіі. Разгляд зборніку Журбы досыць тэндэнцыйны і аднабокi.

Як бачым, другі год існаваньня вызначаецца пашырэннем тэматыкі часопісу. Зьяўляюцца п'есы, пераклады, крытычна-бібліаграфічныя агляды. Сваімі артыкуламі часопіс адгукаецца на найбольш характэрныя праявы тагочаснага грамадзкага і культурнага жыцця.

Гэтыя традыцыі пераходзяць і ў

1925

год—трэці год выдання. У гэтым годзе вышлі №№ 6, 7, 8, 9 у чатырох сшытках. Рэдагуюць № 6 Самахвалаў і Вольны. На № 7 зусім няма адзнакі аб складзе рэдкалегіі. На двух астатніх аднатавана, што часопіс рэдагуе рэдкалегія. Склад гэтай рэдкалегіі не паказаны. Ранейшая вокладка з малюнкам маладога лесу ўверсе і малюнкам, які характарызуе змест нумару ўнізе, змяняецца з № 7 на вельмі ўдалую белую вокладку, аздобленую ўверсе беларускім поясам з значком Кіма.

Лік супрацоўнікаў часопісу павялічваецца. На яго старонках зьяўляюцца новыя прозьвішчы. У дзедзіне прозы з новых імён можна аднатаваць Зарэцкага, Крапіву, Хурсіка і Мазуркевіча. Бабарэка, які выступаў раней з вершамі, у гэтым годзе дае колькі ўрыўкаў з сваёй аповесьці „Мяцежным шляхам“. Друкуецца далейшы працяг аповесьці Вольнага „Два“, але ў часопісу яна застаецца няскончанай.

К. Чорны дае цэлую групу апавяданняў з сялянскага жыцця („Срэбра жыцця“, „Забойства“, „На дарозе“). У гэтых апавяданнях устае перад намі цэлая галерэя сялянскіх тыпаў. Псыхолёгічныя разважанні, тое, што зьяўляецца характэрным для Чорнага ў пазнейшы час, маюцца ў зародкавым стане і тут. „Радасьць людскога жыцця, бясконцае захапленне існаваньня“, апавітыя глыбокім лірызмам, знаходзіць аўтар у самых, здавалася-б, дробных праявах чалавечага жыцця.

Барацьба старога з новым, перамога гэтага новага—вось асноўныя тэмы твораў М. Зарэцкага, якія былі выдрукаваны ў гэтым

годзе („Як Настулька комсамолкай зрабілася“, „42 докумэнт“). Апавяданьне „42“ (схэма літаратурнай ілюстрацыі) з часоў бандытызму на Беларусі, пабудаванае з асобных дакументаў, як пратаколы, загады, лісты. Тэлеграмы зьяўляецца навіной у беларускай літаратуры. Галоўнае, што аўтар дае сваім дакументам такую мастацкую апрацоўку, што яго героі, як жывыя, выпукляюцца ў гэтым творы.

Недахопы коопэрацыйнага будаўніцтва, прымазваньне да грамадзкай працы з мэтай пагрэць свае рукі адбіваецца ў апавяданьні Хурсіка „Зарабіў“, якое зрабілася ўжо хрэстоматычным творам.

Друкуе сваё апавяданьне „Бранявік“ з эпохі вайны з Польшчай Мазуркевіч. Творы Крапівы, якія дагэтуль друкаваліся толькі ў газэтах, пачынаюць зьяўляцца ў „Маладняку“ („Ну й людзі! ну й суседзі“, „Кляса“).

У поэме-інсцэніроўцы Александровіча „Паўстанцы“ (ёсьць асобным выданьнем) малююцца настроі еялян Заходняй Беларусі. Напісаная цікава, яна і дагэтуль карыстаецца ў школах значнай популярнасьцю.

У дзедзіне поэзіі таксама зьяўляецца цэлы шэраг новых імён: Труса, Падабеда, Туміловіча, Дубовіка, Крапівы, Ярмака. Стары нашанівец Алесь Гурло ўваходзіць у склад аб'яднаньня, і яго творы таксама пачынаюць зьяўляцца на старонках часопісу. У гэтым годзе аж 13 поэтаў выдрукавалі на старонках „Маладняка“ свае творы.

Сувязь з Украінай, якая наладжваецца ў той час, прыносіць у часопіс пераклады з украінскай мовы. Друкуюцца вершы Тычыны і Сосюры ў перакладах Пушчы і Дубоўкі.

Некаторыя поэты пераходзяць да буйнейшых твораў. Зьяўляюцца поэмы. Тэма „шлюб у вёсцы з горадам“ знайшла сваё яскравае выяўленьне ў поэме М. Чарота „Беларусь лапцюжная“. Горад і вёска ў іх жыцьцёвых узаемадачыненнях шырока разгортваюцца ў гэтым творы. Зусім іншую тэматычную ўстаноўку мае поэма Ал. Дудара „Шанхайскі шоўк“. Змаганьне кітайскага пролетарыату з уціскам ангельскіх імперыялістых зьяўляецца асноўнай тэмай гэтай поэмы. Маладнякоўцы спрабуюць выйсьці з параўнальна вузкага кола тэм жыцьця сваёй краіны, выйсьці за нацыянальныя межы. Удалым прыкладам гэтага зьяўляецца поэма Дудара. Дубоўка ў „Там, дзе вазёры“ (адрывак з поэмы) успамінае аб мінулым, але не такім далёкім, жыцьці Беларусі.

Разьдзел крытыкі вызначаецца артыкуламі Бабарэкі „Вясну радзіла восень“ (да пытаньня аб кірунках у сучаснай беларускай літаратуры) і яго ж— „Лірыка Міхася Чарота“. Ул. Гайдуковіч дае пашыраныя і абгрунтаваныя разгляды зборнікаў: Пушчы „Раніца

рыкае“ і Александровіча „Па беларускім бруку“. У сувязі з 15-гадовым юбілеем Ал. Гурло зьмешчаны арт. Н. Чарнушэвіча „Ал. Гурло, як поэта і грамадзянін“.

Амаль ува ўсіх гэтых артыкулах праводзіцца падкальваньне старых пісьменьнікаў ці то ў форме процістаўленьня маладых старым, ці проста выбрыкаў па адрасу старых пісьменьнікаў, што часам набывала вузка-асабістыя непрынцыповыя формы, замест прынцыповага змаганьня „Маладняка“ з старымі адраджэнцкімі традыцыямі.

Сіратліва выглядае адзіны артыкул аб „беларускім мастацтве ў Польшчы“ Каспяровіча.

З артыкулаў аддзелу грамадзка-політычнага (трэба сказаць аддзел вельмі слабы) можна аднатаваць Чарвякова „Ад II да III зьезду Саветаў Беларусі“, Жылуновіча „Будаваньне Савецкай Беларусі і роля ў гэтым т. У. М. Ігнатоўскага“ ды Парэчына „Як будуюцца Савецкая дзяржава“.

Адзінока на задох № 9 прытулілася адзіная рэцэнзія М. А. на I том Я. Купалы.

Як бачым, гэты год дае павялічэньне ліку новых літаратурных сіл. Шэраг пісьменьнікаў і поэтаў, вышаўшых на шырокі шлях беларускай літаратуры пачалі сваю сталую літаратурную працу з „Маладняка“. Як бачым, у гэтым годзе маецца поўная адсутнасць аддзелу кнігапісу і драматычных твораў (выключэньне—„Паўстанцы“ Александровіча). Цяпер можна перайсьці да разгляду літаратурнай прадукцыі, якая зьмешчана ў часопісу за

1926

год. Гэты год вызначаецца паглыбленьнем зместу часопісу. Пашыраецца лік перакладаў; аддзел кнігапісу, дагэтуль амаль не існаваўшы, набывае вялікае значэньне. У шэрагі супрацоўнікаў уліваецца новая моцная плынь літаратурнага маладняка.

У гэтым годзе вышла 10 нумароў, якія зьмешчаны ў 9 сшытках. Склад рэдакцыйнай колегіі мяняецца з нумара ў нумар. У складзе яе былі: Адзінец, Александровіч, Гесэн, Ігнатоўскі і Зарэцкі. Часопіс, які да гэтага году быў органам ЦК ЛКСМБ, становіцца адначасна і органам ЦК КП(б)Б.

Пасьля выхаду з „Маладняка“ групы „Узвышша“ з № 9 часопіс становіцца органам ЦБ „Маладняка“. Для рэдагаваньня вылучаецца рэдкалегія ў складзе Чарота, Зарэцкага і Дудара. У гэтым-жа нумары зьмешчана дэкларацыя „Ад Усебеларускага аб'яднаньня поэтаў і пісьменьнікаў „Маладняк““.

Дэкларацыя аднатоўвае, што, уваходзячы ў чацьверты год свайго існавання, аб'яднаньне

„застаецца той-жа моцнай, масавай літаратурнай арганізацыяй, якой была і да гэтага часу. Ускладненыя варункі працы, пашырэнне і паглыбленне чарговых задач па будаванні беларускай пролетарскай літаратуры патрабуюць некаторага перагрупавання сіл, некаторае зьмены, рацыяналізацыі метадаў працы, але задача цалкам застаецца ранейшая—гэта будаўніцтва пролетарскае літаратуры шляхам творчае працы, з аднаго боку, і, з другога, шляхам выяўленьня і арганізацыі літаратурна-мастацкіх сіл з рабочай і сялянскай масы“.

За гэты год у часопісу зьмешчаны творы 18 пісьменьнікаў. З пісьменьнікаў, якія ўжо друкаваліся ў „Маладняку“, маюцца толькі Чарот, Чорны, Зарэцкі і Крапіва. Рэшта гэта новыя літаратурныя сілы—Галавач, Барашка, Траецкі, Кавалёнак, Нікановіч, Каваль, Мурашка, Корсік, Чарняўская і Юркевіч, якія з гэтага году ўваходзіць у шырокую літаратуру. Наглядаецца і цікавае зьявішча, калі таварышы, вядомыя як поэты (Дудар, Лужанін, Лявонны) спрабуюць, і інады ўдала, свае сілы на апавяданьнях.

Тэматыка ў прозе гэтага году самая рознастайная. Нават абеглы агляд паказвае гэта. Мы маем: жыццё дробных шэрых людзей з іх вузкім колам інтарэсаў (Чорны, Крапіва), зямельнае пытаньне ў вёсцы (Галавач, Каваль), бяднота сялянская (Траецкі), бацькі і дзеці (Зарэцкі), барацьба за вызваленне (Барашка), унутраныя супярэчнасьці ў сялянскім жыцці (Траецкі), барацьба з цёмнымі плямамі ў жыцці вёскі (Юркевіч), астрожнае жыццё ў Заходняй Беларусі (Замежны), радасьць працы (Нікановіч), жыццё і сьмерць (Чорны), успаміны аб мінулым жыцці (Лужанін), жыццё іншых нацыянальнасьцяй у прыватнасьці яўрэяў (Мурашка), прыстасоўваньне да ўлады (Чарот), каханьне ў самых рознастайных формах і адценьнях. Трэба сказаць, што апошняя тэма асабліва пашанцавала. Так у Чарняўскай („Бязьдзетухна“) героіня ня хоча мець дзіця ад нялюбага, за якога яе прымусілі выйсці замуж. Зарэцкі („На чыгунцы“) перадае гісторыю аб інвалідзе вайны, які ў поездзе, перапоўненым салдатамі і спэкулянтамі, спатыкаецца з дзяўчынай, якая робіцца яго жонкай і як на другі дзень ён, пасьпеўшы усадзіць у поезд жонку, сам застаецца, ня ведаючы ні яе прозьвішча, ні месца жыхарства. У Галавача („Бывае і так“) герой, прымазаўшыся да партыі і займаючы адказную пасаду чалавек, спакушае прыбіральшчыцу, захапіўшыся яе маладосьцю, і потым кідае. Лявонны („Бяз крыльяў“) расчыняе старую гісторыю, як дзяўчына

кінутая каханкам з дзіцянем, прымушана, загубіўшы дзіцяне, пайсці па шляху простытуцы. Нарэшце, Дудар („Спатканьне“) у досыць романтичнай форме дае спатканьне „рэвалюцыянера“ з простытуткай.

Яшчэ шыршае кола тэм знаходзім у поэтаў: ад глыбока інтымных асабовых перажываньняў, якія выплываюць з радаснага ўспрыняцьця жыцьця, да мотываў барацьбы і перамогі, нашага будаўніцтва. З 33 поэтаў, выдрукаваўшых у гэтым годзе свае творы, аж 21 зьяўляюцца новымі на старонках часопісу. Гэта—Дарожны, Залётны, Звонак, Маракоў, Дуброўскі, Бобрык, Глебка, Лясны, Бандарына, Пфляумбаум, Лужанін, Відук, Фамін, Плаўнік, Кляшторны, Вішнеўская, Лявонны, Казлоўскі, Маркава і Казлоў, Пачынае друкавацца ў „Маладняку“ і стары poeta Журба (Івашын). Як бачым, на гэты год прыпадае пачатак друкаваньня ў часопісу поэтэс-маладняковак: Бандарынай, Вішнеўскай і Пфляумбаум. Шэраг поэтаў зьмясьцілі значную колькасць сваіх твораў. Гэтыя вершы ўвайшлі ў іх тагочасныя зборнікі ў выданні „Маладняка“.

У часопісу маецца значная колькасць перакладаў, але ў зьмяшчэньні іх адчуваецца пэўная бясплянавацьць. Перакладчыкі перакладаюць тое, што ім падабаецца, зусім ня лічачыся з вымаганьнямі часу і агульнай устаноўкай часопісу. Выдрукаваны пераклады з Дж. Лёндана, Лёнгфэлло, Уэльса, Р. Тагора, Байрона, Суінбарна, Шыльлера, Бодлера і А. Мюссэ. У адзеле грамадзка-політычным выдрукаваны досыць цікавы пераклад з ангельскага артыкулу А. Панненкука „Марксызм і дарвінізм“.

З крытычных і гісторыка-літаратурных артыкулаў можам аднатаваць Бабарэкі „З далін на узвышшы“, Глыбоцкага „Аб фальшы камэртонаў“, Васілеўскага „Пясняр вясковага адраджэньня“ (аб творчасці Крапівы), Дубоўкі „Два гады працы Маладняка“, Цьвяткова „Наш селянін, яго прыцелі і ворагі ў літаратурным адбіцьці“ (аб рысах народніцтва на беларускай глебе ў творчасці Сыракомлі).

Маюцца артыкулы, прысьвечаныя музыцы (Дрэйзін „Проблемы нацыянальнай музыкі“) і малярству (Майзэліс „Шляхі сучаснага малярства“).

На старонках часопісу пачынаюць друкавацца і артыкулы па дасьледаньню беларускага фольклёру Шлюбскага („Русальніца“) і Баркоўскага („Вясельны быт беларускага селяніна“).

Грамадзка-політычны адзел адгукаецца ў сваіх артыкулах на ўсе галоўнейшыя політычныя падзеі гэтага часу. З артыкулаў варта вызначыць Барашкі „Сьцяпан Булат“, Асьмова „Забастоўка ангель-

скіх вуглякопаў“, Ігнатоўскага „Увагі аб вынікнавеньні беларускага руху“ і Крывіцкага „Гаспадарчае становішча БССР“.

Адзел кнігапісу прадстаўлены багата. Тут маюцца ня толькі рэцэнзіі на ўсю маладняцкую продукцыю, але і на творы іншых пісьменьнікаў. За гэты час выдрукавана 39 рэцэнзій, з якіх—аб творах мастацкае літаратуры 25, аб зборніках і часопісах—6 і аб кніжках на розныя тэмы—8. Цэнтр цяжару літаратурных спрэчак пераносіцца ў гэты адзел. Варта толькі ўспомніць рэцэнзіі А. Д. на зборнік Пушчы „Vita“, А. Бабарэкі на зб. Якімовіча „Вершы“ і Я. Ч. на зб. Дубоўкі „Credo“. Гэтыя спрэчкі, аб узаемаадносінах ідэолёгіі і формы, аб соцыяльнай устаноўцы творчасці поэты, аб мастацкай каштоўнасці твораў, аб ролі мастацкага твору ў грамадзкім жыцці, знайшлі тут сваё адбіццё. Як бачым, у параўнаньні з ранейшымі гадамі, часопіс значна сцягнуў наперад. Згуртаваньне навокала яго шэрагу новых маладых таленавітых сіл, пашырэнне тэматыкі, палепшаньне якасці творчасці, крытычныя адносіны да яе, рознастайнасць зместу часопісу сьведчаць гэта.

Адным з узорных нумароў гэтага году па гармонічнасці падбору матар'ялу трэба лічыць № 11 (2).

Як орган ЦБ „Маладняка“ ўваходзіць часопіс у

1927

год. Рэдакцыйная колегія, абраная пленумам Цэнтральнага Бюро, працуе і ў гэтым годзе. Часопіс набывае больш рэгулярны характар, хоць у свой час нумары выходзяць са значным спазьненнем. Усяго вышла 10 нумароў, якія зьмешчаны ў 9 сшытках. Апошні № 10 датаваны кастрычнікам, так што за лістапад і сьнежань часопіс ня вышаў. Тлумачыцца гэта тым, што ў гэты час арганізацыя перажывала пэўны крызіс, які выклікаў у канцы 1927 году адыход старэйшых маладнякоўцаў у групу „Полымя“.

У часопісу выдрукаваны творы амаль усіх сяброў аб'яднаньня. З новых сіл выступаюць: Лынькоў (Васілёк), Гародня, Мікуліч і Р-ч.

Амаль усе апавяданьні Лынькова, якія зьмешчаны ў яго кніжцы „Аповяданьні“ (вышла ў канцы 1927 г.), убачылі першы раз сьвет у гэтым-жа годзе на старонках „Маладняка“. Тут выдрукаваны апавяданьні „Гома“, „Чыгунныя песьні“, „З мінулых паходаў“ („Над Бугам“) і „У мястэчку“. Аб іх (выключаючы „У мястэчку“) досыць падрабязна кажа М. Гарэцкі ў № 6 „Маладняка“ за 1928 г. і таму заставацца на іх ня варта. Трэба толькі аднатаваць, што якраз у Лынькова мы спатыкаем працягваньне традыцыі, намерчанай яшчэ ў № 1 „Маладняка“ за 1923 г. досыць слабым апавя-

даньнем Левіна „Іцка“, традыцыі апісаньня жыцця яўрэйскіх рабочых і рамеснікаў. І „Гома“ і „У мястычку“ ідуць услед за яго „Гоем“ („Уздым“, Бабруйск 1926 г.) Тыя глыбокія ўнутраныя процэсы, якія адбываюцца ў сувязі з рэвалюцыяй у патрыярхальным побыце местачковага яўрэйства, знайшлі сваё яскравае адбіццё ў Лынькова.

Спрадвечнае пытаньне „бацькі і дзеці“ адбіваецца ў Галавача. Яго ап. „Дзёве сьцежкі“ расказвае, як разышліся сьцежкі „кулака і ў той-жа час купца па лесавых справах“ Рудзіна і яго сына пасля рэвалюцыі.

✓ Васіль Каваль—адзін з яскравейшых нова-сялянскіх пісьменьнікаў „Маладняка“ расказвае то аб тэй барацьбе за новае (ап. „Ліпы“) у сучаснай вёсцы, якая зьяўляецца характэрнай для нашай эпохі, то дае досыць яскравыя замалёўкі сялянскае псыхолёгіі (ап. „Сьнег“). Яго глыбока лірычныя вершы ў прозе „Залатыя агні“ прасякнуты псыхолёгіяй сялянства; „мужыцкая душа“, аб якой часта піша Каваль, чуецца тут.

Тэматыка ў параўнаньні з мінулым годам асабліва не вызначаецца. З тэм мы маем: былыя людзі (Мурашка „Яйцо і сьлівы“), забойства з-за алімэнтаў (Р-ч „Алімэнты“), бандытызм (Лявонны „Выпадак“), эротыка адыходзячай маладосьці (Дудар „Пані Лясоцкая“) расчараваньне ў сваіх ідэалах (Траецкі „Бор высякалі“), барацьба з пайамі (Хурсік „Барвяныя бляскі“), бацькава помста (Лявонны „Пад млынны скрып“), грамадзянская вайна (Гародня „У паплавох“).

У часопісу выдрукаваны ўрыўкі з аповесці Т. Гушчы „У глыбі Палесься“; але, узятыя выпадкова, яны ня робяць належнага ўражаньня.

Можна яшчэ аднатаваць успаміны паэты Ал. Гурло з эпохі Лютаўскай і Кастрычнікавай рэвалюцыі, калі аўтар служыў на эскадронным мінаносцы „Забіяка“.

Разьдзел поэзіі прадстаўлены 31 паэтам. Сярод іх новымі зьяўляюцца: Хадыка, Моркаўка, Росіч, Вечар, Жылка, Г. Брэская, М. Багунец, Хведаровіч і Гладкі. Праўда, Моркаўка і Жылка прышлі на старонкі „Маладняка“ амаль ўжо выяўленымі паэтамі. Першы пачаў друкавацца з 1922 г. („Вольны сыцяг“ № 1 (9), другі яшчэ ў 1922 (?) г. выпусціў дзёве кніжачкі „Уяўленьне“ і „На ростані“. У вершах гэтага году спатыкаюцца мотывы соцыяльныя, нацыянальныя, гарадзкія, прыродаапісальныя, любоўныя і асабовыя.

Па прыкладу мінулых год часопіс зьмяшчае шэраг перакладаў з расійскай (А. Блок, „Дванаццаць“; Бязыменскі, „Партбілет“; Зорыч, „Роўна а чацьвертай“), нямецкай (Гейнэ, „Песьні“), ангельскай

(Лёнгфэлло, урыўкі з „Песьні аб Гайаваце“, Уот Уітмэн „Песьня пра вольны шлях“, Тагор урыўкі з „Гітанджалі“, Альберт Рыс Вільямс „Уся ўлада Саветам“), харвацкай (Бруно Штэйнер—верш) і украінскай (Сенчанка, „З запісак“). У свой час мы пісалі („Маладняк“ № 3 за 1928 г.) аб недахопах перакладу „Дванаццаці“ Блока. Што тычыцца рэшты перакладаў, дык трэба аднаваць, што выбар твораў для перакладаў паранейшаму самы стракаты і бясплянавы. Як і раней, густ і нахіл перакладчыка зьяўляецца галоўным у падборы перакладаў. Слова рэдакцыі пакуль няма, калі ня лічыць выключэньнем перакладу ўрыўку з кнігі Вільямса, які хоць ня мае асаблівай мастацкай вартасьці, але патрэбен быў для юбілейнага нумару, ды поэмы Блока „Дванаццаць“, пераклад якой на беларускую мову быў даўно неабходны.

Аддзел „пытаньні літаратуры і мастацтва“ складзены па большай частцы выпадкова. Тут поруч з цікавымі артыкуламі маюцца такія, як Куліка „Луі Давід Рыэль“ аб рэвалюцыянерах-французе правядыры канадзкіх індыйцаў у іх барацьбе з захопнікамі-ангельцамі, якія ніякай вартасьці для беларускага чытача ня маюць. З артыкулаў варта аднаваць Цьвяткова „Таварыства філёматаў“, Быкаўца „Літаратурныя арганізацыі на Украіне“, Каспяровіча „Мотывы барацьбы ў творчасці М. Багдановіча“, яго-ж „Матар’ялы для вывучэньня Віцебскай краёвай літаратуры і мастацтва“, проф. Ефімава „Літаратура і клясы“, Проф. Бузука „Увагі аб мове і стылю маладнякоўцаў“, яго-ж „Украінская літаратура пасья Кастрычніка“, Т. Глыбоцкага „Шляхам Кастрычніка“ (аб беларускай літаратуры за 10 год), Дрэйзіна „Бэтговэн“, Шлюбскага „Беларуская політычная карыкатура“ (аб карыкатурах Каганца і Ружанцова) і Баркоўскага „Ленін у беларускай поэзіі“.

Астаповіч у артыкуле „Другі бок мядалі“ ставіць цікавае пытаньне аб нашым літаратурным маладняку, а Калядны („Маладая сучаснасьць“) разглядае прадукцыю провінцыяльных філій „Маладняка“. Вось амаль усё, што зьмешчана ў часопісу ў гэтай дзедзіне.

Артыкулы грамадзка-політычнага характару можна падзяліць на дзьве групы: пытаньні бягучай політыкі і сучаснага жыцьця (Каплан, Парэчын і Курцік) і гістарычныя нататкі з эпохі 1863 г. 1905 г. (Баркоўскі, Волмар, Шлюбскі). Як бачым, не багата.

Зусім дрэнна стаіць справа з кнігапісам. Гэты аддзел часопісу, які павінен дапамагчы чытачу разабрацца ў кніжнай прадукцыі, якая выпускаецца нашымі выдавецтвамі на рынак, і які ў папярэднім годзе адыгрываў такую значную ролю ў часопісу, у гэтым годзе гэтай мэты не дасягае. За ўвесь год зьмешчана ўсяго 19 рэцэнзій. З іх

толькі 4 на творы мастацкае літаратуры, 6 на альманахі і часопісы і рэшта на самыя рознастайныя кніжкі, якія ніякага дачынення да агульнага шляху часопісу ня маюць. Цікава аднатаваць, што на артыкул Каспяровіча ў № 6 за гэты год, які вышаў асобным адбіткам, у № 9 дадзена спецыяльная рэцэнзія. Надрукавана рэцэнзія на „Труды Ленинградского общества экслибристов“ у той час, калі ўсіх асоб на Беларусі, якія цікавяцца экслібрысам, можна пералічыць па пальцах. З твораў расійскай літаратуры гэтага часу не знайшлося больш выдатных і характэрных, чымсі „Колокола“ Еўдакімава.

З агульнай досіць шэрай масы нумароў гэтага году выдзяляецца № 10, прысьвечаны Кастрычнікавай рэвалюцыі.

Новае Часовае Кіраўніцтва, абранае сходам Менскай філіі, горача прынялося за працу. Прымаюцца крокі да рэгулярнага выхаду часопісу у новым

1928

годзе. З № 1 часопіс выходзіць, змяніўшы формат, вокладку і склад рэдакцыйнай колегіі. У склад рэдкалегіі ўваходзяць Галавач, Каваль, Моркаўка, Мурашка і Хурсік. Пасьля Ёсебеларускай канфэрэнцыі адбываюцца некаторыя змены. У склад рэдкалегіі ўваходзяць Галавач, Каваль, Моркаўка, Ліманоўскі і Звонак. З № 10 у складзе рэдкалегіі бачым Ё. Барашку. Часопіс набывае рэгулярны характар і акуратна выходзіць штотомсячна. Новыя сілы, якія згрупаваліся навокала часопісу, значна ўзмацняюць яго працу.

Разглядаючы разьдзел прозы, мы знаходзім у ім творы аж 20 пісьменьнікаў. Тут маюцца прозьвішчы Мурашкі, Галавача, Хурсіка, Лынькова, Барашкі, Каваля, Нікановіча, Труса, Мікуліча, Звонака, Відука, Росіча і Вечара. Зьяўляюцца новыя для часопісу прозьвішчы Максіма Гарэцкага, Салагуба, Гараўскага, Раздольнага, Пальчэўскага, Губарэвіча і Баранова.

Цікава аднатаваць, што і ў гэтым годзе (як і ў 1926 г.) частка поэтаў (Вечар, Відук, Звонак і Трус) спрабуюць свае сілы ў творах апавядальнага характару.

З гэтага году ў часопісу зьяўляюцца рэчы вялікага памеру. Гэта апавесць Р. Мурашкі „У іхным доме“. Каротка зьмест яе наступны. Вольга Аляксеўна Маліноўская, дачка былога абшарніка пасьля доўгіх вандраваньняў па сьвету жыве ў сваім маёнтку, які чамусьці застаўся за ёй. Адыходзіць маладосьць. Кранваюць сэрца ўспаміны мінулага, таго, што здаецца больш ня вернецца. Яе запра-

шаюць прыняць удзел у спектаклі, які адбудзецца ў блізкім сяле. У часе рэпэтыцыі яна спатыкаецца з Сяргеем, пятнаццацігадовым піонэрам, сынам загадчыка Нардому, комуніста Ліпнеўскага. Яна робіць захады, каб распаліць у хлопчыка пачуццё. Гэта ёй удаецца. У другім пляне разгортываецца жыццё яе брата, які жыве з пакаёўкай і нават спрабуе згвалціць сваю сястру. Гэта яскравы паталёгічны тып, тып дэгенэрата. У стане разгубленасці ён канчае жыццё самагубствам. Гэтым часам Вольга Аляксееўна атрымоўвае ліст ад сваёй сяброўкі мінулых год Натачкі, якая, праз агульных знаёмых даведаўшыся аб ёй, запрашае яе кінуць усё і ехаць. Вольга Аляксееўна ўпотаіку прадае маемасьць і выяжджае. На новым месцы яна сходзіцца з хэўрай „былых людзей“, нэпманаў, шпіёнаў. Новае жыццё ўладна зацягвае яе. Аднак хутка ўсё выкрываецца, і гэта шумавіньне апыняецца на лаўцы падсудных. Гаспадарка ўпотаіку прададзеная кулаку, была адабрана, і на яе частцы цяпер жыве былая пакаёўка, згвалчаная панам. А Вольга Аляксееўна на далёкіх Салавецкіх выспах марыць аб мінулым.

Асноўная тэма, распрацоўваемая аўтарам, гэта „іх дом“, гэта ўнутраная эміграцыя, якая, застаўшыся тут у СССР яшчэ імкнецца зрабіць штосьці, каб пашкодзіць нашаму будаўніцтву. Трэба сказаць, што Мурашцы тут больш удаюцца адмоўныя персанажы. Так, Вольга Аляксееўна, тып жанчыны драпежніцы, абмалёвана ім надзвычайна ўдала. Цэлая галерэя наведвальнікаў Натачкі: нэпман Адогаў, poeta Непакоёў, інжынэр Балясаў, „залатая моладзь“—Русабай і Бацубаеў ды і сама Натачка пададзены яскрава.

Горш з тыпамі станоўчымі. Яны ў яго ў гэтым творы дадзены досыць схэматычна. Можа гэта тлумачыцца тым, што ў аўтара на першым пляне стаіць паказ „іхняга дому“.

Соцыяльная каштоўнасць твору ў тым, што ён амаль у першы раз закранае ў беларускай літаратуры праблему ўнутранай эміграцыі. Паказвае, добра адцяняючы належныя месцы, усю нікчэмнасць гэтых людзей. Варта адзначыць падкрэсліваньне аўтарам сыгналізацыі з боку старэйшых пакаленьняў аб нашых дзеях.

У галіне сюжэтнай пабудовы аўтар далёка сьгае наперад. Разгортваньне падзей у двух плянах, цікавыя кампазыцыйныя прыёмы прывабліваюць чытача.

Апавяданьне Мурашкі „Прыгранічны манастыр“ зьяўляецца спробай прыгодніцкага апавяданьня. Прыём таямніцы ўдала распрацаваны ў гэтым творы. Наогул, трэба зазначыць значны наступ наперад Мурашкі за апошні час. Выступіўшы з сялянскай тэматыкай у сваім зб. „Стрэл начны ў лесе“, ён у наступных творах значна

пашырыў ня толькі сваю тэматыку, але і прыёмы апрацоўкі літаратурнага матар'ялу.

З твораў Хурсіка, зьмешчаных у гэтым годзе, зразумела лепшым зьяўляецца „Пільнікі“. Тут аўтар паказвае шлях беднага вясковага хлопца Васілія, які прымушаны ісьці на працу да прыватнага гаспадара пільні. Калі яму піла псуе руку, гаспадар праз бацькоў падсылае грошы, каб ён ня скардзіўся ў саюз. Нарэшце, яму пасья бальніцы ўдаецца застацца на дзяржаўнай пільні. Уласьнік пільні скарачае яго каханку Агатку. Помсьдзячы за сябе і яе, ён падпальвае пільню. Гэтае апавяданьне ўдалося аўтару; тут зусім непадфарваваным праходзіць перад вачыма чытача жыцьцё бацькоў Васіля, пасвойму жадаючых сыну шчасьця. Паказаны і Васіль з яго імкненьнем да працы. Два другіх апавяданьні „Зьмітрок“ і „Янка з Падлесся“ пабудаваны на прынцепах апавяданьня трэцяй асобы. У першым Зьмітрок расказвае аўтару аб сваім змаганьні ў Чырвонай арміі, адносінах з бацькамі, нешчасьлівым каханьні, у другім Янка з Падлесся апавядае завозьнікам у млыне аб сваім побыце ў Чырвонай арміі і жыцьці дома на адрэзанай ад кулакоў зямлі, якія спалілі яго хату.

Галавач у ап. „Дасужая“ паказвае характэрны для нашага часу тып дзяўчыны Надзі. Дачка селяніна-бедняка, яна, горача і шчыра працуючы ў Комсамоле, дабіваецца права паступіць на рабфак, дзе, ня глядзячы на голад і холад першых год вучобы, упарта баркаецца за веды, каб з імі зноў пайсьці на дапамогу вёсцы. У ап. „Кнак“ дадзены напоўжартлівы, але праўдзівы абразок сялянскага побыту, як з-за папяровых мікалаеўскіх грошай распалася вясельле. Апошнія ап. „Суседзі“ з эпохі бандытызму цікава сваёй спробай паказаць шлях селяніна-заможніка Хвілімона ад незадаваленьня ўладай да актыўнага бандытызму.

Романтыку нядаўнага мінулага, героічную барацьбу беларускіх сялян з навалай драпежнікаў-паноў, падае Ёл. Барашка ў ап. „Дар за дар“. Барацьба атраду Рыгора Галоты з карным атрадам польскіх уланаў, аддача свайго жыцьця за лепшую будучыну братоў добра паказана аўтарам.

„Наўздагон за доляю“ і „Крыніца“ Каваля зьяўляюцца даглыбленьнем яго асноўных мотываў вясковага жыцьця. Абуджэньне вясковай жанчыны, актыўны яе ўдзел у грамадзкім жыцьці—вось тэма першага апавяданьня. Глыбока лірычныя, шчырыя, непазбаўленыя біяграфічнага элемэнта замалёўкі вясковага побыту—зьмест другога.

Нікановіч, які зьяўляецца таксама сялянскім пісьменьнікам, у сваіх апавяданьнях („Сьлёзы веснавыя“, „К прасьцягам новага“,

„Аднаго разу вечарам“) распрацоўвае паасобныя моманты сялянскага побыту. Вось хоць-бы імкненне да пераходу на колектыўнае зямлякарыстанне („К прасьцягам новага“). Недахопам твораў зьяўляецца адсутнасць пэўнага сюжэтнага стрыжню. Часта твор зьяўляецца спалучэннем асобных лірычных абразкоў ды некаторых малюнкаў і адчуванняў бяз пэўнае тэматычнае ўстаноўкі. А гэта, калі пачынае рабіцца правілам, бязумоўна, будзе недахопам.

Тэматыка рэшты твораў вызначаецца сваёй разнастайнасцю. Перад вачыма чытача праходзіць грамадзянская вайна (Мікуліч), прастытуцыя (Трус), жыццё рабочых у капіталістычных краінах (Раздольны), шпіянаж (Пальчэўскі, Баранаў), трагедыя лішняга чалавека (А. Звонак), рэлігійныя супярэчнасці (М. Гарэцкі), жыццё бяспрытульных (Губарэвіч), нечаканае спатканне (П. Росіч), турэмнае жыццё ў Зах. Беларусі (Салагуб), здрада брата—мотыў Каіна (Відук), колізія паміж грамадскім і асабовым (Лынькоў), уцёк з Польшчы ў Сав. Беларусь (Вечар), каханне (Відук), апрацоўка народных легенд (Мікуліч).

З поэтаў, спрабуючых свае сілы ў гэтым жанры, можна аднаваць Ал. Звонака і Відука. Можа гэта тлумачыцца тым, што гэта ўжо ня першыя іх спробы але іх апавяданні стаяць вышэй за апавяданні Вечара і Труса.

Але, калі мы можам хваліцца значным пашырэннем тэматыкі, то ў галіне формы прозаічных твораў асаблівых дасягненняў няма. Апавяданне ад трэцяй асобы, адступленні, ня ўвязаныя з творам, няўменьне мотываваць дзею, пэўны схэматызм герояў, бясфабульнасць яшчэ займаюць пэўнае месца.

Да разьдзелу літаратуры можна аднесці і падазеныя М. Касьпяровічам апавяданні і вершы старога беларускага пісьменьніка К. Каганца.

У разьдзеле поэзіі спатыкаем прозьвішчы Моркаўкі, Хадыкі, Лявоняга, Маркавай, Вечара, Івашына, Пфляумбаум, Фаміна, Хведаровіча, Бобрыка, Плаўніка, Туміловіча, Маракова, Кляшторнага, Бандарынай і Нюрына. З новых для часопісу імён тут маюцца Шушкевіч, Жаўрук, Казлоўскі, Губарэвіч, Салагуб, Таўбін, Хадкевіч, Сабаленка і Гаўрук. Як і ў галіне прозы, і тут мы маем спробу больш буйных палоген. Гэта поэма А. Звонака „Загай“, яшчэ не закончаная друкам, і легенда Туміловіча „Зарэка“. Колькасць мотываў значная. Маюцца мотывы нацыянальныя, філэзофскія, працы, асабовыя, прыродаапісальныя, любоўныя, грамадскія, соцыяльныя і літаратурныя (у Шушкевіча).

З гэтага году ўпяршыню ё часопісу, ды, здаецца, і ў беларускай літаратуры, зьяўляюцца пароды Стаяна на Ал. Дудара, Дубоўку і Сташэўскага.

З № 10 уведзены новы аддзельчык гумару „На парнаскіх сьцежках“. Пры належнай увазе з боку нашых поэтаў гэты куток гумару абяцае быць цікавым.

Непараўнальна лепш стаіць справа з перакладамі. Пачынае адчувацца рука рэдакцыі. У сувязі з юбілеем Л. Талстога дадзена апавяданьне „Аляксея Гаршок“, у адзнаку прыезду М. Горкага Песьня аб сокале“. Азнямленьне чытачоў з украінскай поэзіяй праводзіцца паранейшаму; тут маюцца пераклады з Тычыны, Сосюры, Масэнко. Зьяўляюцца пераклады і з яўрэйскага поэты І. Харыка.

Пытаньням літаратуры і мастацтва прысьвечаны артыкулы Гарэцкага „Беларуская літаратура пасья „Нашае Нівы“, яго-ж „Колькі слоў аб творах і мове М. Лынькова“, проф. Бузука „Аб беларуска-украінскім літаратурным пабрацімстве“, Сельваноўскага „На подступах да гегемоніі“ (аб расійскай пролетарскай літаратуры), А. Гародні „Ці есьць у нас неабуржуазная літаратура?“, Аляхновіча „На шляхох беларускай пролетарскай літаратуры“, яго-ж „Аб нашых перакладах“, Васілеўскага „Пад аховай роднай песьні“ (аб Баршчэўскім), Касьпяровіча „Карусь Каганец“, яго-ж „Латвійская літаратура“, яго-ж „Мастацтва Латвіі, Эстоніі, Літвы“, Стахода „Да 8 гадавіны сьмерці А. Гаруна“, П. Р. „Барацьба за якасьць“, Пранскуса „Літоўская літаратура“, Замбржыцкага „На прасторах жыцьця“ Т. Гушчы“, Барашкі „Уладар мастацкага слова“ (аб Талстом) і Бобрыка „Партрэт на магілу“ (аб М. Дубовіку).

Адчуваецца і большая плянавасьць у адзеле кнігапісу, які зьмяшчае 36 рэцэнзій. З якіх—19 на творы беларускай мастацкай літаратуры, 6—на часопісы і зборнікі, 5—на творы украінскай літаратуры, 2—на кніжкі па літаратуры і мастацтву і толькі 4 можна аднесці да групы іншых.

Як бачым, 1928 г., які дарэчы яшчэ ня скончыўся, зьяўляецца паваротным пунктам у гісторыі часопісу. Лепшыя дасягненьні 1926 г., году найбольшага росквіту часопісу, ня толькі дасягнуты але ў некаторых частках: павялічэньне ліку артыкулаў на літаратурныя тэмы, зьяўленьне пародый, рэцэнзіі на украінскія выданьні, пераход да буйных палюцен—нават іх перасягнулі.

Больш 4000 старонак зьмяшчаюць у сабе 36 шыткаў, якія да гэтага часу выйшлі ў сьвет. Значны шлях прайшоў часопіс. Праз пэрыоды ўздыму і заняпаду сваёй творча-літаратурнай лініі, праз

хвалі прыліву і адліву літаратурных сіл, часопіс цывёрга праводзіць лінію гуртавання новых таленавітых сіл, якіх парадзіў Кастрычнік.

Варта застанавіцца яшчэ крыху на мастацкім афармленьні часопісу. Адной з асноўных задач часопісу ў першыя гады выдання была дапамога культурнаму ўздыму вясковай моладзі, асьвятленьне жыцця комсамолі вёскі і гораду, азнаямленьне вёскі з беларускай літаратурай.

Таму зусім слушна, што нумары 1923 і 1924 г.г. маюць значную колькасць малюнкаў і ілюстрацый. Няма ніводнага твору, які-б ня быў аздоблены шэрагам малюнкаў для лепшага разуменьня сутнасьці зместу. Шэраг заставак і канцовак упякняюць старонкі часопісу і робяць яго прямейшым для вока малападрахтананага чытача. Магчыма для таго, каб сваім мастацкім афармленьнем прывабіць да беларускае кніжкі новыя шырокія колы спажыўцаў.

Аднак, ужо пачынаючы з 1925 г., ЦК ЛКСМБ пачынае выдаваць спецыяльна для вясковае моладзі часопіс „Малады Араты“ (выходзіў на працягу 1925 і 1926 г.г.). Якраз у гэты часопіс быў перанесены цэнтр вагі выхоўвання вясковай моладзі, і таму ўсе мастацкія аздобы і малюнкi, якія раней былі ў „Маладняку“, пераходзяць на старонкі „Маладога Аратага“. Пачынаючы з 1925 году, „Маладняк“ пачынае выходзіць зусім без малюнкаў; толькі інады ў сувязі з юбілеем даюцца партрэты пісьменьнікаў і грамадзкіх дзеячоў. Напрамак часопісу таксама крыху зьмяняецца. Ён пачынае орыентыравацца на іншае кола чытачоў. Партыйцы і комсамольскі актыў, вясковая і гарадзкая інтэлігенцыя, студэнцтва, слухачы розных тэхнікумаў і курсаў—вось асноўнае кола чытачоў часопісу, пачынаючы з 1925 г.

Вышэй намі былі разгледжаны асноўныя лініі літаратурнага развіцця часопісу. Мільгом мы зазначалі на недахопы грамадзка-політычнага аддзелу. У ім зьмяшчаліся артыкульчыкі газэтнага характару, месца якім толькі на старонках газеты, але не часопісу. Інады вялікія памерам артыкулы зусім не пасуюць да агульнага напрамку часопісу, носяць выпадковы характар і зьмешчаны невядома чаму.

Толькі пачынаючы з селетняга году, часопіс становіцца на належныя рэйкі. Пытаньні культуры, пытаньні культурнага будаўніцтва займаюць месца ранейшай шматтэмнасьці і распыленасьці. І якраз гэта зьяўляецца правільнай устаноўкай часопісу, бо пытаньні эканамічнага будаўніцтва высвятляе ў нас „Савецкае будаўніцтва“, актуальныя пытаньні політычнага жыцця знаходзяць сабе месца на старонках „Бальшавіка Беларусі“, пытаньні гісторыі

занялі належнае месца ў „Польмі“. Зразумела, што не паўтарэньнем ужо сказанага (хоць, гэта інады добра, — *repetitorum est mater studiorum*—казалі калісь старадаўнія рымляне), але высвятленьню проблем культурнага будаўніцтва, надзвычай актуальных у нашых умовах, павінна быць дадзена належнае месца.

Не замыканьне ў вузкае кола (а іншым яна быць ня можа) сваёй літаратуры, яе жыцьця, а шырокае азнаямленьне з жыцьцём іншых літаратур, у першую чаргу літаратур бліжэйшых да нас суседзяў, становіць другую яскравую адзнаку часопісу новага часу.

Апошняя, на што варта зьвярнуць увагу—гэта патаненьне часопісу. Часопіс, які раней каштаваў 6 руб. на год, з новага 1929 году, застаўшыся паранейшаму штомесячным, будзе каштаваць толькі *тры рублі*. Гэтыя крокі да шырокай дэмакратызацыі, дэмакратызацыі ў лепшым сэнсе гэтага слова, характарны для часопісу. Набліжэньне да чытача, тое, што „Маладняк“ робіць сваімі выступленьнямі, пачынае праводзіцца і па другой лініі, па лініі магчымасьці набыць чытачу, нават пры малых матар’яльных сродках, добраякасную літаратурную прадукцыю.

„Маладняк“ шмат новых бадзёрых твораў, уздымаючых вершаў даў у скарбніцу беларускай літаратуры. Амаль ува ўсіх дзіцячых чытанках, літаратурных выпісах для нашае школы, літаратурных зборніках, прысьвечаных гэтай ці іншай тэме, вы знойдзеце творы маладнякоўцаў.

Правядзеньне цвёрдай ідэалёгічнай лініі, барацьба з хістаньнямі некаторых сяброў, рэзкая, але сяброўская крытыка магчымых нездаровых ухілаў, падняцьце літаратурнай кваліфікацыі сяброў аб’яднаньня—чарговая задача часопісу.

Традыцыі мінулых год—друкаваньне драматычных твораў, зьмяшчэньне літаратурна-апрацаваных уражаньняў ад навакольнага жыцьця, паглыбленьне і павялічэньне аддзелу кнігапісу—павінны захавацца і на далейшы час.

Больш хуткае рэагаваньне на творы беларускага прыгожага пісьменства ў выглядзе артыкулаў, аглядаў, рэцэнзій павінна заняць належнае месца.

Заклік народнага паэты Беларусі Я. Купалы, зьмешчаны ў № 1 за 1923 г., які я паставіў эпіграфам, як бачым, здзяйсняецца.

„Маладняк“ буйна ўзрос на нашых літаратурных загонах і ніякія сілы не перашкодзяць яго росту.

Як-бы ў адказ старому жыццю, узняцца над якім заклікаў Купала, ужо ў № 10 за сёлетні год малады поэта Ізраіль Плаўнік піша:

Мы ствараем жыццё сягоння,
Каб у ім збудаваць свой рай...
Ты маліся сівому „Ягове“,—
Нас-жа кліча другая зара!..

Цвёрда і ўпэўнена ўсё ўперад і вышэй ідзе ўсебеларускае аб'яднанне поэтаў і пісьменьнікаў „Маладняк“ і разам з ім на шляху змаганьня за беларускую пролетарскую літаратуру ідзе адзін з старэйшых беларускіх літаратурных часопісаў нашага часу „Маладняк“.

Некаторыя дакумэнты з гісторыі „Малад- няка“¹⁾

№ 1

Рэзолюцыя сходу Менскай філіі „Маладняка“ 9-ХІІ—1927 году.

(Прынята аднагалосна. Прысутнічала 17 сяброў)

1. Ня глядзячы на формальнае існаванне ЦБ, як кіраўнічага органу „Малад-
няка“, праца ў інтарэсах арганізацыі ім фактычна спынена.

2. У выніку політыкі ЦБ апошніх часоў, „Маладняк“, як літаратурная адзінка,
сваё прадняе і моцнае месца ў літаратуры, як барацьбіта за рэволюцыйную, за
пролетарскую літаратуру, страціў.

3. Шэраг памылак з боку ЦБ у справе арганізацыі маладых літаратурных
сіл (заныпад часопісі „Маладняк“, няўважлівыя адносіны да літаратурнага афар-
млення маладзейшых сяброў аб'яднання) давёў арганізацыю да поўнага
развалу.

4. Большасць ЦБ (М. Чарот, М. Зарэцкі, А. Дудар, А. Александровіч) з
верасня месяца г. г. пачалі выказваць занадта дваістыя адносіны да „Маладняка“,
намер кінуць арганізацыю на волю жыццёвай стыхіі і ўтварыць новую літара-
турную адзінку. Фактычныя паводзіны з боку азначанае часткі ЦБ, як: незвяў-
ленне на сходы філіі, зрыў цэлага шэрагу сходаў Менскай філіі, на якіх ставіліся
даклады аб часопісі „Маладняк“ і ЦБ, пэўная тэндэнцыя і фактычнае нежаданьне
працаваць у „Маладняку“, заявы фактычна яшчэ ня вышаўшых з арганізацыі:
„мы ніякага дачынення ня маем да „Маладняка“,—рабіце, што хочаце“,—склалі
ў апошні час становішча надалей немагчымае.

5. З прычыны таго, што ў сучасны момант ЦБ фактычна ня існуе, таксама
як пералічаныя таварышы перасталі фактычна быць і сябрамі аб'яднання, сход
Менскай філіі даручае ініцыятыўнай групе (П. Галавач, Ё. Барашка, С. Хурсік,
Р. Мурашка, Арк. Моркаўка, Вас. Каваль і Е. Пфляумбаум) узяць на сябе часовае
кіраўніцтва ўсім аб'яднаннем і лічыць адзіным выйсьцем з становішча грунтоў-
ную рэарганізацыю „Маладняка“ праз скліканьне ўсебеларускай канфэрэнцыі
аб'яднання, стоячы на ідэолёгічнай плячформе, у аснове якой застаюцца раней-
шыя пункты погляду „Маладняка“ на літаратуру.

6. Новаабранаму часоваму кіраўніцтву даручаецца праз належныя мерапрыем-
ствы—правядзеньне практычнай работы па афармленьню, рэарганізацыі аб'яд-
наньня да скліканьня канфэрэнцыі, а таксама даручаецца прыняць належныя
крокі да нормальнага выйсьця часопісі „Маладняк“.

¹⁾ Выдрукаваныя дакумэнты вельмі яркава характарызуюць пачатак сучас-
нага пэрыяду „Маладняка“.

№ 2

Да ўсіх акруговых філій Усебеларускага Аб'яднання Пэстаў і Письменнікаў „Маладняк“

Дарагія таварышы!

Апошнімі часамі ў „Маладняку“ склалася надта цяжкае становішча. Цэлы шэраг выхадаў з аб'яднання і адколаў груп скончыўся тым, што большасць Ц. Бюро (Александровіч, Дудар, Зарэцкі і Чарот), ня бачачы іншага выйсся зацяглага крызісу, парашылі далучыцца да новае літаратурнае арганізацыі „Польмя“. Застаючыся юрыдычна ў „Маладняку“ і ў яго кіруючым штабе—Ц. Бюро, памянёная група фактычна пакінула кіраванне аб'яднаннем. „Маладняк“ вапыніўся на няпэўным раздарожжы перадліквідацыйнае цемры. Перадліквідацыйнае, бо апошнія тыдні ў лідэраў арганізацыі вынікла ўдалая, па іх разуменню, думка: зьліквідаваць „Маладняк“—старэйшае літаратурнае аб'яднанне на Беларусі.

У выніку гэтае дзейнасці ЦБ, уся праца, як выхаваўчая, а таксама і арганізацыйная, спынілася, часопіс заняпаа, кніжніца ледзь-ледзь дыхала. Жыццё арганізацыі, як жыццё чалавека перад недалёкай смерцю, кацілася проста па інэрцыі—ніжэй і ніжэй да нямінчай пагібелі.

Менская філія „Маладняка“ некалькі разоў выносіла на сваіх сходах пастановы аб заслуханні дакладаў ЦБ і часопісі „Маладняк“, каб такім парадкам адшукаць шляхі на аднаўленне некалі моцнага, бадзёрага „Маладняка“. Але голас Менскай філіі заставаўся „гласом вопіючага в пустыне“, лідэры маўкліва бойкавалі сходы, ухіляючыся ад дакладаў і кіравання працай і рыхтуючы дэкларацыю аб ліквідацыі „Маладняку“.

Лічачы, што рух па інэрцыі можа спыніцца ня сёння, дык заўтра і каб папярэдзіць дэкларацыю ЦБ аб „самазліквідаванні“ аб'яднання, астатняя частка ЦБ разам з некаторымі сябрамі Менскай філіі склала з сябе ініцыятыўную групу, якая ўсклала на свае плечы ўвесь цяжар гістарычнае адказнасці—вывесці арганізацыю з „мёртвага штылю“. На сходзе Менскай філіі 9-ХІІ, на які дакладчыкі ад ЦБ і часопісі не з'явіліся, ініцыятыўная група зрабіла даклад аб становішчы і ўнесла сваю прапанову. Прапанова была ўхвалена аднагалосна. На гэтым-жа сходзе было абрана і часовае кіраўніцтва „Маладняком“ у складзе сяброў: Ё. Бараўка, П. Галавач, В. Каваль, А. Р. Мурашка, Р. Мурашка, П. Мурашка і С. Хурсік, якому дадзены паўнамоцтвы на кіраванне працай да склікання Усебеларускае канферэнцыі, што маецца адбыцца ў самым хуткім часе.

Ад імя часовага кіраўнічага органа „Маладняка“ яго сакратарыят прапануе ўсім філіям абгаварыць склаўшае становішча па рэзолюцыі, прынятай Менскай філіяй.

Свае меркаванні і вывады неабходна надалаць часоваму кіраўніцтву на ранейшы адрас ЦБ „Маладняка“.

Да Усебеларускае канферэнцыі філіям трэба падрыхтавацца стала, усебакова, каб агульнымі сіламі адшукаць шляхі развіцця, на якіх павінны здзейсніцца арганізацыйныя і выхаваўчыя задачы Беларускае Пролетарскае Літаратуры.

Сакратарыят Часовага Кіраўніцтва Усебеларускага
Аб'яднання Пэстаў і Письменнікаў „Маладняк“

{ Ё. Бараўка.
П. Галавач.
Р. Мурашка.

№ 3

Ліст Магілеўскай філіі Цэнтральнаму Бюро „Маладняка“, адбі-
так—усім акруговым філіям

Дарагія таварышы!

Апошнія падзеі ў „Маладняку“ (адыход часткі сяброў ЦБ ад выхаваўчай працы. Іхняя індэферэнтнасць да аб'яднання наогул, і, нарэшце—канчатковы разрыў з „Маладняком“) не маглі не адбіцца на працы акруговых філій і гурткоў „Маладняка“. Для нас не сакрэт, што гэтая праца, як арганізацыйная, так і творчая, у апошнія часы зьявлася да друкавання прымітыўных „вершыкаў“ (Полацк), выдання трафарэтных, слабых альманахаў (Віцебск), а ў большасці—да „прыятнага ничегонеделання“ (Гомель, Бабруйск).

У сувязі з гэтым, вынікае *неабходнасць склікання ўсебеларускай маладнякоўскай канферэнцыі*, якая-б вызначыла віткі далейшай працы над самавыхаваннем і творчым развіццём маладых поэтаў і пісьменьнікаў. Магілеўская філія „Маладняка“, якая *пакуль што застаецца пэўнай прынцыпам аб'яднання*, старэйшага ў Беларусі, чакае гэтай канферэнцыі, і з свайго боку звяртаецца да ўсіх філій і Часовага Кіраўніцтва—у Менску—з заклікам усямерна садзейнічаць правядзенню гэтае канферэнцыі і яе паспяховай працы.

Адначасова просім менскіх таварышоў больш стала паведаміць нас аб прычынах выхаду сяброў ЦБ з аб'яднання, каб мець шырэйшае ўяўленне аб сапраўдным стане „Маладняка“, як літаратурнай арганізацыі.

Ці ліквідавацца, ці захоўваць традыцыі рэвалюцыйнага аб'яднання—будзе відаць пасля канферэнцыі.

3 студзеня 1928 г.

№ 4

Ліст Полацкай філіі Менскай філіі „Маладняка“

Полацкая філія „Маладняка“ цалкам падтрымлівае прапанову Аршанскай філіі аб скліку канферэнцыі.

Мы глыбока абураны тым, што на нашы патрабаванні ня было адказаў. Даручаем скліканьне канферэнцыі Менскай філіі.

Жыў „Маладняк“ і будзе жыць!

19 снежня 1927 г.

№ 5

Ліст Віцебскай філіі Часоваму Кіраўніцтву

Дарагія таварышы!

Віцебская філія згодна з рэзолюцыяй Менскай філіі ад 9-XII 1927 г., і гэтым даводзіць да ведама Часовага Кіраўніцтва наступнае:

1. Філія застаецца на пляцформе „Маладняка“ і будзе і надалей праводзіць на яе аснове сваю працу.

2. Філія прызнае права Часовага Кіраўніцтва праводзіць працу па скліканню канферэнцыі і выданню часопісі „Маладняк“.

3. Філія патрабуе склікаць Усебеларускую Канферэнцыю не пазьней лютага м-ца гэтага году.

4. Філія лічыць у даных умовах правамоцным органам Аб'яднання толькі Усебеларускую Канферэнцыю, і дзеля таго адмаўляе ў праве Часоваму Кіраўніцтву „правядзенне практычнай работы па афармленьню рэарганізацыі Аб'яднання“.

№ 6

Пастанова сяброў „Беларускай Літ.-Мастацкай Камуны“, прынятая ў часе Усебеларускага сходу 30 красавіка 1928 г.

Мы, большасць сяброў „Беларускай Літаратурна-Мастацкай Камуны“, азнаёміўшыся ў час зьезду з лініяй, якая дагэтуль праводзілася кіраўніцтвам „Камуны“ як вонкі, гэтак і ўнутры згуртаваньня, констатуем:

1. Што для „Беларускае Літаратурна-Мастацкае Камуны“ магчымы толькі наступныя асноўныя ўстаноўкі:

а) літаратура, зьяўляючыся важнаю зброяю клясавая барацьбы, павінна быць рашуча апанавана пралетарыятам;

б) для гэтага неабходна, каб яна адбівала жыцьцё гораду і вёскі з пролетарска-клясавая кропкі гледжаньня; неабходна змагацца ў першую чаргу за новы зьмест літаратуры, за новую тэматыку;

в) паколькі форма вынікае са зместу, паколькі немагчыма новы зьмест уліваць у старую форму, патолькі неабходна энэргічнае шуканьне новае формы, якая адпавядала-б новай тэматыцы і новаму бурнаму тэмпу разьвіцьця савецкае краіны;

г) неабходна самая рашучая барацьба з расткамі нова-буржуазнай літаратуры і з прасочваньнем у пролетарскую літаратуру антыпролетарскіх настрояў, што ў апошні час усё больш і больш выразна наглядаецца ў беларускай літаратуры;

д) усё вышэйадзначанае можа быць дасягнута беларускімі пролетарскімі пісьменьнікамі ня йнакш, як шляхам самае інтэнсыўнае вучобы і самакритыкі.

2. Тым часам політычная лінія, якая праводзілася да гэтага кіраўніцтвам Беларускае Літаратурна-Мастацкае Камуны, ня была хоць колькі-небудзь выразнай; нават, наадварот, мела хістлівы, няясны характар. У публічных выступленьнях дапушчаны цэлы шэраг памылак, дзякуючы якім увесь час катушоўвалася клясавая пролетарская лінія, якую згуртаваньне павінна было-б праводзіць. Замест таго, каб супрацоўнічаць з пролетарскімі згуртаваньнямі—„Маладняком“ і „Польмам“, ідэалягічна самымі блізкімі да „Комуны“, Бел. Літ.-Маст. Комуна, захопленая гуртоўшчынай, будавала сваю політыку на асабістых разрахунках з паасобнымі пролетарскімі пісьменьнікамі, галоўным чынам з Цішкам Гартным, Алесем Дударом, Глыбоцкім і інш. і тым самым ліла ваду на Узвышаўскі млын. Прынцыповыя пытаньні літаратурнае тэорыі і практыкі ў працягу больш паўгода існаваньня „Бел. Літ.-Маст. Камуны“ не распрацоўваліся і ніякай пляцформы згуртаваньне дагэтуль ня мае.

Унутры згуртаваньня пануюць інтрыгі, сябры „Камуны“ прынцыповыя спрэчкі абяртаюць у склоку і ў выпадку разнагалосьсяў між сабою абзываюць адзін другога кулакамі, разложанымі элемэнтамі і г. д. Гэтая склока зайшла так далёка і набыла такі брыдкі характар, што аб прымірэнні сяброў між сабою ня можа быць і гутаркі.

3. У той-жа час мы констатуем, што сярод іншых літаратурных згуртаванняў найбольш правільную лінію заняло беларускае аб'яднаньне пролетарскіх пісьменьнікаў „Маладняк“ (уступіла ў ВОАПП), якое выразна выправіла сваю лінію пасля канфэрэнцыі—17 лютага г. году, як у галіне правядзеньня літаратурнае політыкі партыі наогул, гэтак і ў прыватнасьці ў адносінах да шуканьняў пісьменьніка ў галіне формы, якія сучаснае кіраўніцтва „Маладняка“ вітае. Аздараўленьне „Маладняка“ знайшло свой яскравы адбітак у акце выключэньня з шэрагаў гэтага згуртаваньня такога выразнага прадстаўніка нова-буржуазнае плыні ў літаратуры, як Уладзімер Жылка, а гэтак сама і Ал. Валашку (Ф. Кунцэвіча). Дзеля гэтага ніякіх прынцыповых разнагалосьсяў з „Маладняком“ у нас няма і быць, пры сучасным становішчы, ня можа. У той-жа час вялізная задача, якая стаіць перад беларускай пролетарскай літаратурай, задача дасягненьня гегемоніі пролетарскай літаратуры ў мастацкай творчасьці, асабліва ў сучасны, надзвычайна адказны момант, калі клясавая дыфэрэнцыя сярод беларускіх культурных дзеячоў увагуле і пісьменьнікаў у прыватнасьці ідзе асабліва шпаркім тэмпам, гэтая задача вымагае як найбольш сьціслага згуртаваньня сіл беларускіх пролетарскіх пісьменьнікаў, якое магчыма толькі ў шэрагах „Маладняка“—складанай часткі як Ўсесаюзнага Аб'яднаньня Асоцыяцый Пролет. Пісьменьнікаў.

4. Дзеля гэтага ў сучасны, надзвычайна адказны момант мы пастанаўляем:

а) Ліквідаваць „Беларускую Літ.-Маст. Камуну“.

б) Тым сябрам яе, якія гэтага жадаюць,—групаю ўступіць у склад беларускага аб'яднаньня пролетарскіх пісьменьнікаў „Маладняк“.

в) Заснаваць ліквідацыйную камісію ў складзе прадстаўнікоў арганізацыі і ўстаноў, прадугледжаных статутам, а таксама і прадстаўнікоў ЦБ „Маладняка“.

г) У склад ліквідацыйнае камісіі абраць т. т. Відука і Броўку, і даручыць ёй скончыць сваю працу не пазьней 5-га мая г. г.

д) Прызнаць неабходным перадаць усю маемасьць „Беларускай Літаратурна-Мастацкай Камуна“, увесь яе грашовы актыў і пасыў, а таксама і каштарысныя асыгнаваньні беларускаму аб'яднаньню пролетарскіх пісьменьнікаў „Маладняк“.

Кнігаріс

Тры аповесці З. Бядулі

Зьмітрок Бядуля. „Салавей“. Аповесці. Беларускае Дзяржаўнае Выдавецтва. Менск 1928 г. Стар. 332. Цана 2 руб.

У зборнік уваходзяць тры аповесці: „Салавей“, „Тры пальцы“ і „Дзесяць“.

Зьмест аповесці „Салавей“ наступны. Сымон, прыгонны пана Вашамірскага, вельмі здольны хлапец, калісь, будучы малым, пасьвіў панскае статка і выўчыўся сьпяваць салаўём, брахаць сабакам і падрабляць галасы. Адноўчы ён выпугаў каня, на якім сядзеў панскі цівун. Цівун зьвіхнуў сабе нагу. За гэты ўчынак Сымона лояць і вядуць у маёнтак. Пан Вашамірскі толькі зьвярнуўся з Парыжу. У сваім маёнтку пан з’арганізаваў студию, дзея чаго выпісаў з Парыжу балетмайстра, рэжысэра. Набраў з прыгонных артыстых. Вясковых дзяўчат перарабілі ў Тэрапсыхор, Паліній ды інш., а шляхетны дух убівалі ў іх бізуном пад кіраўніцтвам ксяндза Марцэвіча.

Сымон за свае артыстычныя здольнасьці спадабаўся пану Вашамірскаму і папаў у студию. Пан ганарыўся сваім Салаўём, як з гэтага часу сталі зваць Сымона; нават вазіў паказваць сваёй матцы, якой спадабаўся за мявуканьне катом.

Цесна Сымону ў палацах. Адноўчы супроць волі пана ён вырваўся на волю да сваёй каханай Зосі; за гэта ён быў закуты ў кайданы, але кайданамі ня стрымаеш імкненьне да волі. У яго зараджаецца пратэст супроць панскага ўціску. На вечары, куды яго прыводзяць па загаду пана, каб ён сьпяваў салаўём на ўцеху яснавалючым панам, ён кажа: „не хачу быць панскім салаўём“. І Сымон бяжыць ад пана ў лясы, дзе ніхто яго ня зловіць. Каля яго зьбіраюцца актормы, якіх пан перарабіў на дваровых, а замест тэатру стаў захапляцца каньмі. Салавей адплачвае пану, і нават ня толькі пану, але і ўсім панам. І часам ад сьпеваў сапраўднага салаўяны дрыжэлі ад страху „яны тады чакалі непажаданага госьця“...

Галоўная тэма аповесці—апісаньне прыгоннага часу. Яна распадаецца, вядома, на шмат іншых падтэм, як, напр., жыцьцё сялянства, праўда, гэтае жыцьцё паказана вельмі мала, больш увагі аддадзена жыцьцю паноў, жыцьцю прыгонных у якасьці артыстых. У нашай беларускай літаратуры тэма аб прыгоне бадай што не зачэплена.

Чырвонай істужкай праз усю аповесць праходзяць матывы сацыяльныя. Самадурнае панства і зусім бяспраўнае сялянства, якім пан што хоча, то і зробіць, таму варта пану кіўнуць, і хуткая

метаморфоза: з балярын-дваровыя з адрэзанымі касамі. Баляваньне і фантазыі адных, цяжкая праца другіх і г. д.

Побач з гэтым разгортваецца мотыў каханья. Сымона шчыра кахае Зося; але-ж на іх шляху стаіць пан і яго „гіцаль“ Макара. Так і ня прыйшлося ажаніць Зося з Сымонам, як думала Зосіна маці. Зося забівае Макара, а сама вар'яеце. Сымон застаецца адзін. У аповесці ён зьяўляецца галоўнай дзейнай асобай. У маленстве ён пасьвіў статка, і вось тут ён навучыўся разумець прыроду, навучыўся падрабляць голас пад голас жывёл і людзей. У гэтыя дзіцячыя годы яго жыцьцё вельмі падобна да жыцьця Сымона Музыкі (поэма „Сымон Музыка“. Я. Колас).

Тып Сымона ў аповесці „Салавей“ выведзены ў станоўчых вывадах. Зося выведзена больш цьмяна, ды мы, уласна кажучы, мала чаго аб ёй ведаем. Вельмі добра, як адмоўныя тыпы, пададзены пан Вашамірскі, ксёндз Марцэвіч. Пан Вашамірскі ня лічыць прыгонных за людзей, а таму робіць з імі што хоча. Якія пані, такія-ж і падпанкі..

Композыцыя аповесці нескладаная. Уступ—як-бы лірычныя заўвагі аўтара. Потым сама аповесць, дзе галоўнае дзеянне разгортваецца ў сувязі з жыцьцём Сымона, але-ж, акрамя галоўнага стрыжня, ёсць падпарадкаваныя яму роўналежныя, гэта жыцьцё пані Вашамірскай, пана, актораў, адносны паміж Зосяй і Сымонам.

З боку формальнага нічога новага сказаць немагчыма. Мова як у іншых творах З. Бядулі лёгкая, простая, насычаная параўнаньнямі. Уся аповесць пабудавана на пры-

ме антытэзы: беднасьць—багацьце, цяжкая праца—дарэмны хлеб і г. д.

У процілегласьць Сымону, тыпу актыўнаму, які змагаецца, выведзены другі тып, тып пасьвіны—Тамаш у аповесці „Тры пальцы“.

Вельмі добра йграе Тамаш на скрыпцы. Аднойчы запрасіў яго йграць да сябе пан Чарнецкі. У гэты момант у пана прапаў мяшок з мукой; пан абвінаваціў у гэтым Тамаша, які нічога ня ведаў. На допыце паліцыянт, каб выведаць, ці ён браў муку, хоча прыціснуць яму дзьявямі пальцы, тыя пальцы, якімі Тамаш так добра йграў на сваёй скрыпцы. Тамаш прызнаецца ў тым, чаго ён не рабіў. У хаце, калі і жонка на яго накінула, ён адрубае сабе гэтыя пальцы, якіх пашкадаваў, і вар'яеце. Як бачым, зьмест гэтага аповесці жудасны — трагічнага характару. Гэта працяг тых жудасна-трагічных тэм, аб якіх мы ў свой час пісалі („Маладняк“ 1928 г. № 2).

І гэтая аповесць мае сацыяльную тэму. І ёй, як і ў папярэдняй, свавольства пана, якога падтрымоўвае ўлада, і, з другога боку, бяспраўе Тамаша. Сваім пасьвіным протэстам Тамаш напамінае другі тып, які ёсьць у нашай літаратуры. Я разумею Лявона з драмы „Раскіданае гняздо“—Купалы. Абодвы яны протэстуюць, але гэты протэст пасьвіны, актыўна змагацца яны не змаглі.

Апошняя аповесць „Дзесяць“. Тэма яе сучасная. Письменьнік узяў вёску „Глухі і Бор“—глухую вёску, у якой раней што хацеў, то і рабіў пан, але прыйшла рэволюцыя. Сяяне ў адзнаку рэзвы разбурылі панскі маёнтак, узялі зямлю сабе. Нядоўга пажылі бяз пана, прыйшлі немцы, а з імі разам зьявнуўся пан, за немцамі

палякі. І ўрэшце не далёка ад іх прайшла мяжа, якая падзяліла Беларусь. З гэтага моманту пачынаецца пэрыод упартае працы. У былым маёнтку арганізуецца комуна, у якой шчыра працуе былы партызан Міхась; ён ліквідаваў сваю няпісьменнасць, піша ў газэту, вядзе працу, у якой дапамагаюць комсамольцы і піонэры. Атрымаў зямлі і Борух, якому ня трэба ўжо гандляваць і збіраць грошыкі, каб мець магчымасць жыць; зямля пракорміць—толькі працуй. За гэтыя дзесяць год Міхась, а разам з ім і ўся вёска, прашлі вялікі шлях: „адлучыны—да электрычнасці, ад старадаўняй сахі—да трактара, ад царскага нявольніцтва—да жыцця ў комуне“.

Трэба сказаць—гэта аповесць самая няўдалая ў гэтым зборніку. Чытаеш, і здаецца, аўтару не хапала альбо матар’ялу, альбо часу. Нельга сказаць, што аповесць вышла нікудышняй, як адзначае Глыбоцкі („Польмя“ 1928 г. № 1), не, але-ж аўтар не скарыстаў як сълед матар’ялы, і некаторыя

тыпы вышлі тэндэйцыйнымі, як, напрыклад, Міхась; у гэтым тыпе адчуваецца аўтарская надуманасць.

Наогул зборнік каштоўны. Эпоха прыгону ў нашай мастацкай літаратуры адбіта вельмі і вельмі слаба. Аповесць „Салавей“—вялікі крок уперад. І што можа быць агульнага паміж добрымі, салодкімі панамі Дуніна-Марцынкевіча і панам Вашамірскім? Нават калі-б мы ўзялі творы разглядаемага намі аўтара, хаця-б таму яго „Адплата пану“. Мы заўважаем вялікую розніцу. „Салавей“ падкупае нас сваёй праўдзівасцю, маляўнічасцю адбіцця тыпаў, прыгожасцю апісаньня. Дзякуючы гэтаму яна апошнія часы зьявілася на сябе ўвагу. Як нам вядома, „Салавей“ друкуецца на яўрэйскай мове, а гэтак сама перакладаецца на расійскую і украінскую.

Зборнік прывабіць да сябе чытача, і мець яго ў нашых бібліотэках, чытальнях, клюбах ня толькі пажадана, але-ж і неабходна.

Літаратурныя навіны

* 28 лістапада споўнілася пятая гадавіна існавання нашага аб'яднання „Маладняк“.

* За апошні час у выданні БДВ выйшлі з друку наступныя кніжкі Ц. Гартнага: „Урачытасць“ (выданьне другое) і „Трэскі на хвалях“ (другое выданьне).

* Выйшла з друку другім выданьнем у БДВ поэма Я. Коласа „Новая Зямля“.

* Я. Колас падрыхтаваў да друку другі том поўнага збору твораў. Том першы твораў Я. Коласа вышаў з друку ў двух кніжках.

* Выходзіць з друку ў БДВ зборнік літаратурна-крытычных нарысаў Т. Глыбоцкага пад агульнай назвай „Пра літаратурныя справы“.

* Максім Гарэцкі здаў у БДВ крытычна-даследчую працу аб творчасці сучаснага складу маладнякоўцаў. Кніжка мае выйсьці з друку ў самым хуткім часе.

* Белдзяржвыдавецтва друкуе першы зборнік прозы маладнякоўца Янкі Відука „Затока ў бурах“.

* Беларускі літаратар Бр. Тарашкевіч (засуджаны польскім урадам на процэсе „Грамады“) працуе ў турме над перакладам на беларускую мову „Пана Тадэуша“ Адама Міцкевіча.

* 1 лістапада ў клюбе К. Маркса, у Менску, адбыўся літаратурны дыспут на тэму „Чаго мы чакаем ад нашага пісьменьніка“. Дыспут сабраў поўную залю слухачоў і прайшоў вельмі жвава.

* 5 лістапада, у доме Культуры, у Менску адбыўся вялікі літаратурна-музычны вечар, наладжаны шэфаварыствам Працасьветы.

У літаратурнай частцы вечару прымалі ўдзел Я. Купала, Я. Колас, Чарот (урывкі з уступу да новай поэмы „Асінаград“), П. Трус, А. Дудар, Ал. Гурло, М. Хведаровіч, Александровіч, Грамыка і З. Бядуля.

Уступнае слова аб росквіце беларускай літаратуры зрабіў на вечары З. Ф. Жылуновіч.

* 28 кастрычніка Менская філія „Маладняка“ наладзіла ў Белпэдтэхнікуме літаратурна-музычны вечар.

Чыталі творы Салагуб, Барашка, Маракоў, Каваль, Шушкевіч і Ліхадзіеўскі.

Даклад аб творчасці „Маладняка“ і надыходзячым пяцігодзьдзі зрабіў Мік. Аляхновіч.

Музычная частка была выкана на запрошанымі студэнтамі Белмузтэхнікуму.

З Ъ М Е С Т

	Стар.
П. Галавач.—Пяць нашых год	3
М. Лынькоў.—Андрэй Лягун (аповяданьне)	8
А. Звонак.—Загай (поэма)	20
М. Нікановіч.—Кацярына (аповяданьне)	34
В. Гараўскі.—Дэлегат (эюд)	41
Ал. Салагуб.—Восень у вастрозе (верш)	43
Вал. Маракоў.—* * * (верш)	44
Янка Бобрык.—Ноч над Менскам (імпрэсія)	45
Б. Мікуліч.—Тэма і варыяцыі (аповяданьне)	46
М. Хведаровіч.—* * * (верш)	57
І. Плаўнік.—Вячэрнія мэлёды (верш)	58
З. Бандарына.—Шуміць тайга (урыўкі з дзеньніку) 1927—28 г.	60
Я. Відук.—Наборшчык (верш)	80
Ю. Таўбін.—На украінскія мотывы (верш)	81
Мік. Аляхновіч.—Шляхам гадоў	82
Некаторыя дакумэнты з гісторыі „Маладняка“	103
Кнігапіс. І. В.—„Тры аповесці З. Бядулі“	108
Літаратурныя навіны	111